

William Penn határozottan kijelentette, Pennsylvániában nem tiltja törvény, hogy valaki seprűnyélen lovagoljon. De Pennsylvania messze van, és aki messziről jött ember, azt mond, amit akar. Még tányérszemű kutyákról is beszélhet, amelyek az arannyal teli hordón ülnek valahol egy föld alatti folyosón, és a világ minden kincséért sem távoznának onnan önszántukból. Hans Christian Andersen odateremtette őket, nincs mese.

Ez járt épp az eszemben, amikor a tízemeletes panelház felé vitt utam egy másik tízemeletesből jövet. Ennek vagy három évtizede, ha nem több. Mert az évek szállnak, mint a percek, amiképpen ránk testálá ezt ama Jézus Herceg. Az a tévedhetetlen barom.

Május volt, virágzott a leánykereskedelem, villant fel emlékezetemben egy régi hordószónoklatom motívuma. A féktelen bolondozások ideje, még egyik istenverte cimborám se halt meg, nem kell megtorpannom váratlan elhatározásomban, hogy na, most akkor benézek Venyigeszúhoz, aztán majd Planktonhoz és így tovább, mert megtehetem. Vagy tárt karokkal, vagy karókkal, de várnak. Ez mostanság már nem lehetséges. A kutya sem vár, közös történelmünk egyetlen bizonyítékaként lődörgök ebben a városban, amelyet oly sikerrel dúltunk fel egykoron. Hogy a kutyánál maradjunk; a kutya sem emlékezik már egyetlen parádés cirkuszunkra, azaz előadásunkra sem, amely az akkori közhelyes meghatározás szerint kiverte a biztosítékot. Előadások a barlangban; költők, írók, zenészek, válogatott komédiások és vendégeik lepik meg a vétlen kirándulókat. Vonósnégyes muzsikál az ösvény mellett a szálerdő aljában. A „fúvószenekar bokorba rejtve” már nem valósult meg, de nem azért, mert kedvesztettek lettünk. A dolgainkat már megvalósulásuk előtt igyekeztek meg nem történné tekinteni, mert általában a nyugalom feldúlását jelentették, ha átmenetileg is. És így aztán persze utólag és személy szerint is besoroltattunk ugyanebbe a kategóriába. A hivatalosság biztonsága érdekében. Minek is okoznánk kedves perceket és örömet? Elpályáztunk a föld alá, annál is inkább, mert bányavidéken éltünk, adta magát a kifejezés. Underground! Azaz *andergrand!* Vágyik a fene a műkedvelők paradicsomába! Ez nem város, településnek is kevés. Csak a helyenként gyomként megkapaszkodó apró kis társaságok képviselték benne az értelmet.

Elhaladtam a tízemeletes mellett, amelyikre valaki odafújta fehér festékkel azt, hogy „Buzi Szekeres”. Írt betűk, semmi cifraság. Odafent a mennyekben él, miként lovagnak választottja, batiszt zsebkendője híján konyharuháját gyűrögetve a várkisasszony, akiért szívet dobogtatni arra visz utunk a Borostyánba menet. A Borostyán egy ital-

mérés, amelyikben még nincs televízió, nincs kereskedelmi rádió hangja, pincér van, újság és betető ismerősök. Rágyújthatsz a cigarettára és fújhatod a füstöt a gipszkar-
ton mennyezet irányába. Közben azt hiszed, hogy túl sok a Tilos! felirat. Buzi Sze-
keres, egyszer megírjuk a történetedet!

Harminc év múltán ugyanarra lépkedve láthatom, semmi nem változott. A semmi
az, ami nem változott. A felirat sértetlen, az emeleten nincs már ugyan várkisasszony,
de a falon ott a Buzi Szekeres. Kedvem támad, hogy egy söprűn lovagolva a lehető
legnagyobb felhajtás kíséretében és nagy dérrrel-dúrral besüvítsek a Borostyán szar-
barna ajtaján. Sört rendeljek Unicummal, és a hamutartó helyett valami szilárd és
nehéz tárgyat belevágjak a pusztító tévéadásba ott szemben a lap tévé síkján. Mert a
Borostyán is megvan még, de az asztaloknál nem ül senki. Még egy megveszekedett
kísértet sem, amin egyáltalán nincs mit csodálkozni. Garázs van, varázs nincs. Sze-
keres a falon. De sorolni nincs mit, siratni nincs kit, ahogyan a Költő ezt reánk
hagyta. Úgyhogy; folyt köv. Integessetek!

Repezállás

Hat év csak az ember életében nagy idő. Nézhetjük bármikor, vizsgálhatjuk bárho-
gyan. A születés utáni perctől az első hatig, vagy az utolsó lehelet előtti hatszor ti-
zenkét hónapot. A második nagy háború óta hat év telt el akkor már minden táján a
világnak, így itt az udvaron is, ahol a faleveleket lassacskán kezdte megcsipdesni az
ősz. Dolgozott a fűrész, hullott a fűrészpor, nőtt a kuglik halma a fűrészbak mellett.
Ment előre, jött hátra ez a fűrészlap a darabolásra váró fatörzs darabokban a fűrész
fogantyúit markoló két ember szándéka szerint.

Hat évvel egy fémzivatarral vitézkedő háború után idegen testek sokaságát nőtte már
be a környékbeli fák többsége. Az idegen testek változatos formájú fémdarabok vol-
tak. A fák pedig többnyire fedezékek az egykori háborús szereposztásban, mert nem
térhettek ki semmiféle közeledőknek az útjából. Feltéve, ha egyáltalán időben fede-
zékként használhatta valamelyiküket egy emberi lény, aki a halála előtti percekben
még élt és tökéletes egészségnek örvendett. Süvítés, csattanás, forgácsok repdesése,
aztán vizit. Nézzük csak, mit kaptunk be épp! Ez volt a fák szokásos szófordulata ak-
koriban.

Ezeket a lőszermaradványokat, aknaszilánkokat, repeszeket a fa teste körbenőtte pár
év alatt, miután kivetni nem tudta magából. A természetgyógyászat kínálta megoldás
volt az egyetlen, amivel együtt élhetett a továbbiakban. A repesz megtartotta eredeti
pozícióját, a fa pedig megfontoltan és folyamatosan körbenőtte. Karcolásnyi jel nem
maradt a repesz után a törzsön. Esetleg egy megszólalásig valamire emlékeztető for-
radás. – Nini! Egy ördöggel cimboráló Jézus! Látod? Kopogni kár, figyelmeztethette

volna a varjú a harkályt, de nem figyelmeztette. Mert a varjú ilyen. Szép, nagy, fekete, de csak a csőre után képes ballagni a megsárgult kukoricaszárak között és rá sem hederít a harkályra. Csak a csőrét figyeli, csőrre töltött varjúballagást láthatunk, ám még a teremtője sem tudja megjósolni, hogy merre veszi majd az irányt ez a csőrnehéz jószág a következő pillanatban. Hát akkor egy egyszerű varjúkoponya miképpen birkózna meg ezzel a feladattal? Kopogni kár – egy ördöggel cimboráló Jézus – micsoda marhaság!

Amikor kuglikra fűrészezi az ember a kivágott fa törzsét hat évvel az utolsó háború után, valamiképpen bújócskát játszik a repesszel. Vagy fordítva, ahogyan az egyszerű gözmozdony forgató mondaná, amikor a melléfogást szolgálják fel neki az Élet Étkezőkocsijában.

A repesz szinte kivétel nélkül ott lapul valahol a fatörzsben, és amikor a fűrészlap ugyanazon a helyen – tehát valahol – haladna előre, bizony piszok rosszul teszi. Egy fülsértő sikítás, a repesz jót vihog a fűrész fogain, a fűrészelvek pedig nyomban megállnak, kirántják a lapot a vágatból, hogy megvizitálhassák a repesz aljas aknamunkáját. Merthogy a repesz már elvileg rég halott, cselekvésképtelen, aztán most mégis osztályozót kell játszaniuk a nagyfűrész fogainak a bennmaradásért. Pontosabban a megmaradásért, mert lehet újra élezni, igazítgatni a csorba fogakat, és ez többnyire áldozatokkal is jár. Káromlások szállnak ilyenkor az égre, és keringenek odafent hosszasan.

A repesz úgy kerül a fatörzsbe, hogy például az ifjú akác meg akar menteni egy embert, és a repesz útjába áll, mellét kifeszíti, hogy azzal fogja fel a süvöltve száguldó repeszt. – Semmi mást nem bántam meg az életemben, ezt az egyet kivéve – állapítja meg élete utolsó napjának reggelén az akkor már jeles kort megélt akác. De nem magyarázkodik, okát nem adja pálfordulásának. Egy hétköznapi varjúagy meg sem kísérli, hogy választ adjon helyette – akáckérdésre akácválaszt – varjúlogikával. És ezt helyesen teszi.

A szilvafa más. A szilvafa inkább húzódozik, és akár egy fásult változatú Švejk igyekszik az esztelenek figyelmét felhívni, hogy ne lőjenek, főleg ne robbantgassanak, mert itt emberek, fák és más élőlények vannak. Természetesen mindhiába, az esztelenek, ha lehet, akkor szünet nélkül lőnek és robbantgatnak félelmükben továbbra is, hátha megússzák azt a komfortos poklot, amibe belenavigálta őket egy eszelős. A repesz azonban se lát, se hall, mert csak egy repesz. Aztán repül, süvít és becsapódik a szilárdba.

A repesz úgy keletkezik, hogy az áramvonalas fémképződménybe, amelyik hozzávetőlegesen egy nagyvonalúan kivitelezett tehéntőgyre hasonlít, löszert (az egyszerűség kedvéért; puskaport) töltenek, amit aztán aknának, gránátnak és más hasonlóknak neveznek el. Ezek a töltethordozó vastögyek légvonalban érnek célba, mert így cél-

szerű és becsapódáskor ezer és egy darabra szakadva belefűrődnek minden szilárdba. Különösen a kevésbé szilárd testekbe fűrődnek bele, de most egy szilvafáról lévén szó; egy szilvafa ágaiba és törzsébe fűrődött repeszcsalád egyik tagjával állunk szemben.

A fán forradás jelzi, hogy hol csapódott belé a repesz. Legtöbbször, mire én megnézhetem ezt a helyet, már szinte teljesen begyógyult, de ott lapul alatta a sunyi repesz. A kacsászatóhoz járok a fűzfákhoz, nem vagyok még hat éves, nem tudnék különbséget tenni a repeszállás és a terpeszállás között.

Amikor végül elénk kerül ez a félresikerült nokedlire emlékeztető acéldarab, a fűrészlap nyomai fényesek rajta, tehát titokban még él a repesz. Ilyen gonosz. Hat évig lapult fába zárva és várt a fűrész fogaira, és most elérte a célját. Varjúkoponya? Ugyan már! Egyik falevél után hullik a másik, hajnalra a horizont csíkja zúzmarás lesz és nem érdemes semmibe belerúgni, mert odafagyott a földhöz. Tehát most legfőbb ideje megkeresni a fűrészfog reszelőt. Azt a háromszög keresztmetszetűt a sublót felső fiókjában. Ha a varjúgondolkodás vezérlőtermét, a varjúagyat és logikáját vesszük alapul, akkor sincs ez másképp.

Fekete Péter pápa

A templom utcájában laktunk, emelkedett a Kálvária felé, szűk kis utcácska volt, akkoriban a Gróf Apponyi Albert nevet viselte. Később persze kényszerűségből kikeresztelkedett, nem is emlékezem már, hogy milyen néven létezett utóbb. Mert csak a neve változott és néhány ház lakói lettek mások, a lényeg azonban ugyanaz maradt. Szűk kis utcácska régi házakkal.

Közeledtek az oroszok, a német katonák, akiket a házakban szállásoltak el, úgy jártak a frontvonalba, mintha munkába mennének. A front a Kálvárián túl lehetett, valahol a hegyerinc mögött. Az ottani fedezékekből lötték az oroszokat, de azok csak jöttek, átmászva, ugorva a halottaikon, amíg egy lövés, vagy az odavetett sorozat nem végzett velük. – Napok óta lőjük halomra őket, de csak jönnek az újabb sorok, rohanvást jönnek, nem törődnek semmivel. Ordítanak, mintha éppen szíjat hasítának a hátukból, ellövik azt a rengeteg löszert a levegőbe és meghalnak, mert egyenesen bele-rohannak a mi lövéseinkbe. Borzalmas. Egy halom halott, amelyik egyre nagyobb halom lesz, mire jön a váltás. Aztán négy óra múlva újra én és nincs vége semminek.

Nálunk lakott ez a német katona. Jóraló ember volt, mi meg még életünkbe nem láttunk orosz. Nem is nagyon akartunk, a hírük elöttük járt. Szép kislány voltam, de időben sikerült a lányokat és asszonyokat a szomszédunk pincéjében eldugni. El-

bújtatni. Egy ötszázötven literes hordó takarta a bejáratunkat. Csak a dédnagymama maradt a házban, de ő már tényleg olyan öreg volt, hogy nem bántották.

Ez a német katona egyszer hazajött, és azt mondta, hogy őt nem érdekli ez az egész, elmegy innen. Talán túléli, de nem bírja tovább. Volt egy baltája, aminek nem eshetett le a feje, mert két fém lap rögzítette a nyélhez csavarokkal. Amióta katona lett, azóta hordta magával a baltáját, de akkor ránk hagyta. Azt mondta, nincs egyebe, de szeretné megköszönni, hogy nálunk lehetett, és szeretné megköszönni a gondoskodást. A mai napig megvan a balta, a gazdájáról azonban semmit nem hallottunk utóbb. Elment, lehet, hogy az égi lajtergyára ráakadt, és felment rajta, hogy megnézzze az égig érő paszuly legfelső leveleit.

Nem csak ő járt nálunk, hanem a szemközti házból is jött egy fiatal katona néha kártyázni. Fekete Pétereztünk. Valami miatt elég nagy becsülete lehetett, a társai mindig rajta tartották a szemüket, az embernek olyan érzése támadt, mintha vigyáznának rá, akár egy értékes térképre vagy rejtjel rendszerre. Azt mondta, hogy Bajorországban született, és lényegében gyerekként sorozták be katonának. Huszonhetes volt ő is, ahogyan én, lényegében gyerekeknek számítottunk a polgári fogalmak szerint. A polgári fogalmak azonban akkoriban már nem sok mindent értek. Joseph-nek hívták, mi Joshinak. Joseph Ratzinger volt a teljes neve. Tankcsapdák felállításában segédkezett, de egy alkalmas pillanatban aztán megszökött, és ez a szökés sikerült is, ezt később könnyen megállapíthattuk. Igaz, jóval később, évtizedek múltával.

Sokszor maradt nála a Fekete Péter, ami azzal járt, hogy a tűzhelyből vett korommal megjelöltük, mint minden vesztest. Egy fekete csík került az arcára, amennyi korom megtapadt az ujjadon, azt rákenhetted. Néha már alig akadt szabad hely, mert valahogyan rá járt a rúd. A kártyában nem ismerte a szerencsét és már akkor is láncdohányos volt.

Na, aztán megjöttek az oroszok, a németek pár nappal korábban elmentek, épp Karácsony este történt. Elénekeltek anyukával a Mennyből az angyalt, meg a Pásztorokat, gyertyát gyújtottunk és készültünk át a pincébe. Hallottuk délután, hogy az oroszok gyalogosan közelednek már az erdő alatti füves részen meg az országúton is, úgyhogy nem akartunk kockáztatni semmit, de egy kicsit elkéstünk. Zörgettek, ajtót nyitottunk, bejött néhány katona. Körülnéztek, meglátták a karácsonyfát. A tangóharmonikámat akkor kaptam meg. Évekig vágyakoztam rá. Még meg sem érintettem, az egyik katona – azt hiszem, tiszt lehetett – felemelte, a vállára kanyarította és szó nélkül kiment az ajtón a többiekkel együtt.

Az a német katona pedig, a Ratzinger Fekete Péter egyházi ember lett és szépen haladt felfelé a ranglétrán. Egészen addig, míg pápa nem lett belőle. Benedek néven választották meg, én meg rögtön ráismertem, de senki nem hitt nekem. Azt hiszem

megmosolyogtak a hátam mögött, de nyíltan is kétkelkedett általában mindenki, akinek meséltem a történetünket. A Fekete Pétert meg a többit. Megmérgekedtem, írtam egy levelet, már elég gyatra németséggel, mert elfelejtettem németül. Kivel is beszéltem volna? Joshi Ratzingernek címeztem a Vatikánba. Egy hónap múlva kaptam rá választ. Egy szép, díszes lila boríték, az asszony és lánykori nevem is rajta. Feladóként a Vatikán valamilyen hivatala, de a levél kézzel írottan, Joseph Ratzinger aláírásával érkezett. Nagyjából úgy szólt, hogy emlékezve az együtt töltött napokra, és köszönettel mindenért, hálával gondol ránk Fekete Péter. Aztán a dátum és az igazi polgári név. Belenéztem a borítékba és elnevettem magamat. Cigaretta hamu volt az alján.

Krizsán Dániel: Magányos páros

BOBORY ZOLTÁN

A györöki temetőben,

RAKSÁNYI „KUTYU” SÍRJÁNÁL

Van-e ott színpad, Kutyu? –

hogy őrizze hatalmas lépted lábnyomát,
mint itt lent szerte ebben a hazában,
ahol csupa egyfelvonásost tűz műsorra a „Rendező”?

Van-e sűgőlyuk, amiből valamelyik szent
sűghatja neked a szöveget,
s letolhatod, ha késik?
(ők is csak emberek – voltak)

Kell-e ott reflektor, fejjép, Kutyu?
Hogy jól látható legyen szálfá-alakod,
arcod éle, amitől megrettennek az angyalok.

Súlyos függöny van-e? Dübörgő taps közben
hogy meghajolhass mélyen, hittel,
talán a Teremtő előtt?

Kívüle vannak-e nézők? Szeretik a színházat?
Vagy színház az egész világ, Kutyu?
Illetve a Mennyország? Mert te ott vagy...

Nem az angyalok sűgták meg nekünk,
hanem *tudjuk*, Kutyu – hiszen barátaid lehettünk.
Neked, egy igaz, hűséget követelő embernek;

az igazságért mindig kiabálnak!
Te pedig tudod, hogy ezt nem feledhetjük,
s nem csak most, a györöki temetőben;

ahol átölelsz minket, hogy beleroppan a csontunk –
hanem egész botladozásunkkor felétek...
Ha van, küldjél tiszteletjegyet az előadásra!

Csak ne írd rá dátumot, Kutyu, kérünk...

A pele...

(M U S C A R D I N U S A V E L L A N A R I U S)

...világos hasi szőrzetével együtt,
alapvetően szürke állat, rágcsáló.
Ha nagyritkán nappal elő is jön,
színe miatt nehezen észrevehető.
Ahogy nagy, sötét szemeivel rád néz,
akár kedvenc-állatnak is elfogadnád.

A veszélyeket rejtő erdőt elhagyja,
és megjelenik házad körül...
Hamar megtalálja a nyílást padlásra,
tető alá, apró kis bejáratot keresve.
Ha azt nem talál, rág magának utat.

Befészkel magát, rombolni kezd, pusztít
minden tartó fát. Nem érted, miért teszi.
Éjszakánként előjön, a fészekalja
kis kopasz lakóit bőségesen ellátja.
Nyomában faforgács, fekete ürülék.

Nincs többé nyugalom, hisz fejed fölött
kaparnak, rohangásznak, kísérteties zajjal.
És nincs kegyelem, szigorúan védett állat!
Jöhetnek az ácsok s új tető a fejed fölé.
De ezt nem várja meg, odébb áll...
Nézni új otthon és új áldozat után.

Lefagyott csillagképek

T A K Á C S I M R E E M L É K T Á B L Á J Á N A K A V A T Á S Á R A

A költőnek emléktáblát helyeznek fel egy ház falára.
A költő hagyásfa, őrtűz, csillagképek csillaga –
A költő nem úgy hal meg, mint a többi,
a költő temetésén a Miatyánk után verseit mondják..

s másként szól a léleklarang is...
A költőt nem felejtik el – már hazafelé menet,
a költő verse hajnalban felébreszt – hiszen él még...
A költő nem tűnik el életedből, ott van otthonodban,
a kocsmaszatnánál, a költővel találkozol az utcán,
vele alszol el, kezdedben verseskötetével...

A költő nem úgy hal meg, mint a többiek.
A költő sorait mormolod, a költőt látod lehunyt szemmel,
mintha hallanád érces hangját, ha eltéved gondolatod.
A költő nem úgy hal meg, mint a többi...
A költő, ha hiányzik, hívhatod egyetlen sorával,
s ő mondja, mondja neked, amit oly sokszor elmondott;
akkor tekintete benne van szemed csillogásában...

A költő úgy hal meg, hogy halhatatlanná tesz másokat:
soha ne feledd ki arra érdemes – tanít folyton a költő...
A költő ott búvik mindenben, amiről írt, vele éled életed.
A költő hazát teremt a tájból, hogy magasba emelhesse,
megmutatni neked szülőházad, otthonod, temetőidet.
A költő szembesít és számon kér, a költő gyóntat
s feloldoz téged, ha érdeveled – verse felszabadít.

A költő nem úgy készül a halálra, mint a többi,
a költő leveszi tarisznyáját, s felakasztja az öregotthon
fogasára, néha rápillant, emlékeiben kutat, nem ír verset,
de ott van vele mind, kikkel végigjárta az utat...

A költő ajkára olcsó májkrém szárad, egykor reaktort rejtő
melle kenyérmorzszás, s az a kéz! – irtókapa, ásó, gereblye
nyelét formázó, néha fenyegető kéz úgy pihen az ágyon,
hogy hallod a pákozdi gyümölcsfák sóhajtását:
ágainkból, gyökerünkben ki farag botot, faszobrot...?
A költő szeme nem a halált váró, feléd bátorító tekintet;
fordul csillagképek, s lelkének tüzei – felszárítják könnyeid.
A költő rád szól: az elmúló és érkező világnak bennünk
egymásba kell ölelkeznie – a százszoros repüléshez.
A költő teste így végzi. A költő nem hal meg, mint a többi...
A költők emlékét emléktábla őrzi, örök koszorúval...

Négy sorosok

Ha fák között jársz, hallgasd mit üzennek a rab-gyökereik;
elsusogják a levelekkel, micsoda önfeláldozás sorsuk.
Mi szeretnél lenni, mondd? A nyár pompáját megélő, majd
szélhordta, rothadó avar – vagy a fát életető, hallgatag gyökér?

Tudnál-e anyám most szeretni, mint mikor új életet kezdtünk?
Én mennyországból érkeztem, neked lehoztam ide a földre.
Védtelen és büntelen ember indult általad az úton...
Most a vége felé vétkesként kereslek: ilyenek szeretnél-e?

Van-e hely mégis számunkra itt, ezen a felhőhűségű földön?
Vagy a dongaszívűek nyomorúságát kell követnünk?
Idegen vérenek kínálni gyermekeink, unokáink vérért?
Hallod-e szüleid kérlelhetetlen szavát? – Mi itt nyugszunk...”

„Bazzmegországban” kutyák lettünk, „vaozva” ugatunk egymásra;
szívjuk magunkba a mérget, degeneráltak szavait majmoljuk.
S csodálkozunk majd, ha nem értjük mit mondanak unokáink:
„Bazzmeg, nagyfater, nem ti kutyáltátok ezt nekünk, bazzmeg...?”

Kovács Márton: Savaria történelmi emlékei

Sokan ismerik Ernest J. Bellocq New Orleans vigalmai negyedében, Stroryville-ben készült fotográfiáit és kalandos történetüket. Én elég későn találkoztam velük, és ahogyan lenni szokott, a véletlen eredményeképpen. Volt egy ismerősöm, egy fiatal lány, akit a belvárosi City TV-nél ismertem meg, amikor egy kéthetente sugárzott kulturális magazint szerkesztettem ott. Egyetemre járt akkor, mellette dolgozott riporterként. Megkedveltem. Talán azért, mert az ifjúság határnélküli öntudata, a korosztályára oly jellemző, az én későkádárkori fiatalságomból eléggé hiányzó céltudatosság, a világ legyőzésének vágya mellett volt benne valami igény a megértésre is. Jól lehetett vele együttműködni. Később megváltoztak a Belvárosban a politikai erőviszonyok, vezetőt váltott a tévé, az én munkám is megszűnt, az új ügyvezetőnek nem volt annyira fontos a kultúra, hogy önálló másora legyen. A lány is elkerült onnan. Időnként összefutottunk, elmondta, mit csinál, mit szeretne. Nem kellett nagyon aggódni érte, életrevaló teremtés volt. Aztán egyszer csak azt mondta, New York-ba költözik, és nem sokkal utána emailt kaptam tőle, amiben tudatta, jól van, talált lakást, fotográfiát tanul és dolgozik az Amerikai Magyar Szó szerkesztőségében. Neki köszönhetem, hogy réges rég készülő regényem eleje folytatásokban megjelent Amerikában, magyarul persze. Évek teltek el viszonylag rendszeres email-váltásokkal, néha megkértem, írjon apró anyagokat a Magyar Nemzet kultúra rovatába, így értesülhettek a lap olvasói például közvetlenül a Martin Luther King születésének hetvenötödik évfordulóján rendezett New York-i ünnepségről. Nem sokkal később, az év tavaszán email jött tőle. Azt írta, mellékelte a levélhez tucatnyi fotográfiát, amelyeket Bellocq készített prostituáltokról, New Orleans-i kuplerájokban 1912-ben, és csak a hatvanas évek végén, a szerző halála után húsz évvel lettek ismertek. Képzelmem, találkozott Lee Friedlanderrel, azzal a fotóművésszel, aki rátalált ezekre a portrékra. Sokat beszélgettek, nagyon kellemes öreg úr, és nem fogom elhinni, az egyikén egy magyar-német nő látható. Ő sem akarta, így hát utánajárt az Ellis Island-i bevándorlási központ archívumában a névnek, amelyet az idős művész mutatott neki egy elrongyolódott kék vászonedelű jegyzetfüzetben, és meg is találta. A dokumentum szerint a tizenkilenc éves újlublói hajadon, Konkoly Emma 1908. november 25-én érkezett New York-ba a Brémából indult Neckar nevű hajón. Nézegettem a többségében meztelen nőket ábrázoló képeket. Az árnyéka sem tűnt fel rajtuk az eme foglalkozást üzökkel szemben mindenhol és mindenkor élő, többnyire harsány és/vagy hatásvadász beállításokban tetten érhető előítéleteknek. Komolyak voltak, a fotográfus szeretete és együttérzése sugárzott róluk. Legtovább természetesen az inkriminált fotót, amelyen egy fiatal nő ül egy tonetszéken egy sötét, virágmintás kárpittal borított szoba sarkában, egy masszív, ívelt, sokfiókos komód előtt. A padlón rojtos szélű, mintás szőnyeg, a falon néhány bekeretezett aktkép függ, a komód tetején egy kör lalakiú, cirádás – vélhetően fém – keretű tükör áll. A nő szemben ül a fényképezőgéppel. Nem pucér, kombiné van rajta. A két

fodros vállpánt kétoldalt a felkarja közepére csúszva, a ruhadarab megfeszül a melle fölött úgy, hogy látni engedi a közöttük húzóódó völgy kezdetét, fölötte meztelen a leejtett, törékeny válla. Csíkos harisnyát visel, jobb lába behajlítva keresztben pihen a balon, bal kezével a bokáját fogja, a jobb a térdén pihen, cigarettát tart benne. Az ölébe és alatta gyűrődő kombiné és a harisnya vége között kivillan a combja. Fejét kissé oldalra fordítja, úgy néz az optikába. A póz egészében mutatja meg a nyakát, amely így kissé vaskosnak tűnik, és a jobb fülét, mögötte zuhan alá a rendezettség miatt megtűzöttnek tetsző vastag, sötét hajkoronája. Ovális arcát furcsává teszi a félprofil beállítás, a képet nézőnek olyan érzése támad, mintha két arcot látna. A kamerához közelebbi, világos oldalon a vastag szemöldök alatt mandulavágású szem, határozott – és megkockáztatható, egyszerre öntudatos és kibívó – tekintet irányul a kamerára, az apró, egyenes orr alatt elnyíló száj szögletében alig feltűnő, kacérnak is mondható mosoly bujkál. A távolabbinak csak kis részlete látható, az is árnyékban marad, és mintha oda húzóódott volna át minden szomorúság, az orrnyereg vonalának folytatásaként megjelenő szemöldök alatt a tágranyított szemben kormorság és bánat ül. Az elfutó idő egyetlen tovatűnő pillanata, amelyet Bellocq gépe rögzített, ám benne foglaltatik egy ifjú nő története. Napokig vissza-visszatértem a fotográfiához, nézegettem, és azon tűnődtem felette, vajon miért és hogyan juthatott ez a fiatal lány a felvidéki faluból Miss Lulu White egykor New Orleans igazán beszédes nevű kerületében álló Mahogany Halljába, s ha már a sors úgy alakította, hogy én szereztem tudomást róla, nemcsak lehetőségem, talán feladatam is megírni, legalábbis azt és úgy, amit és ahogyan én el tudok képzelni belőle.

Voltak már úgy, hogy azt érezték, belehalnak a bánatba? Hogy a szívük ökölnyi hideg kövé dermed és a vele járó fájdalmat nem lehet elviselni? Hogy az ismerős világ ruhát vált, mint azok az asszonyok, akiknek a családjában meghalt valaki, színét veszti, és az ember hirtelen elképzelni sem tudja, hogy akár egy napot is továbbéljen benne? Hogy a szavaknak sós-keserű íze lesz a könnyektől, aztán elfogynak a szavak, a csend marad, az iszonyú üresség meg a könnyek és a mindent kibélelő íz? Ha voltak már így, biztosan azt is tudják, hogy elmúlik. A bánatba kevesen halnak bele, én azt gyanítom, senki, és akiről azt mondják, szerintem az is inkább valami egészen másba. Ahogy ülök itt a szoba sarkában, szemben a fényképező masinával, próbálok mozdatlan maradni, hogy sikerüljön a kép, nézem, amint az ablakon beeső október délelőtti napfény megfehériti a függönyöket, vékony, lassan mozgó pászmákat metsz ki a vastag szőnyegből meg a falikárpitból, és közben visszagondolok, hát hihetetlenül távolinak tűnik az az este otthon, amikor végérvényesen eldőlt, sohasem lehetek Tatár Pisti felesége. Aprónak és jelentéktelennek, akár növendék vessző az ölnyi vastag fák mord erdejében a hegyoldalon, a kétségbeesésem pedig megmosolyogtatóan gyermetegnek. Ritkán jut eszembe, tán most sem történik meg, ha ez a Bellocq, ez jó svádájú, fekete, hátranyalt hajú, kackiás bajuszú fotográfus nem kérdezet. Utána meg, amikor éppen beszélni kezdtem volna, csendre intett, azt mondta, ne mozgassam a számát. Dehát akkor meg mi a ménkönek faggatózik, nem? A fene se érti. Furcsa szerzet, az szentigaz, de valami rejtélyes ok miatt Miss Lulu kedveli, pedig nála ez

elég nagy szó. Ritka ember, aki közel tud kerülni hozzá. Hiába a letörölhetetlen, készségesnek látszó mosoly az arcán, a puha, negédes szavak, amit sokan hajlamosak elérteni, nem akarják felfogni egészen, hogy kellékek csak, az üzlet részei, mint mi, a szobák, az ágyak, a festmények a falakon vagy a földszinten, a nagy tükrös szalonban a zongora, amin esténként a híres Tony Jackson, akinek az előreugró arca engem egy egérre emlékeztet, vagy a szép Jelly Roll Morton szokott játszani. Mögötte leginkább megvetés lakik, rafinéria, vasakarát és jól palástolt indulatok. Velünk, lányokkal hagyján, többnyire kedves és gondoskodó, mintha afféle pótanyánk lenne, persze végül is mi keresünk neki, bár ha dühbe gurul, gyorsan eljár a keze, és tud kegyetlen is lenni. Láttam Carmencita testén a mogyoróbot hagyta vastag, lila meg kék hurkákat, amikor a tésztaképu, lötytedt, örökké verejtékező Mr. Heymann bepanaszolta nála, mert szerinte sértő megjegyzést tett rá, utólag kiderült, azt mondta neki, egy hatalmas polipra emlékezteti, de előfordult az is, hogy Estelle-t a hajánál fogva cibálta haza, miután elment a piacra és három óra múlva sem jött vissza, aztán mikor a keresésére indult egy folyóparthoz közeli italkimérésben talált rá a St. Louis streeten egy tengerész ölében ülve. A férfiakkal egészen más, közülük, én azt hiszem, kizárólag a halottak kedvesek a szívének, leginkább azok, akiknek a képét a bankjegyekre nyomtatták. Ennek a Bellocqnak a ruháján, a puhakalapján meg a fényképezőjén kívül alig van valamije, mégis itt sertepeltélhet folyton, általában persze délelőtt, mikor kevés a vendég és nem nagyon zavar. Megengedte neki, hogy megörökítsen bennünket, kap enni, és noha bizonyosan tud róla, elnézi, hogy Middie időnként megajándékozza egy-egy ingyen numerával. Tegnap is hallottam, amint kiosztotta a kapus Jacket, elég csúnyán mondta neki, vesse abba a kevés eszébe, a férfi a vendége, viselkedjen vele eképp. Nem tudom, Bellocq szólt-e, vagy ő vett észre valamit. Jack egy fekete törpe, olyan, mintha egy hatalmas, benga négert feldaraboltak, aztán fele-harmada nagyságúra raktak volna össze, a rövid, vaskos lábakra került az izmos felsőtest széles vállakkal, arra a nagy fej a behorpadt arccal. Elég rémisztő látvány, ha egy sötét sarkon élém lépne, biztosan megállna a szívem. Keveset beszél, többnyire nincs is rá szükség, elég a nézése, ahogy a szeme fehérje világít az olajszín arcából, de ha több kettőnél, az öklével tesz rendet. Sokan gúnyolják vagy kötekednek vele, azt gondolják, a mérete miatt megtehetik, utóbb a fájdalom megmutatja, mekkorát tévedtek valójában. Láttam én már törött térdrel kirepülni a ház ajtaján a Basin street sarába részegen vigéckedő dokkmunkást, és vánszorgott innen haza sajgó tökkel, plezúrokkal kidekorálva a városházán dolgozó nagyképű hivatalnok is, aki azt hitte, mindenkinek menten el kell alélnia, ha megjelenik. De nemcsak Jacket, minket is leteremt, ha froclizzuk. El se hinnék, milyen vicces, ha zavarba jön. Elég kimondani azt, hogy pina vagy baszás, azonnal céklavörösre pirul a nyakáig, hebegni kezd és öszszevissza tekintget, mint a gyerek, akit a karácsonyi bejgli dézsmálásán kaptak a kamarában. Jókat szoktunk nevetni rajta. Fogalmam sincs, mit csinálhat, mikor a lányok levetkőznek a fényképezője előtt. Lehet, oda se mer nézni. Nekem is mondta, de úgy döntöttem, mégis csak jobb, ha rajtam marad valami ruha, a fene se tudja, ki láthatja

majd ezeket a képeket. Gőzöm nincs, mit akar Miss Lulu ezzel az egésszel, nyilván van valamilyen célja vele. Az biztos, hogy nem a szívjóság vezeti.

Hol is tartottam? Ja igen, annál a régi esténél otthon. Ültünk a konyhában, anyám meg én a dikón, apám a helyén az asztalnál és szívta a pipáját. A hat testvérem már elaludt, a legidősebb öcsém még nem ért haza. Hajnalban ment el András nagybátyámmal, apám testvérével Késmárkra, négy bikát vittek eladni a piacra, kettő az övé volt, kettő a miénk. Anyám beszélt, én sírtam és pöröltem, apám hallgatott, a felszálló füstön át meredt maga elé. A lámpa ugráló fényében semmit sem tudtam leolvasni az arcáról. Pár órával előbb kérte meg a kezemet Pisti. Elmentünk oda, ahol a házunk helyét kinézte, Vermeséktől nem messze a Jakubjanka partján, a patak kanyarulatában. Persze ezt akkor még nem tudtam. Csak sétáltunk kézenfogva az öreg fűzfák alatt, a fodrozódó tetejű víz mellett, és megkérdezte, hozzámennék-e, lennék-e a felesége, és amikor igennel feleltem, akkor mondta, hogy megvette az öreg Kerezsitől azt a földet, oda építjük majd fel a házunkat. Az augusztus végi nap éppen lebukott az Ihla mögött, utolsó sugarai bearanyozták a világot, és nekem az a fűvel, gazzal meg bodzabokrokkal borított lejtős földdarab olyan volt, mintha maga a paradicsom lett volna. Úgy éreztem, az életem legboldogabb napja. Pisti hazakísért, a kapuban azt mondta, bejön, beszél a szüleimmel, de azt feleltem, jobb, ha először én szólok nekik. Mi evangélikusok voltunk, az ő családja katolikus, és a különböző felekezethez tartozók nemigen házasodtak a faluban. Tisztában voltunk vele, Pisti azért is nem járt le hozzánk udvarolni, de nem hittük, hogy ez valóban az utunkba állhat, legalábbis én biztosan nem. Ugyan anyám többször szolt, amikor a fülébe jutott, hogy együtt láttak bennünket, figyelmeztetett, vigyáznom kell, kivel találkozok, mert majd a végén szájára vesz a falu, nem hittem volna el, ha valaki azt mondja, képes megfosztani a boldogságtól, pusztán azért, hogy ne lógjunk ki a sorból. Először nem is értettem, mit akar, azt gondoltam, velem örül majd, ha bejelentem. Néztem rá kikerekedett szemekkel, utána veszekedtünk. Furcsa volt, hogy apám csendben maradt, nem szokta szó nélkül túrni a perlekedésünket, régebben olyankor gyorsan csattant a pofon, amikortól megnöttem, már nem emelt kezét rám, összehúzott szemöldökkel, mogorván utasított az anyám iránti tisztelet megtartására. Akkor az sem izgatott volna, ha megüt, jobban az se fájt volna. A végén már csak sírtam, anyám meg mondta, mondta megállás nélkül. Még ma is látom az arcát, a szomorú szemét, hallom a hangját, ahogy gyözködni próbál, értsem meg, nem rúghatom fel a szokásokat, kinéznének, megkeserítenék az életemet, de még a gyerekeimét is, különben is annyi jóra való legény van a mi fajtánk között, egy olyan szép és ügyes lánynak, mint én, minden ujóra jut egy, most rossz egy kicsit, de elmúlik majd, higgyem el, meg fogom találni a hozzám való férfit, értsem meg, az ember lánya nem csak magának házasodik. Zokogtam és közben arra gondoltam, kit érdekel. Egyszer csak felugrott az udvaron a két kutyánk, hamarosan nyikordult a kisajtó, hazaért az öcsém. Apám felállt az asztaltól, azt mondta, legyen ennek vége, mi nem keveredünk azokkal és kész. A kemencéhez ment és kiverte a pipájából a hamut. Sokáig sírtam még az ágyban, némán, befelé, hogy ne hallják. Hajnalfelé vergeltem el magam, közben eldöntöttem, elszökünk a faluból,

összeházasodunk máshol, és majd hazajövünk, ha mindenki belenyugodott. Kitalálják, mi lett a tervemből? Amikor mondtam másnap Pistinek, elkezdett mismásolni, hogy hát hova mennénk, mit csinálnánk, várunk kellene, előbb vagy utóbb úgyis elfogadják, valamennyire meg lehet érteni őket is, hiszen ebben nőttek fel, ez látták mindig, ez az életük. Álltam, bámultam rá, mint borjú az új kapura, és az járt a fejemben, miért akarok én elszökni és hozzámenni valakihez, aki inkább beletörődik abba, hogy megmondják neki, mit csináljon, aki inkább meglapul, mintsem velem összekapaszkodva kezdjen neki az életnek bárhol másutt a világon, akinek többet jelent a falu meg a házhely, mint én? Meghalt bennem valami. Szó nélkül sarkon fordultam, otthagytam, csak akkor kezdtem el sírni, amikor jó messze jártam tőle. Először arra gondoltam, beleugrok a kútba, utána mégis úgy döntöttem, világgá megyek. Otthon este egy táskába pakoltam a legszükségesebbeket, és miután már mindenki elaludt, gyalog indultam el Ólublóra.

Anyámnak éltek rokonai Bergentől nem messze, egy Salzmoor nevű faluban, a család egyik része onnan települt Újlublóra jó száz évvel előbb. Ismerni nem ismertük őket, de tudtunk róluk, időnként jött tőlük levél, anyám mesélte mindig, egyszer jártunk is ott, de én akkor karonülő voltam még, nem emlékeztem rá. Úgy gondoltam, elég messze van hozzá, hogy mindent magam mögött hagyjak, de mégsem állok majd egyszer magamban az idegen világban. Pedig jobban jártam volna, ha messzire elkerülöm őket, elhihetik. Cselédként éltem náluk, a nagy istálló melletti kemenceházba tettek be nekem egy ágyat, ott aludtam. Először még örültem is neki, mert biztosnak látszott, hogy ott nem kell fagyoskodnom, később kezdett bántani, amint a viselkedésükből és néhány elkapott mondatukból megértettem, púp vagyok a hátukon, akitől azt sem veszik jó néven, ha egyáltalán megjelenik a házban, kivéve ha takarítani kellett. Pedig dolgoztam hajnaltól sötétedésig, nem is volt vele bajom, otthon se ijedtem meg soha a munkától, csak aztán este egyedül ülve az ágyamon és kanalazva a vacsorámat gondolkodtam rajta, nincs ez rendjén, és fogott el sokszor a sírásig a honvágy. Nagy gazdaságot vittek, rengeteg állatot tartottak, egy részüket lábon, egy részüket levágva és feldolgozva értékesítették a bergeni piacon. Az öt gyerek, az öt elkényeztetett, pufók, vörös és szeplős gyerek volt gonosz velem, és Gertrúd néni, anyám mit tudom én hányadik unokatestvére, nagydarab, vörös, felénk úgy mondták, térdig pina púpig csecs asszonyosság kezelt kezdettől fogva távolságtartón és gyanakvón, szerintem, ha az anyja, az öreg Hilde néni és az ura, a Franzi bácsi nem erősködnék, mondván, mégis csak egy rokonról van szó, be se fogadott volna. Nemsokára megértettem az okát is. Azt, hogy megakad rajtam a házba be-betérő béreslegények meg az állatok levágását és feldolgozását végző hentesfiúk szeme, nem lehetett nem észrevenni, csapták a szelet, valahol tetszett is, de egyik sem érdekelt. Elalvás előtt még mindig Pisti arcát láttam magam előtt, és a párna átnedvesedett a könnyeimtől. Franzi bácsiról fel se tétéleztem. Utólag tudom már, naiv voltam, gyanút kellett volna fogynom, nem véletlenül találkoztunk gyakorta szembe olyan helyeken, ahol csak úgy mehettem el mellette, hogy egymáshoz ért a testünk. Egy este arra ébredtem, ott ül az ágyam végén és a takaró alatt fogdossa a lábamat. Gondolhatják, mennyire meg-

ijedtem. Elhúzódtam, sírva próbáltam leszerelni. Hiába, lefogott. Kiabáltam segítségért, de betapasztotta a számát a nagy kezével és eltorzult, morgó hangon, ami a vicsorgó kuttyákéra emlékeztetett, azt mondta, vagy engedem, vagy pakolhatok azonnal és mehetek Isten hírével. Tudom, jobban járok, ha akkor szedem a sátorfámat, főleg, hogy úgylát az lett a vége, de féltem, meg hát ugye az ember lánya nem lát a jövőbe, mindig később jön rá, mit kellett volna csinálnia. Nem tartott sokáig és nem is fájt annyira, ahogy előtte gondoltam. Kicsit mintha kívül lettem volna mindenben, hogy is mondjam, mintha csak egy részem lett volna ott, azzal történne, másik részem közben nézné, bár lehet, ez így zagyvaságnak hangzik, mindenesetre volt benne valami nyomorult nevetségesség, amitől nem tűnt egészen valóságosnak, ellentétben az eltorzult, tokás ábrázatával, a hörgésével meg a fokhagymaszagú leheletével, azokra még sokáig felriadtam álmomból. Mocskosnak éreztem magam, miután elment hajnalig sírtam. Végiglatolgattam az öngyilkosság minden eszembe jutó módozatát az akasztástól az ereim felvágásán át a lúgivásig, elképzeltem, amint megtalálnak és kérdezzetik, vajon miért csináltam ezt ilyen fiatalon, de rá kellett jönnöm, lehet, még jót is tennék vele neki, hisz megkapta, amit akart, és még a gond is lekerül a válláról. Hazavisznek, eltemetnek, anyámék meg azt hiszik, a bánat miatt pusztítottam el magam. Na, ezt az egyet nem akartam. Úgy gondoltam, meg kell fizetnie azért, amit velem tett. A másnap volt a legrosszabb, égetett a szégyen, azt hittem, az arcomra van írva, és aki lát, azonnal tudja, mi történt. Később jobb lett. Esténként jött. Nem ellenkeztem, feküdtem az ágyon, mint egy rongybaba és hagytam, hogy a kedvét töltsen rajtam. Aztán szereltem meg egy reteszt az ajtóra az egyik hentesfiúval, és egyszerűen nem engedtem be. Ha látta, nevetve kacérokodtam a legényekkel, örültem annak, hogy nehezen viseli és a házból kiszűrődő veszekedés hangjainak is. Gertrúd néni szerintem tudta, vagy ha nem is, érezni biztosan érezte, de nem csinált semmit, undokabb se volt velem, mint annakelőtte. Talán felvetődött benne, akár el is veszítheti Franzi bácsit, aki ajándékokat hozott, azt hitte a szerencsétlen, elolvadok egy ruhától vagy fülbevalótól, és beengedem, pedig ha toronyórát ad láncostól, akkor se nyitottam volna ki az ajtót. Néha féltem, rámtöri, ám azt sose mertte megtenni. Szenvedett és én örültem neki. Egy áprilisi estén, amikor megint kopogott és utána hosszan beszélt, azt mondta, annyira odavan értem, nem tud már se enni, se aludni, állandóan rám gondol, ne kínozzam tovább, ő mindent itthagya, ha én elmegyek vele, és a végén sírva fakadt, hüppögött, mint a szopós gyerek, na, akkor úgy döntöttem, elég volt. Megvártam, hogy visszamenjen a házba és eljöttem. Brémába keveredtem, egy kikötői fogadóba szegődtem el. Láttam a kivándorlókat szállító hajókat, a rengeteg embert, akik kis motyójukkal nekivágtak az ismeretlennek, többségük arcáról inkább a reményt lehetett leolvasni, ami belőlem már rég kiveszett, ám az biztos volt, Amerika jó messze van, ígylát nekem pont megfelelt. Összerakosgattam a keresett nem túl sok pénzből egy harmadosztályú jegy árát és november 10-én felszálltam a Neckar nevű gőzösre.

Jeffrey Schottenhammert valamikor március végén, egy napfényes vasárnap délután ismertem meg kőhajításnyira a pennsylvaniai Hockersville-től. Az egyik mun-

Baranyai Péter: Érdekes formák a Savaria plázában

Várnai Anna: Fénytörések

katársnőm, Elenor Braedley hívott meg magukhoz ebédre, együtt dolgoztunk a Lancaster Caramell Company gyárában Derry Church-ben, idekerültem néhányadmagammal az Ellis Island-i karantén után. Éppen hazafelé tartottam a szállásra, amikor megállt mellettem egy ekhós szekér, olyan, amelyiknek a kerekei fölél fából készült házfélét építettek, ajtóval, ablakkal, otthon nálunk a cirkuszosok járták ilyenekkel a falvakat, a bakon ülő középkorú, szakállas férfi a kalapját megemelve köszönt és kérdezett valamit. Az egészet nem értettem, de a lényege az volt, hogy elvihet-e valameddig. Akkor már három hónapja hallgattam az angol szavakat, elég sokat tudtam is, eladni nem lehetett volna, megértettem mindent, amit akartam, igaz, a magam némettel kevert nyelvén, ha kellett kézzel-lábbal segítve. Mondtam is neki, köszönöm, de nagyon szép idő van, szívesen gyalogolok. Erre, képzeljék, megszólal nekem németül, azt, mondja, nem kell félnie, kishölgy, az idő a kocsin is szép, és út közben el tudunk beszélgetni, az idejére sem emlékszik, mikor társalgott utoljára az anyanyelvén. Melegség töltött el, elhihetik, olyan volt, mintha otthonról találkoztam volna valakivel, mintha a szülőföld egy darabja termett volna hirtelen a végeláthatatlan amerikai mezőn, nem sokat gondolkoztam hát, örömmel ültem fel mellé. Kiderült, lényegében úgy is van, a családja Olmützből vándorolt ki több mint negyven éve, volt egy farmjuk Wisconsinban, Belmont mellett, kilenc testvére közül ő visszafelé a második, már itt született. Mesélt a gyerekkoráról, arról, hogy sosem szerette a munkát a földön meg az állatok mellett, másról álmodozott, tengerész akart lenni, aki bejárja a világot, de ha szóba hozta, az apja mindig letorkolta, mondván, ő nem nevel csavargót, Isten megveti a léhákat és azokat, akik a dolgok könnyebbik oldalát keresik. Kegyetlen és bigott ember volt, a legkisebb vétséget is a nadrágszíjával torolta meg, neki elég sok jutott, előfordult olyan is, hogy sorba állította és megverte mind a tízöjüket, és még a védelmükre kelő anyjuknak is jutott az ütlegekből. Tizenhat évesen szökött el otthonról, bejárta az országot keresztül-kasul, dolgozott gyárban Milwaukee-ban, volt kikötői rakodó Chicagóban, aztán elment vasutat építeni, Seattle-ben, végül elszegődött egy hajóra, világot ugyan nem látott vele, oda-vissza ingázott a város és az alaszakai Dyea között, vitte a meggazdagodni vágyókat és hozta a kevés szerencsést meg a sokkal-sokkal több póruljárt kiábrándultat. Másfél évig bírta, utána favágónak állt, ott a hegyekben találkozott egy suquamish nővel, beleszeretett, épített maguknak házat Baringtól nem messze a hegyen és elhelyezkedett a helyi fűrésztelepen. Született egy lányuk, gyönyörű gyerek volt, de kétévesen elvitte a torokgyík, rá négy évre beteg lett a felesége is, hónapokig szenvedett, csonttá-bórré fogyott és meghalt, neki pedig nem volt többé maradása. Eltemette, eladta a házat, vett két lovat meg egy kocsit, és elindult. Sokáig azt sem tudta, hova meg minek, csak ment, amerre a lovak vitték, ott aludt, ahol ráesteledett. Egy idő után, a pénze fogytával ki kellett valamit találnia. Az asszonyának volt egy titkos főzete, afféle elixír gyógynövényekből és egyebekből, aminek az elkészítési módját a törzsben az anyák adták tovább a leányaiknak nemzedékek hosszú során át. Mindig volt otthon nálunk is, már kora tavasszal elkezték hozzá gyűjteni a növényeket, ősszel készítették el, mindenre használták, gyomorfájdalmakra, bélpanaszokra meg sérülés vagy láz esetén borogatásként, az asszony rendszeresen tett pár cseppet az

ágyukra és a küszöbre is, úgy hitte, távol tartja a rossz szellemeket. Jeffrey úgy gondolta, ezt fogja árulni. Akkor már hét-nyolc éve kereskedett vele, mint afféle utazó ügynök, mindig akként kínálta, amire kereslet mutatkozott, városi fehérnépeknek ráncokat eltüntető arclemosóként, vidéki asszonyoknak köhögéscsillapító gyanánt, férfiaknak általában mint potencianövelőt vagy hajnövesztő szert. Tizenöt centet kért egy fél unciáért, és egészen jól keresett vele. Azt mondta, el sem hinném, az emberek mennyire ácsingóznak valamilyen csodaszerre, ami megszabadítja őket a bajaiktól meg a hibáiktól, és nemcsak a szegény népek, vásárolt már tőle texasi milliomos is, igaz az egyszerre öt gallonnyit. Nem hittem neki, azt gondoltam, bolonddá akar tenni, nevettem rajta, mondtam, nem szép dolog megvezetni másokat, megkérdeztem, tényleg elhiszik az emberek, hogy ennyi mindenre jó az a kotyvalék. Azt válaszolta, elhiszik, mert el akarják hinni, az a legtöbb dolgon segít, neki ugyan fogalma sincs, mire jó, de ártani biztosan nem árt senkinek. Olyan volt, mintha már régóta ismerném, nagyon kellemsen elbeszélgettünk, gyorsan megérkeztünk Derry Church-be, közben elmondtam, hogyan kerültem ide, persze Franzi bácsit azért kihagytam a meséből, gondolhatják. Amikor a szálláshoz értünk és elbúcsúztunk egymástól, azt mondta, menjek vele, higgyem el, jó élet ez, mindenem meglesz, nem kell senki kényére-kedvére ugrálnom. Hallgattam. Olyan hirtelen jött, nem tudtam, mit is válaszolhatnék. Mosolygott, nézett rám a nagy, szomorú, szürke szemével a kajla kalapja alól, aztán a gyeplő mozdításával megindította a két lovat. Már elhaladt egy darabon, mikor visszakiabált, hogy két hét múlva újra erre jön, délre indul a tél elől, addig meggondolhatom a dolgot. Nem kellett két hét, még két nap se, már éjjel az ágyban fekvé, elalvás előtt tudtam, vele megyek. Jeffrey igazi jó ember volt, egyszerre az apám, a testvérem, a barátom, később a szeretőm és az élettársam is. Mit mondhatnék? Már jó két hónapja voltunk úton, amikor megtörtént. Én akartam. Soha nem közeledett hozzám előtte, nem tett egyetlen félreérthető mozdulatot, nem hallottam tőle még sikamlós megjegyzést sem. Gondoskodott rólam, megadott mindent, amit kértem, átengedte nekem az ágát, ő pedig leköltözött a padlóra, ott aludt. Egy este aztán lemasztam hozzá, mellébújtam és odaadtam magam neki. Addigra már része lett az életemnek, nagyon sokat beszélgettünk, sosem fogyott ki az elképesztő és vicces történetekből, meg tudott nevetetni és vigasztalni is, ha elszontyolodtam, megszoktam a közelségét, és mikor elkövetkezett, olyan természetes volt vele a szeretkezés is, mint ahogyan vizet iszik az ember. Gyengéden csinálta, lassan és odafigyelve, végsősoron ő ismertette meg velem a saját testemet.

Úgy voltunk már, mint a házások, tervezgettük a jövőnket, hogy majd letelepszünk valahol, lesznek gyerekeink meg minden. Képzeljék, egyszer Arkansas és Oklahoma határán, nem nagyon messze egy Fort Smith nevű várostól olyan helyet láttam, amelyik megszólalásig hasonlított a Jakubjanka partján odahagyottra. Mondtam Jeffreynek, ott le tudnám élni az életemet, azt válaszolta, ha összerakjuk rá a pénzt, visszajövünk és veszünk egy darab földet. Boldog voltam vele. De egy évig se tartott, addig az április eleji iszonyú csütörtök délutánig, amikor Kentukyban a Fairviewből Pembroke-ba vivő úton összetalálkoztunk Henry James Paxtonnal és két cimborájával. Mint később megtudtam, Paxton az arcát borító himlőhelyek miatt

Ragyás Henryként volt közismert és rettegett rablógyilkos, ötezer dollár vérdíjat is tűztek a fejére. Az egész nagyon gyorsan zajlott, szinte fel sem fogtam, mi történik. Egyik pillanatban még kedélyesen beszélgettek Jeffreyvel, a másikban meg Paxton pisztollyal a kezében kiabált vele, azt mondta, lehet, hogy nem emlékszik rá, de két évvel korábban bolondot csinált belőle, hiába vett tőle két üveg kotyvalékot, egy szál haja sem nőtt ki tőle, és ha nem kárpótolja azonnal, golyót repít a fejébe. Hiába hajtogatta szegénykém, most látja életében először, az az állat lerángatta a bakról, a pisztolyt a fejéhez tartva taszigálta a kocsi hátulján lévő ajtó felé. Nem érhetek a feléig sem, amikor lövés dörrent. Sikítottam, a lovak fejénél álló két barom meg röhögött. Leugrottam a kocsiról, elindultam hátra, és megláttam Jeffreyt. Ott feküdt a tavaszi, verejtékező, foltokban épp sarjadni kezdett fűvel borított földön, a jobb arcát vér borította, lecsorgott a nyakán, átította a kabátja meg az inge gallérját. Letérdeltem mellé, az ölembe vettem a fejét, egy helyütt puhát éreztem, hiányzott a csont. Még lélegzett, nézett rám a szemével, de szerintem már nem látott. Folytak a könnyeim. Sosem fogom elfelejteni a tekintetét. Paxton a hajamnál fogva állított talpra és az ajtóhoz ráncigált, elhordott mindenféle büdös kurvának, azt mondta, adjam oda a pénzt vagy nekem is végem van. Odabent minden összeborogatva hevert egymás hegyén-hátán, megálltam egy pillanatra, talpam alatt ropogtak az összetört üvegek cserepei, olyan voltam, mint aki sóbálvánnyá változott, közben kiutat keresve cikáztak a fejemben a gondolatok. Az ágyra lökött és tépni kezdte a ruhámat. Védekeztem, dulakodtunk, de mikor láttam, a másik kettő is az ajtó előtt áll, megadtam magam, sőt úgy tettem, mintha az erőszak felizgatott volna és akarnám, pedig szörnyen büdös volt, a szájában rohadó fekete fogainak szagától felfordult a gyomrom, végig az öklendezés elfojtásával küszködtem, közben úgy éreztem, nem is egy férfi, hanem egy tárgy mozog bennem. Mit tehettem volna, a fülebe súgtam, hogy nagyon jó nekem, odaadom neki a pénzt, el is megyek vele bárhová, de azokkal nem akarom csinálni. Önelégült vigyorral az arcán állt fel rólam, az ajtóhoz ment, közölte a két kigúvadt szemmel bámuló bumburnyákkal, én az övé vagyok, egy ujjal sem érhetnek hozzám, elmehetnek a büdös picsába, majd mikor azok felcsattantak és mégis fel akartak mászni az ajtóhoz, egyszerűen lelőtte mind a kettőt, engem pedig megfenyegetett, ne próbáljam átverni, mert úgysem tudok elbújni előle, megtalál és kibelez. Hopkinswille-be mentünk, egy motelben szálltunk meg. Láttam, ahogy a Jeffreyvel tervezett jövőnk whisky formájában legurul a torkán, közben kénye-kedvére használt, mint valami tárgyat, megérthetik, csak a bosszú foglalkoztatott. Egy reggel, amikor részegen hortyogott az ágyban, kisurrantam a szobából, elmentem a sheriff irodájába és elmondtam mindent. Gatyában bilincseltek meg, úgy vitték el a börtönbe. A kocsit meg a három holttestet megtalálták, ahol mondtam, a két lovat közben elvitték. Megkaptam a vérdíjat. Ott, Hopkinswille-ben temettem el Jeffreyt. A tárgyalásig a motelben maradtam, tanúszkodtam Paxton ellen, az akasztásánál a legelső sorban álltam, azt akartam, én legyek az utolsó kép az átkozott életében, ami elkíséri a legmélyebb pokolba.

A tárgyaláson ismertem meg egy nagyon kedves házaspárt, náluk, az ő farmjukon, a várostól alig egy mérföldnyire töltöttem az elkövetkező hónapokat. Gondolom,

hallva a történeteket, megsajnálta. Befogadtak, fedélt és ételt kaptam tőlük, figyeltek rám, én pedig csináltam, amire szükség volt a ház körül meg a földön. Amíg élek halás leszek Fred és Mary Sullivannek, hogy segítettek, amikor nem voltam se eleven, se holt, megmutatták, a gonoszság mellett jóság is van a világban. A munka egyébként is jót tett, elterelte valamennyire a figyelmemet, bár sokáig gyötörtek az álmok és tört rám a legváratlanabban a sírógörcs. Lassan szedtem össze magam, kora nyárra járt, amikor már nem kellett egész éjszaka égetni a lámpát, mert nem fogott el pánik, ha megbredtem a sötétben.

Reggie Fuller egy igazi aranyos gazember volt. Idénymunkásként aratásra érkezett a Sullivan-farmra. Biztosan ismerik azt a fajta embert, akinek egy percre be nem áll a szája, otthon úgy mondták, kibeszéli a tehénből a borjút, mindenről észébe jut egy történet, és mondja, mondja, mintha büntetésnek érezné, ha véletlenül egy percre is csend van körülötte. Biztosan elmondták neki, mi történt velem, mert amellett, hogy nagy kedvvel csinált bolondot másokból, mert a munka egyhangúságát oldó nevetés a középpontba emelte, pillanatokig megfürösztötte a sikerben, a célbavett gesztusai pedig alapot szolgáltatottak neki a karikírozásra, újabb vásott tréfára, hozzám mindig tisztelettudóan közeledett. Sokat beszélgettünk, pontosabban sokat beszélt nekem. Csuda dolgokat mesélt a déli mocsárvidékről, ahol felnőtt, a vízben élő furcsa lényekről, vudu-varázslatról, a ködben hazajáró lelkekről, mindenféléről. A nyakában szíjra fűzött medvekarmokból készült nyakláncot viselt, azt mondta, északon lőtte, és higgyem el, akkora medve volt, hogy mikor felegyenesedett, ő a mellő lábáig sem ért, de egy története maradt mindössze a pisztolyában és azzal pont a szeme közé lőtt, morgott még egyet, majd eldől, mint a zsák. Ma sem tudom, igaz volt-e az egészből akár egyetlen szó is, gyanítom, sose találkozott medvével, a láncot vette valakitől, mert megtetszett neki, mindenesetre aranyos volt, levett a lábamról. Jó volt, hogy valaki mellett hallgathattam, nem kellett semmit mondanom, így nem kellett emlékezniem se, jó volt a közelsége, az, hogy láttam a szemében, tetszek neki, és a vágy erőt vesz az izgágaságán, tétovává, kissé félszeggé teszi, eldönthetem, mi történjen, utóbb jó volt az érintése, a testének a melege, az, hogy oda lehetett bújni valakihez. Azt mondogatta mindig, elege lett a vándoréletből, betakarítás után hazamegy. Hívott, menjek én is, olyan világot mutat, amelyet még sosem láttam. Nem azért mentem vele, mert elhittem, amit mondott, vagy mert szerelmes lettem volna belé, nem, viszont maradnom sem volt miért. Szeptember végén indultunk. Elbúcsúztam Sullivanéktól, megköszöntem nekik mindent, hagytam a vérdíjból kétszáz dollárt levélbe hajtva a konyhaszekrényen, a cukortartó alatt. Meg sem próbáltam odaadni, úgysem fogadták volna el. Columbusnál értük el a Mississippit, ott szálltunk fel a New Orleansba tartó Queen of River gőzösre. Ugye nem lepődnek meg nagyon rajta, ha azt mondom, mikor kikötöttünk Vicksburgben, Reggie leszállt a hajóról, hogy vegyen a városban ezt-azt, de nem jött vissza, eltűnt, és vele együtt a pénzem nagyrésze is. Nem történt más, mint amit valahol mindig is sejtettem. Kezemben tartva a kiürült pénztárcát, amiben hagyott tíz dollárt meg némi aprót, nem töltött el indulat, nem gondoltam, hogy utána kellene vetnem magamat, a nyomára jutni, feljelenteni, elég-

tételt venni. Nevetve engedtem el. Inkább megnyugvás, derű meg valami hálaféle volt bennem, mint harag.

Miss Lulu a kikötőben szólított meg, nem sokkal azután, hogy leszálltam a hajóról. Álltam a nyüzsgésben, előttem a lábamnál az egyetlen táskám, azon tűnődtem éppen, merre induljak, és egyszer csak ott állt előttem a bokáig érő lila fodros ruhájában, a nyakán összehúzott zsabós ingben, fején kis kalappal, kezében apró, fodros napernyővel. Ma már tudom, abszolúte nem véletlenül vetődött oda, rendszeresen kijár, szemügyre veszi az érkezőket, lányokat, férfiakat egyaránt, az üzlet szempontjából egyik sem elhanyagolható. Azt mondta, úgy látja, idegen vagyok itt, majd megkérdezte, hova tartok, szívesen elkísér, és mikor azt válaszoltam, éppen most érkeztem, nem ismerek itt senkit, és azon gondolkodom, mihez kezdek, elhívott ide, a Mahogany Hallba a Basin streetre. Most sajnálhatnám magamat, mondhatnám, becsapott, édeskés szavakkal a bizalmamba férközött, ígéretekkel kábított vagy hálózott be, aztán visszaélve kiszolgáltatott helyzetemmel rávette, hogy a testemmel keressek neki pénzt, de ez nem lenne igaz. Első beszélgetésünk a nagy tükrös szalon sarkában sokkal inkább volt hűvös és racionális üzleti tárgyalás, mint egy ártatlan leány ármányos csapdába csalása és bűnbe vitele. Elmondta, mit kell csinálni, mennyiért, abból mennyi az ő része a szállásért, ellátásért meg a védelemért cserébe, és azt is, hogy ez az ő háza, itt az ő szava a törvény, gondoskodik mindenkiről, de aki engedetlen, azt megbünteti, végső esetben kihajítja az utcára. Felállhattam és elmehettem volna, és ha az vagyok még, aki szűk négy évvel előbb egy éjszaka elindult otthonról, biztosan azt is teszem. De már nem az voltam, sok mindenre tanított az élet, régóta nem kevertem össze az ábrándjaimat a valósággal, tudtam, bármikor találkozhatok újra valakivel, aki így vagy úgy azt tesz velem, amit akar, a különbség pusztán annyi, hogy itt meg kell fizetni az árát. Gondolkodtam, osztottam-szoroztam és ígent mondtam Miss Lulunak. Az elején kemény volt, sokszor fogott el az undor, tehetetlenségemben sokszor sírtam és ittam le magam az öntudatlanságig, és legszívesebben hazaindultam volna, de elég hamar rájöttem, ha minden úgy halad tovább, végül engem is felpuffedt vízihullaként pecáznak majd ki a folyóból. Elhatároztam, soha többé nem iszok egy kortyot sem, összegyűjtöm a pénzt és ha együtt lesz, majd eldöntöm, hogy hazamegyek és megveszem Tatár Pistitől azt a nyomorult házhelyet vagy ott, Oklahoma és Arkansas határán azt a másikat, amelyiket Jeffreyvel kinéztünk. Később könnyebb lett, kialakult az ügyfélköröm, visszajáró kuncsaftjaim vannak, akik lefoglalnak, ritkán kell összeadnom magam az utcáról betévedő mindenféle idegenekkel. Ismerem őket, némelyiket kimondottan kedvelem, van, amelyikkel lefeküdnöm se kell mindig, csak hallgatnom, amíg kibeszéli magából a problémáit, olyan is volt, nem is egy, aki megkérte a kezemet. De elhihetik, már senkire sincs szükségem, gyűlik a pénzem, és nem sokára enyém lesz valamelyik patakparti föld a lehajló öreg fűzfákkal.

Itt áll előttem Belloq, nem tudom, mikor jött ide. Mit akar? Miért néz rám ilyen merően? Egy zsebkendőt nyújt felém, azt mondja, töröljem meg a szememet, ha nem akarom, hogy könnyes legyen az arcom a képen.

KELEMEN ERZSÉBET

Nem térkép e táj

L. SIMON LÁSZLÓ, KÖRBEJÁRNI A HAZÁT

(Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2017)

L. Simon László költészete mellett az esszéírói tevékenysége új színeket ad a kortárs irodalomhoz. A művészetek új irányait feltérképező, az irodalomtörténet-írás számára a nemzetközi hírű és rangú, de itthon kevésbé ismert művészeket bemutató *Hidak a Dunán* (2005) esszékötetét a *Személyes történelem* (2011) vallomásai, majd a *Szubjektív ikonosztáz* (2012) követi, amely a fogalom szakrális előismeretétől meghatározva, abból táplálkozva felfedi a láthatatlant. Műve olyan, mint egy képi rejteket dekódoló útmutató. Akárcsak a „szegények Bibliája”, a képekkel a szentírást megértető ikonosztáz, úgy fordítja le a vizuális nyelvet az írott szöveg kifejezésformájába. Esszéírói tevékenységének másik domináns eleme a nemzeti sorskérdéseket a művelődés- és kultúrpolitikán keresztül megközelítő írásai [*Versenyhátrány. A (kultur)politika fogságában*, 2007, *A római szekér. Kulturális politika – politikai kultúra*, 2010], amelyekben – Ambrus Lajos szerint – sokszor a „gyermekkor, a haza körbejárása, a személyes történelem katarziszai, az örökség és az ünnep fájdalmasan észlelhető hiányai, [...] a család, a barátság és a halál összefüggései” szolgáltatják a témát. *A Polgári kultúrpolitika. Eredmények és dilemmák* című kötetében (2014) pedig a Klebelsberg Kuno-i szellemiség mintául állításával, a közpolitika elemzésével, gyakorlati tanácsokkal utat is mutat. Írásai identitásproblémáinkra is felhívják a figyelmet, s megtudjuk, mit gondol hagyományról, múlttól, nemzeti kultúráról, kultúrpolitikáról.

A 2017-es ünnepi könyvhétre megjelent *Körbejárni a hazát* című új esszékötetének írásaiban (amelyek alkotásban másfél évtizedet ölelnek fel) bejárva a szülőföldjét, keresi, kutatja a gyökereit. A kötelékekről ír. „Azokról az eltéphetetlen szájakról, amik tradíciókká fonják a múltat, amik összekötnek bennünket elődeinkkel és utódainkkal” – írja Schmidt Mária a kötetet méltató bevezetőben.

A *Gyökerek* című nyitófejezet erről az eltéphetetlen szájakról ír. Az *Örökségről*, a régi hordókról, gépekről, „a tengerként hullámozó, haragos szőlő”-ről, ami édesapja halálával feladatként az ő vállára került: „Örökség a föld, örökség a feladat, örökség a mások által megkezdett és befejezhetetlen élet is” – vallja a nyitóösszefoglalóban (*Örökség*).

Mindezt majd a ciklust záró írás, a *Lírai vallomás egy huszonöt éves cégről* sorából értjük meg igazán: az író kacskaringós utat járt be, hogy megtalálja identitásának alapját, elfogadja feladatát. Bár tiltakozott, lázadt Isten szándéka ellen, és nem akart azonosulni apja világával, de ráébredt, hogy nem válhat az örökséget elpazarló perszési alakká: az identitását, a gyökereit őriznie kell, azt a földet, amit a politikai hatalom által megfigyelt sárbogárdi születésű dédapának, Huszár Gábornak elkobzott

birtoka után a család a kárpótlási jegyekből vásárolt meg. Annak a dédapának a földje volt ez, aki a császári és királyi 69. „Hindenburg” gyalogezredben szolgált, a szerb hadszínteret, majd az olasz frontot is megjárta, s részt vett az I-XII. Isonzó csatában, a Piave menti harcokban: a háború első napjától az utolsóig az első vonalban harcolt. „Ilyen teljesítményt kevesen mutathattak fel hadseregünkben” – olvashatjuk róla a 69. gyalogezred 1937-ben megjelent világháborús emlékalbumában. Majd Sárbogárdon gyönyörű birtoka és családja, három lánya lett, később azonban földönfutóvá vált: mindenét elkobozták a kommunista rezsim kiszolgálói. A család történelmét is őrzi tehát ez a föld. Az író L. Simon László életében és esszéiben a kihívás elfogadása a jellemfejlődéshez való hozzájárulás attribútumává vált. Helyesen látja, hogy az ember jelleme kortól függetlenül képes fejlődni vagy elromlani. Karel Čapeket idézve összegyűjti a gazdálkodás örömeinek, harcának és kudarcának jellemformáló erejét. Az időjárással való küzdelem például „alázatra és bölcsességre tanít”. A bölcsesség pedig a türelem támasza és talpköve. Ezek az erények hiányoznak azokból, akik ugyan „még sosem ültettek fát”, de az íróasztal mögül barackmag-sztorikat költenek, vagy műútépítési vádakat generálnak ellene. Mély bölcsességeket fogalmaz meg a tulajdonról is, ami önző vállalkozói és birtoklási ösztönöket is táplálhat, vagy a kereskedelemről, ami „sosem osztozik a maga profitján a termelővel”.

Esszéiben Kenessey Gyulának, az egykori sárbogárdi főszolgabírónak és családjának is emléket állít (*Akiknek megadta a sors*). Kenesseyt a nyilasok elleni fellépése, a tevékenységük betiltása miatt és a nemzeti ellenállási mozgalommal való kapcsolataért Szálasi 1944. október 19-én börtönbe csukatta, majd a dachau koncentrációs táborba vitette, ahol életét veszítette: tifuszbajánynak áldozata lett. A család többi tagja is sokat szenvedett. A „dicsőséges felszabadító” Vörös Hadsereg Kenessey feleségét megbecstelenítette, az idősebbik lányukat, a 22 éves Gizellát pedig a katonák tömegesen megerőszakolták, amibe később behalt. Az ikerhúgok sorsa is nehéz volt: Margit férjét, Wurdits Lajos orvostanhallgatót 1953-ban a Rajk-per során kivégezték, Kenessey Erzsébet férje, Szabó László pedig kilenc éven keresztül volt orosz hadifogságban, s a hazatérte után politikai okokból sokáig munkát sem kapott.

Kenessey Gyula „keresztény volt és magyar, aki mélyen és meggyőződéssel konzervatív volt, aki éppen a konzervativizmusából és a kereszténységéből, pontosabban a kereszténységéből következően az emberi életet és méltóságot tartotta a legfőbb értéknek” – mondta L. Simon László a főszolgabíró halálának 70. évfordulóján, 2015. február 5-én Sárbogárdon, a Kenessey-emlékmű avatásának ünnepségén.

L. Simon László esszékötete önéletrajzi ihletettséű is. A magyar irodalomban az önéletírás műfajának kezdetei a XVII–XVIII. századi Erdélyben jelentkeztek Misztótfalusi Kis Miklós, Bethlen Miklós, Bethlen Kata és II. Rákóczi Ferenc önéletrajzi jellegű műveiben. A szerző életútját megörökítő műfaj a XX. században sokszínűbbé válik: történelmi-művelődéstörténeti eseményeket, szociográfiai ihletettséget, idegenséglélményt vagy akár anekdotákat is tartalmaznak a vallomások. (Lásd Kassák Lajos *Egy ember élete*, Márai Sándor *Egy polgár vallomásai*, Németh László *Homályból homályba*, Illyés Gyula *Puszták népe*, Móríczi Zsigmond *Életem re-*

génye című műveket, vagy Déry Tibor, Tamási Áron, Nyíró József, Veres Péter önéletrajzi írásait.) A kortárs magyar irodalomban viszont a hagyományos forma töredékessé válik: csupán egy-egy meghatározó életszakasz tárul fel az alkotók életéből. L. Simon László déd- és nagyszüleinek (*Új világ született*), szűkebb családjának, saját életének egyes elemei, így például a gyermekkori színterek (Jenő, Gárdonyi, Sárbo-gárd, Sümegprága, ahová otthonról haza mentek – *A világ forog és alábukik*), a közös nagycsaládi összejövetelek (a „füstös, mustos, puttonyos, éneklős” szüret, amiből mára már csak a szőlőbetakarítás maradt, a disznóvágás, disznótör – *Téli disznóságok*), a szűk család misztériuma („A gyermekeink mentik meg a lelkünket” – *Légy a mi érző, meleg bőrünk!*), az íróvá, költővé válás állomásai (Mohácsi tanár úr irodalom különórái, a székesfehérvári irodalmi élet meghatározó alakjának, Péntek Imrének hatása, Magyar Műhely-estek, Bella István személyisége – *Bella kontextusok*) így tűnnek fel az elmélkedő-eszmélő, kereső-kutató, sorsot-életet feltáró írásaiban. Az elmúlás, az elválás fájdalma is jelen van az esszéekben (*A Styxen túlra*). S ehhez kapcsolódik a gyermekkora óta jelenlévő vágy: *Körbejárni a hazát*. „Eljutni a legkisebb faluba is.” Vagy Kőrösi Csoma lelkesültségével csupán gyalog körbejárni a megyéjét, amivel „egy életre eljegyezte” magát.

Ezen a közös úton, az író és olvasó hazát körbejáró kalandja során más problémákkal is találkozunk. A *Kultúra és állam* fejezetben például a nyilvánosságot mesterségesen alakító médiumok problematikájával foglalkozik, s a piacvezérelt kulturális közegünkben a nyilvánosság torzulását eredményező téves fogalomhasználatoknak (így például a magas- és a populáris kultúra összemosásának, illetve a populáris és a városi folklór azonosításának) kritikus megítélésével egyben érzékelteti az írás születésének idején monopolhelyzetű műsorok kontraszelektív, a befogadók fogyasztási szokásait erősen befolyásoló módszerét, ami kizárólag a nagyvárosi szubkultúrát mutatja be (*Hatalom – hitvallás – eszköz. Megjegyzések az állam kultúrafenntartó szerepéről*). S az állam kultúrafinanszírozó szerepének a szocialista diktatúrától napjainkig való feltérképezésénél Lányi Andrást idézve megjegyzi, hogy a rendszerváltás után a semleges állam megvalósítására törekvő liberálisoknak köszönhetjük a céltalan állam megvalósulását. Ezzel szemben a konzervatív megközelítés mindig hangsúlyozta az állam értékközvetítő és kultúratámogató szerepének fontosságát. S Bertrand Russel bölcsességét továbbfűzve megjegyzi: „Tevékenységünket [...] annak tudatában kell folytatnunk, hogy [...] a hatalom csupán eszköz lehet és nem cél. Ez elengedhetetlen feltétele a sikernek, illetve a hatalom megtartásának”.

Az *Irodalom, könyvkiadás, olvasás Magyarországon* című fejezetben kiemeli, hogy a globális liberális-szabadpiaci világunkban „a nyomtatott médiumokra épülő hagyományos olvasás pozíciói [...] meggyengültek”. A haszonelvűség került a középpontba, az erkölcsi-szellemi fejlődésben egyre kevesebb szerepet játszik a könyv. A nagyregény, a klasszikus irodalom veszített a népszerűségéből és a szórakoztató írók, a ponyva- vagy népszerű irodalomra van egyre inkább igény.

Bedecs László arról írt az egyik tanulmányában, hogy a kor felgyorsult információcseréjéhez szokott olvasók igényének a műfajok közül a vers felelne meg leginkább,

hiszen rövid, klipszerű, egy-két üzenetre épül csupán. Így a vers sokkal inkább lehetne a XXI. század műfaja, mint mondjuk a nagyregény. S az ellentmondás éppen ebből származik, hogy sajnos mégsem az. Sőt, a fiataljaink – ahogy L. Simon László rámutat az esszéjében – magyarul-angolul fantasy irodalmat olvasnak, ami „nem csupán a mi nemzeti irodalmi kánonunktól, hanem a fantasy irodalmat megszüülő nyelvi közegetől, azaz az angol-amerikai költészet és próza poétikai hagyományaitól és szerepétől is fényévnyi távolságra van.” A szabadidő eltöltését is átstrukturálják a média által divatossá tett életformák. Itthon mindehhez még hozzájárul a kulturális intézményrendszer zsugorodása, a kulturális élet színvonalosítása és a magyar nyilvánosság eltorzult szerkezete, amelyet a megszülető értékek nyilvánosságának erős korlátozottsága jellemez (a médiumokat uraló gazdasági-politikai csoportok és érdekközösségek értékpreferenciáinak való kiszolgáltatottság, az irodalom sokszor „politikai konfliktusok szimulációs terepasztalává” válik, a könyvkiadásunkat néhány nagy cégcsoport uralja, lehetetlen helyzetbe hozva a többi kiadót és vidéki könyvesboltokat – *Az irodalmi szervezetek szerepéről*). Mindezt Gereben Ferenc és Nagy Attila is kommercializálódási és prakticializálódási tendenciaként írja le (*Irodalom, könyvkiadás, olvasás Magyarországon*).

Susan Sontag több mint két évtizeddel ezelőtt állapította meg, hogy nem irodalmi kultúrában élünk. Azóta pedig óriási változások történtek az infokommunikációs világban. „Korunk láthatólag újabb és újabb drámai erejű paradigmaváltásokat kényszerít rá alkotóra és befogadóra, programozóra, tartalomszolgáltatóra és felhasználóra”: kultúránk mediatisztált térben zajló kultúrává vált (*A meg nem értés paradoxona*) – írja L. Simon László, akinek 2014-ben a szakmai közönséget felrázni szándékozó egyik nyilatkozata a Tokaji Írótábor résztvevői között is vitát váltott ki: az internetes és e-book-rendszerű világunkban mi lesz a nyomtatott folyóiratok támogatásával és a könyvkereskedelmi rendszerrel? Ez a kérdésfeltevés most is ugyanolyan érvényes aktuális. Sőt, az idő múlásával egyre súlyosabb lesz. L. Simon László ebben a mediatisztált térben is ugyanolyan fontosnak tartja a kultúrpolitikát, s Esterházy Péterrel ellentétben vallja, hogy a kommunista diktatúra összeomlása után is az irodalomnak van oka és célja: a nemzeti karakter megőrzése és az európai vagy világ-irodalmi erejű és értékű művek megalkotása.

„Annál fejlettebb [...] valamely állam, minél inkább kultúrállam” – vallja az esszéíró a XX. század első felének nagy piarista gondolkodójával, Kornis Gyulával, aki Klebelsberg Kuno miniszternek az államtitkára volt (*Alkotás és befogadás*). S azt se felejtjük el, hogy „Műveltség nélkül elképzelhetetlen a gazdasági siker”. A kultúra támogatásában és a művészi szabadság biztosításában pedig az államnak tevékeny szerepet kell vállalnia. Ajánlja, hogy a klebelsbergi-kornisi kultúrpolitika elvi alapvetéseit tartsuk szem előtt. S figyelmezteti az elitréteget: ne folytassanak alacsony színvonalú politikai identitás-(ál)vitákat. Hiszen az egyik legfontosabb kérdés: „milyen feladata, szerepe van és lehet a XXI. században az értékes, igényes irodalomnak a nemzeti öntudat kimunkálásában és életben tartásában” (*Az irodalmi szervezetek szerepéről*).

A *Kulturális Európa* című esszéjében az identitáskérdéssel részletesebben is foglalkozik. Kiemeli, hogy a társadalmi együttélés keretei kulturálisan meghatározottak és identitásunk részei. Az európai identitás viszont nem azonos az Európai Unió identitásfogalmával. Egyesek az utóbbi erősítéséért sajnós lemondanak a saját nemzeti identitásközösségükhöz való tartozásukról is. Pedig minden itt élők tudomásul kellene vennie, hogy az európai identitás „elválaszthatatlan a kereszténységtől, a mi hagyományos családmmodellünkre épülő társadalmi szerkezettől. [...] Európában a nemzetek és nemzetállami lét kialakulása valódi előrelépés volt a korábbi állapotokhoz képest.” S akik a nemzeteknek egy uniós identitásban való felolvadását szorgalmazzák, azok valójában lemondanak a nemzethez való tartozás erőforrásáról, s ez visszalépést jelent egy korábbi állapotba. „Az Európai Unió csak akkor lehet erős, ha a formálódó identitása a kulturális Európa identitására épül, az erős nemzetállamok együttműködésére.” Európa immunrendszerét ez jelenti: az erős nemzetek és nemzetállamok közössége. Az igazi veszélyt pedig az, ha feladjuk az identitásunkat, a kulturális Európát.

A *Nemzet és politika* című fejezetben a konzervatív politika főbb jellemzőit, elvárható jellemvonásait mutatja fel (*Konzervatív politika – nyitott értékrend*), valamint a kommunizmus természetrajzát olyan szemléletesen ragadja meg, hogy a rendszervált(oz)ás (a „sunyi hatalomátmentés”) után született új nemzedék is megért(het)i lényegét: a kommunista diktatúra okozta erkölcsi-lelki válság és torzulás, a nyelven keresztüli gondolkodás-átformálás máig hatóan jelen van (*A kommunizmus természetrajzáról*). Sőt, a kulturális életben, a recepcióban, illetve az arra ható médiajelenlétben is még mindig ott él a politikai hovatarozás szerinti megítélés. Schöpflin Aladár 1940-ben a *Mi a magyar?* című Szekfű-kötetről írt recenziójában azt írja, hogy a tudomány és irodalom mentes a politikai előítéletektől. Ma viszont épp az ellenkezőjét tapasztaljuk (*Mi a magyar?*). A Fidesz kultúrpolitikai feladatvállalása ezért ennek orvoslására is kiterjed, és „a nyugodt lelkiállapothoz, a teremtő alkotáshoz, valamint a szép, nemes és választékos élethez” is igyekszik a szükséges feltételeket megteremteni és biztosítani (*A demokrácia valódi értéke*).

A nyelvi leleménnyel megalkotott, beszédes *Példaképp* című rész (példaképp[en]; példakép ~ eszmény- vagy mintakép ~ ideál) első írásában Berzsenyire emlékezik izgalmasan összekötve a táj elképzelt akkori hangulatát a Nikla felé tartó Berzsenyinek emléket állító út menti tábla előtt dögát végző férfi jelenkori képével: „Mit gondolt volna Berzsenyi, ha az a Niklára költözökde idején is ott állt volna” (*Bazsi felé*). Az elbeszélő most mégsem áll meg a kocsiájával, nem szól, nem szólhat rá, mert „milyen jogon mondja meg, hogy hogyan éljen. Ott végzi a dögát, ahol akarja.” A jogát persze mindenki tudja, a kötelességét – az ősök iránti tiszteletét, hogy ne sértsen kegyeletet – már kevésbé. S különben is minden eltűnik, elrohan mellettünk az élet. Ez kép is. Úgy, ahogy a Berzsenyi-kori táj is megváltozott, más lehetett. Figyelmeztet: meg kell állnunk! Vissza kell néznünk „a dombtetőn megpihelve a szülőföldre”.

A fejezetben nemcsak a klasszicizmus és a romantika határán alkotó költő-remetéről emlékezik meg, de felhívja a figyelmet gróf Károlyi József Fejér megyei főispánra

is, aki az 1919. január 18-án kinevezett Berinkey-kormányral szemben bátran megfogalmazta a követelését és kritikáját, miszerint a kormány tervszerű aknamunkát folytat „a keresztény világnézet és a nemzeti történelem megszentelt hagyományai ellen”. Grieger Miklós egykori országgyűlési képviselőt és sóskuti plébánost is idézi: „Mit kell tennünk, hogy az 1918–19. évi forradalmi eseményekhez hasonló szenny és vérözön a magyar nép szegényére meg ne ismétlődjék? Mindenekelőtt meg kell védeni a hitet s a hitből fakadó erkölcsöt [...] Politikai, társadalmi, gazdasági, szociális megújulás lelki, vallásos újjászületés nélkül nem képzelhető el” (*Elődök tisztelete*). L. Simon László a reformkori kultuszminiszterre, Eötvös Józsefre, valamint Széchenyi Istvánra is méltón emlékezik: a „legnagyobb magyar” szavait idézve gyűjt erőt „a mindennapok magán- és közéleti küzdelmeihez” (*„Az erős ellenáll, a gyenge kétségbeesik”*). Követendő példaképként állítja elének Klebelsberg Kunót és Kornis Gyulát, (*Klebelsberg Kuno fehérvári szobránál, A kultúra mint erkölcs*), jelezve, „hogy ha nincs Kornis Gyula, akkor az egykori székesfehérvári ciszterdiák [Klebelsberg] [...] sosem lett volna képes a Trianon utáni megrázkódtatásból felrázni az országot, erőt és hitet adva az egész nemzeti közösségnek.”

A kötetet szerkesztő Békés Márton a *Művészet és kritika* című záró ciklusába beemeli a *Szubjektív ikonosztás* című korábbi L. Simon-kötetből a 2007-es Fejér megyei őszi tárlathoz kapcsolódó kérdésfelvetéseit, a csoportos kiállítás polémiáját érintő megnyitóbeszédét, valamint a Kozma Lajos modern villáiról és Kassák Lajos művészetéről szóló írását is, amelyben feltárja a magyar tradíciót az újjal szerves harmóniával összekötő építészeti sajátosságokat és az avantgárd mester „szűk határvonalakat” áttörő „poétikai újító szerepét”. A lengyel Łódź Kaliska művészcsoport *Vesszenek a férfiak!* című kiállítását elemző esszéjében pedig a férfi és női szerepcserére irányítja a figyelmet (a nők el nem nőiesedett, nehéz fizikai munkát végeznek), „a nemek közötti hagyományos szerep fogalmi és egyensúlyi eltolódásaira” (Szombathy Bálint) mutat rá, a művészcsoport nők iránti tiszteletére, csodálatára, a férfiközpontú világ és a feminizmus, a genderelmélet elleni tiltakozásukra.

Az író a művészeti kérdések mellett – mint láttuk – komoly társadalmi, politikai, nemzet-megmaradási, lételméleti és morális problémákat tárgyal, s ezt gazdag és változatos nyelvi regiszterrel valósítja meg. Szemléletes, lírai, vallomásszerű sorokkal találkozunk („a földre szórt mondatokból kellene összeraknom [...] a történetet”; „azzal is elégedett lennék, ha gyalog körbejárhatnám a megyémet. Az én megyémet, amivel egy életre eljegyeztem magam, kerüljek bárhova is, legyen bármi is vele, alakíthatják, szabhatják, régiósíthatják, lekerülhet a térképről, nekem ez marad a szűkebb szülőhazám”; „Valóságos szerelemmel csüngtem az óvónóm felhőig repítő szaván”), költői képeket használ, metaforákat („a személyes történelem lenyomatai, nagyapám üzenetei”; a „kék villám” a 26-os Csepel kerékpár), a képszerű beszéd hasonlatát („kicsi, egyszerű templom ez, még száz ember sem fér el benn, olyan, mint egy falat kenyér”; „Mert az én szívemet is a szerelem láncai kötik össze az anyafölddel, miként Berzsenyit is”), tájnyelvi szavak gazdagsága is díszíti a nyelvét (nem minden vidéken ismerik a mackót, pufajkát: „mackót húztam, kucsmát, valami öreg pufajkát vagy elnyűtt

steppelt kabátot, három réteg vastag zoknit és a sárga gumicsizmámat”), a személyesség („milyen bort ihatott a hetyei-niklai gazdatárs, amikor még nem alkotta meg Bakonyi Karcsi bácsi a Cserszegi fűszerest”; „minden küzdelmem és fájdalmas vereségem ellenére milyen könnyű étellel ajándékozott meg a teremtő” – írja Huszár Gábor katonasorsát felidézve) és az elbeszélés nyugodt mederben folyó hangneme is sajátossága a kötetnek („Egy nyugodt nyárvégi napon, amikor a szokásosnál sokkal lassabban forog az idő kereke, egyedül üldögéltem a díszteremben”). Vendégszöveggel is találkozunk, a *Nem tudhatom* című Radnóti-vers allúziójával („Felmenni a mi kis házi Badacsonyunkra, a Bence-hegyre, ahonnan már szinte térkép e táj – mi persze pontosan tudjuk, hol lakott itt Vörösmarty Mihály”). Az irónia, a humor is megjelenik soraiban, valamint örökérvényű megállapítások gazdagítják a művet („Nincs igazság, mondhatnánk. Nincs, de talán nem is baj. Mert nekünk itt ezzel a sok, egymást kioltó igazsággal kell együtt élnünk, s emlékeznünk az olyan tisztességes emberekre, mint Kenessey Gyula volt”).

L. Simon írásai korunk látéletei. Olyan lenyomatai az életünknek, a mindennapjainknak, a szűkebb és tágabb pátriánknak, hogy nem tudjuk letenni a könyvet, mert rólunk (is) és hozzánk (is) szólnak.

Ezekben az írásokban a XXI. század emberének, az értekeiben sokszor eltorzult világnak a képes „bibliáját” mutatja be. „Kifinomult esztétikai igényességű” (Gulyás Gábor) feltárással, értékközpontú interpretátor-tolmácsolással közelebb viszi a befogadót, a szemlélő-olvasót a hiteles művészet és a hiteles élet világához. S optimizmusra int. A Mikszáth-kori parlamenti státusszimbólumot, a szivarozást így kapcsolja össze az ez idő tájt még utópikusnak gondolt léghajó megjelenésével, és a képviselő-előd szavaival, mikszáthi derűvel és derűlátással zárja a kötetet: „kéklő szivarfüst kavargó a tükrös teremben, s ezen a füstön át mindenki nagynak, boldognak látja a jövőben ezt az országot”.

L. Simon esszéi vissza akarják írni az életünkbe az elvesztett szakralitást, a mesét, az éneket, az identitásunkat erősítő közös élményanyagot, a magyar tájat, érzést. Keresésre ösztönöznek bennünket: a szülőföldön az éltető-élő gyökerek felkutatására, megtalálására. Ha így teszünk, nem lesz számunkra térkép e megszentelt táj.

III. RÉSZ

Egy óvodás verse: „Van nekem egy nagykabátom. Ha belebújik, nem fázik meg a barátom.” Hát nem szívettéő?

*

Szönyegen játszó, három és fél éves kisfiam, miután egy óvatlan mozdulattal kis híján a lábfejére léptem, úgy csattant fel, ahogyan csak egy kisgyerek tud, ha sérelem érte: „Apa! Mért nem vigyázol? Azt akarod, hogy meghaljak egy életre?”

*

Hogy kell vigyáznunk minden kiejtett szavunkra! Veszélyek sokasága leselkedik ránk. Elég egy kicsikét elvétett szóhasználat, és menthetetlenül a mélybe zuhanunk. Vannak olyan, egymástól hangzatilag alig különböző, ám mást-mást jelentő szavaink, amelyek, ha nem vagyunk résen, bajba sodorhatják nyelv iránti hűségünket. Csak néhányat írok ide figyelmeztetésül: *szível~szívlel, szorgalom~szolgalom, tanulás~tanúság, hasonlít~hasonít, megéri~megéli, járatos~jártas, egyelőre~egyenlőre, helyiség~helység, fáradság~fáradtság, egyhangúan~egyhangúlag, címmel~címen*. Adjunk magunkra! Ha nem veszítjük el maradék éberségünket is, engedélyt kaphatunk rá, hogy anyanyelvünk szentélyébe lépjünk.

*

Az első sorban ülő Illyés Gyula egy színházi bemutató kellős közepén felpattant székéről, és dühösen, tüntetőleg kivonult, amikor egy szó hibás használata ütötte meg a fülét. Meglehet, a tiltakozásnak ez a formája egy kicsit erélyes, de van némi indoka. Mert valóban, a nézők igényesebbjét mit is érdekelje egy olyan szerző darabja, aki még azt sem tudja, hogy kacska láb nem létezik, csak a kéz lehet kacska, a láb meg gacsos, csámpás vagy donga! De Babits-kritikájában József Attila is arról beszél, védelmezvén saját, már-már kötözködésnek ható verselemző metódusát, hogy – tetszik vagy sem – a tudomány már csak ilyen, az bizony csupa szörszálhasogatásból áll. Mármost ha két ilyen nagyság erre ad példát, talán én is megengedhetem magamnak azt a különös élvezetet, hogy hasogassam egy kicsinyég azokat a szörszálakat!

Újabban, ha azt akarják kifejezni, hogy egy akció csúfos véget ért, elindítója melléfogott, felsült vele, azt mondják: „lukra futott”. Ez a futballjáték világból vett hasonlat azért bosszantó, mert kiforgatja a szóképet eredeti jelentéséből. A csatár

ugyanis, ha lukra fut, igencsak ígéretes dolgot cselekszik. Kiszemeli és nyomban utána elfoglalja a pálya valamely üresen hagyott területét, lehetővé téve ezzel a játékosársának, hogy őt egy leadással gólhelyzetbe hozza. Ez a megmozdulása tehát semmiképpen sem kárhozatos, nagyon is gyümölcsöző. A futballpályán az szegényül meg, az vall kudarcot, aki „árnyékra vetődik”. Ez lenne a kifejező, valóságghű kép. A hálóőr nem a gólba tartó labdát, hanem csak a labda árnyékát fogja meg.

Ugyanígy meg akarná csalni a szemléletemet egy másik, szintúgy igencsak elburjánzott sporthasonlat. Ha valaki megroskad az elcsigázó, hosszú küzdelemben, nem bírja már, és feladja a további harcot, azt mondják rá immár kiirthatatlanul: „bedobta a törülközőt”. A törülközőt az ökölvívó-mérkőzéseken szokták bedobni, innen a hasonlat. Csakhogy ezt nem maga a péppé vert versenyző teszi, van neki más baja is, mint törülközőket dobálni, szegény feje esetleg még küzdene is tovább, hajtaná a szíve előre, hanem az edzője ezt már nem engedi neki, és a ringbe dobott törülközővel jelzi, hogy feladja a küzdelmet *helyette*. A feladás szándéka tehát nem a versenyzőtől ered, az edző az, aki részint kilátástannak ítéli a további harcot, részint meg akarja óvni tanítványa egészségét. Vagyis a hasonlat félremegy, semmi köze sincs a valósághoz.

Hányszor halljuk azt is, utalva egy dolog üdvös tovalendítésére, hogy az „megérne egy misét”. A leendő francia királynak, IV. Károlynak tulajdonított kiszólás eredetileg így hangzik: „Párizs megér egy misét!” Ezt akkor mondta, amikor tudtára adták, hogy királlyá koronázásához felekezetet kell váltania, át kell térnie a katolikus hitre. A mondat értelme tehát az, hogy a vágyott cél mindent felülírhat, a trón elnyerése megér egy alakoskodást! Ez a jelentés pedig sehogyan sem húzható rá valami pozitív kimenetelű tartalomra.

Gyakorta olvassuk, tanult szerzők dolgozatában is, hogy valamit csak „sziszifuszi”, értsd: aprólékos, hangyaszorgalmú munkával lehet elérni. Holott a büntetéssel sújtott Szisüphosz el nem múló sziklagörgetése sem nem aprólékos, sem nem hangyaszorgalmú, hanem kárba veszett, hiábavaló.

De mind közt az viszi a prímet, amikor a dél-amerikai esőerdőket a föld tüdejeként emlegetik. Ez már csakugyan olyan bődületes méretű marhaság, hogy – amint Erdélyszerte mondják – neki lehet támaszkodni. Jól meg is nézhetnénk magunkat, ha a gyárkéményeken és kipufogócsöveken kívül még minden fa, minden bokor és fűszál is a mérget ontaná magából! Merthogy a tüdő ezt teszi, drága testvéreim, oxigént fogyaszt, és széndioxidot áraszt. Hogyan tud ennyire félrehordani valakinek a képalkotó készsége, hogyan tud valakit ennyire elhagyni a tudományos szemlélet iránti honvágya? Arról beszélek, akinek elsőként pattant ki elméjéből ez a nagy okosság. Az, hogy a többiek, mind egy szálíg, kritikátlanul mennek utána, szóra sem érdemes, megszoktuk már. Ezt az elsőt, a legelső azonban szíves-örömet megcsapatnám.

*

Göncz Árpádot, mindnyájunk nagyapáját és Árpi bácsiját többé nem illetheti gáncs. A rendszerváltás utáni első államelnökünk ma már a szentek csarnokából tekint le

ránk, utca viseli a nevét, és köztéri szobra is áll. Akik annak idején úgy gondolták, baj lesz ezzel a kinevezéssel, mert egy bűnrössz suszter még lehet jó köztársasági elnök, de egy bűnrössz író soha, most megszagathatják a ruháikat. Ők egytől egyig felsültek a jövendölésükkel. Bizonyára a kormányfő, Antall József is elszámította magát, amikor órá esett a választása. Nyilván egy sok vizet nem zavaró, jelentéktelen figurát akart az államfői székbe emelni, csak azt nem tudhatta, hogy kiszemeltje ennyire jelentéktelen. Annyira, hogy még a magas tisztségétől remélt és elvárt szuverenitás mímelt felmutatására sem lesz képes, mindvégig a küldő pártja megszeppent foglyaként fog viselkedni. Odáig jutva az engedelmességben, hogy törvényteleniségek pártjára áll, bűnelkövetőknek oszt elnöki kegyelmet, és az országhatárt is átlépve, egy radikális alakulattól való páni félelmében „Európa, segíts!” felkiáltással rengeti meg az itáliai égboltot, akkor, amidőn éppenséggel az utódpárt diadalmas visszaözönlése van napirenden, a mumusnak kikiáltott meg be sem jut a parlamentbe. Pedig figyelmeztető jel lehetett volna, hogy a kinevezése előtt, még egyszerű írószövetségi tagként, egy összejövetelel arra intette az utána jövőket, a lelkiükre kötve szinte, hogy az új világban börtönviseltre, egykori, hosszú büntetést letöltő politikai fogolyra semmilyen tisztséget ne bízzanak, mert az vagy gyáva, megfélemlített, lélekben örökre megtört nyulacska, vagy pedig revánsvágyó, bosszúszomjas fenevad lehet csupán. Ő vajon, kérdezhetnénk diszkrétén és illő szerénységgel, melyik lett a kettő közül? De mindez hagyján, legyen ez csak a kellőképp visszatetsző, ámde roppant szórakoztató politikai mozi egy-egy eldobandó képkockája. Hanem amikor egy újévet köszöntő rádiós beszédében, kibújván belőle az elnyugodott író, azt bírta mondani, hogy most tegyük félre a közügyeket, a bennünket megosztó, csúnya politikát, és beszéljünk ezúttal „a csillagszemű nőkről és a szálfaderekű férfiakról”, hát az már mindennek a legvége volt. Giccsörnek is felcsapni? Szépérzéssel megverten nekem voltaképpen ez, valahogy csak ez a kicsiség nem megy le a bárzsingomon.

*

Ilyesmi még nem esett meg velem. Verset kaptam, először és alighanem utoljára. Egy nekem ajánlott, egyedi formájú szonettet, méghozzá magától a nagymester Marno Jánostól. Így szól:

*Nárcisz a Mészáros utcában
elakad, bankban járt, most pedig
buszra szállna. A népek innen
is, onnan is ömlenek, rémes,
hogy egyiknek-másiknak mintha
pixelekre bomlana szemközt
az arca. A belekben pedig
égiháború dúl, s a könnyben,
melyet nem tud letenni könnyen*

*majd az este, egy templom körbe-
állványozott ikertornya, a-
mint kifordult foggyökér gyanánt
nyilallik fel, a város fölé.
Ó, virágnylásnak te foglya!*

Hogy költönket a *Méz és méreg* című kisregényemben felbukkanó mondat („A templom állványokkal körbeácsolt, páros tornya mint valami kifordult foggyökér nyilallott a vidék fölé”) ennyire megragadta, az, mit is tagadjam, könnyekig megejtett. Engem most mégis inkább a vers rejtelmes záró sora, e sor váratlan odakanyarodása izgat. Mert ezt a költő csak úgy melleleg pötytyinti oda, akár valamilyen véletlenül lecsöppenő, csúnyácska pacát. Kizökkenünk – ha ugyan eddig benne voltunk – a rendes kerékvágásból, holott éppen itt bújik meg, ezen sarkallik a legfőbb mondandó. Szíven üt ez a ráérvés által született, kegyelmet nem adó igazmondás. Hihetőleg – mivelhogy Marnónál ritkán mehetünk biztosra – arra céloz, hogy én valójában a virágfakadást akarnám megénekelni, de egyrészt nem tehetem, mert az elhazudná a valóságot, másrészt meg éppen ezekkel a sötét, súlyos képekkel fedném el szégyenletesnek gondolt érzeményemet. De akár Nárcisz, a vers hőse, azaz maga a költő is mondhatja ezt magamagának, vallhatja meg nekünk önmagáról. Talán épp ez a szép kettős zengés lenne a líra találmánya?

*

Már vagy negyven éve történt, de olyan fényesen tárta elénk a váltig igyekvő, tisztos iparos és a született költő közötti különbség tanúsítványát, hogy máig sem felejtettem el. Egy finnül jól tudó, öntudatos hölgy állított be szerkesztőségünkbe *Kalevala*-fordításának egyik énekével. Az ebben kifejlő esemény arról szólt, hogy egy üldözött csoportnak sürgősen valami vízi járműre lenne szüksége a meneküléshez, ámde ennek megácsolására már nincs idő. A reménytelenségből végül egy megvalósult csoda menti ki őket, mert anélkül, hogy a kisujjukat is mozdítanák, ámuló szemeik elé egyszer csak odateremtődik egy útra készen álló hajó. Ezt a sarkalatos mozzanatot a fordítás ekként adta vissza: „Áll a hajó faragatlan.” Mit mondhattam volna erre? Lehet, hogy ez finnül rendben van, de ilyen magyari süketséget mégsem hagyhattam szó nélkül. A hölgy persze bizonygatta, hogy ő hűséges az eredetihez, amire én azt feleltem, hogy éppen az a baj, hanem jó megoldást hirtelenjében magam sem tudtam volna ajánlani. Ott téblábolt körülöttünk a szerkesztőségünkbe betévedt, kissé már kapatos Veress Miklós, akinek akkoriban megjelent, *Seggpart* című halhatatlan egysorosra így szólt: „Megtart” – amire még maga Kovács Sándor Iván, a főszerkesztő is csak annyit mondott: „Így kell verselni!” Miklós fél füllel hallhatta a diskurzusunkat, mert kisvártatva, némi tanakodás után, szolidan megszólalt: „S bár szekerce sose látta, mégis áll a bárka!” Ezzel aztán egy csapásra minden a helyére került. Hiszen mi mindnyájan ezt akartuk mondani, ott is volt már a nyelvünk

hegyén! A megoldás olyan elemi erővel hatott, hogy őszinte döbbenetében maga a kioktatást elszenvadó hölgy is felpendült tőle. Én nemkülönben. Lenyűgözött ez a minden erőlködés nélkül teljesített, fölényes rögtönzés. Még az sem igazán nagy baj, hogy egy kis hiba van a kréta körül, picike csalás, mert a nyelvileg pontos, szabályos vonzat a „szekercét sose látott” lenne. Ám erre jómagam is csak utólag, a kijózanodás eljöttével, mondhatnám, a lehülés periódusában eszméltem rá, és sajtószerűen módon akkor sem éreztem a legcsekélyebb ingert sem a kiigazítására. Már csak azért sem, mert a megtalált rímet semmi kincsért nem dobnám oda koncul a grammatika szigorának. Maradjon csak minden úgy, olyan zseniálisan-hibásan, ahogy a pillanat hevében kihajtott a napvilágra! Itt már holmi kontárkodásnak, illetéktelen felszólamlásoknak helye nincs, csak semmi belebeszélés a nagyok dolgába!

Ennyi hát mindössze az a hét lakat alatt őrzött nagy titok. Nagyjából ez a kevés a minden.

*

Rádióban, tévében nyilatkozzék akárki, főként iskolázott, a maga szakterületén széles körben elismeréssel övezett tekintély, ma már szinte nincs is mondata „én azt gondolom” nélkül. Ilyenkor nekem mindig Einstein megjegyzése türemkedik elő, akit egyszer megkérdeztek: „Kedves professzor úr, ha önnek jártában-keltében valamilyen új gondolata támad, hova jegyzi fel, hogy el ne felejtse? Hord magánál egy kis noteszt, a kezelőjére írja, esetleg egy gyufásdoboz hátára?” Mire Einstein: „Drága uram, *gondolat* olyan ritkán jut az ember eszébe! Nekem például egész életemben összesen kétféle futotta, az általános és a speciális relativitáselméletre. Ennyit meg igazán fejben lehet tartani.”

*

„Gondolta a f...” Arany Jánosunknak ez a vitatható, jószerevével kideríthetetlen eredetű firkantása az idők folyamán a „Gondolta a fene!” feloldásban domesztikálódott. Így szóródott szét, s vált mára már kipusztíthatatlan dudvává. A megokolás szerint a kipontozás azért van, mert a költőt állítólagos szemérmessége még magánérdekű lábjegyzetében is visszatartotta attól, hogy a nyomdafestéket nem tűrő, tilalmas szót a maga csonkítatlan alakjában leírja. Hogy melyik steril észjárású filológus főzte ki lombikagyában ezt az élőbeszédtől irtózó megfejtést, és miféle általános fertőzés ütötte fel a fejét, hogy tömegek özönlöttek és özönlének azóta is aggálytalanul utána, rejtély. Mindenesetre ez már nagy valószínűséggel örökre így marad, az idők végezetéig. Pedig ha a járvány elindítója annak idején hozzám fordul, ajánlani tudtam volna, hogy előbb érdeklődjön ez ügyben bármelyik alsó tagozatos, egészen gyenge előmenetelű kisdiaónál. Akkor minden bizonnyal idejekorán értesülhetett volna arról, hogy a kipontozás paravánja mögött egy egészen más, f-fel kezdődő szó lapul, húzza meg magát gyáván, s a pontok helyére nem az *ene*, hanem az *arkam* vagy akár

az *aszom* kívánkozik. Ha pedig tudós böngészünk igazolást követel, szemébe vágthatjuk mindjárt, hogy a *fene* szó sohasem volt tilalmas, még abban az illedelmes korban is vígan elbírt a nyomdafestéket, ezt kipontozni tehát oktalanság. Bizonyosság erre többek között Berzsenyi, aki elhíresült versében „fene fátumok”-at emleget. De felüthetjük neki némi eligazításul az egykorú Czuczor–Fogarasi-féle szótárt is! Ebben a két tanult szerző az indokolt helyeken rendre ilyen kitételeket fűz tárgyalt szavaihoz: „aljas beszédbe való”, „aljas kifejezés”, „tisztos beszédben vagy írásban nem használható”. A *fene* szócikkben azonban efféle minősítésnek nyoma sincs. Márpedig a pontok helyére durva szónak vagy valami illetlenségnek kell kerülnie, ez nem is kérdés. Ami pedig Arany állítólagos *szemérmességét* illeti, ahhoz is lehetne egy-két szava a költő sajnálatosan elveszett *obszcén* versezeteit számon tartó irodalomtörténetnek. De hiába minden, a kérdés eldöntetett! Most már *post festa* vagyunk. A születési hibával világra jött szállóige is csak szállóige. Az ellene érvelő pedig kiálthat a pusztába, míg torka el nem reked.

*

Se szeri, se száma az újmódi lejtérjakaboknak. Úgy látszik, különösképp a filmforgalmazók csapatában hangyáلكodnak a mindenféle betolakodók. Legutóbb is, mint hallom, valami angol vagy amerikai film *The Help* címét fordították ilyen nagy ügyesen magyarra: *Segítség*. Kár, hogy ez a „segítség” az angolban gyűjtőfogalom, azokat jelöli, akik a ház segítségére vannak, a szakácsnő, a kertész, a sofőr, vagyis mindközön ségesen *A személyzet*. Amiként a *Rolling Stones* sem gördülő köveket, hanem csavargókat jelent.

Erről eszembe ötlik az újhullámos Truffaut kultuszfilmje még a hatvanas évek elejéről, amely ezen a magyarított címen futott: *Négyszáz csapás*. Senki sem értette, mi a búbánatra utal ez, mi, franciául nem tudók nem is érthettük, mert ez odaát *kis csibész*, *rosszaság*, *ebadta kölyke* jelentésben használatos. Mint ahogy a mi *bétördög* szavunk is hasonlóképp mutat ujjal az ilyen gyerekre. A film címe tehát helyesen mondjuk a *Vásott kölyök* lehetett volna.

Mérget nem vennék rá, de nekem még Gershwin híres zeneművének magyarra fordított címe, a *Kék rapszódia* is régóta gyanús. A *blue* ugyanis az angolban nemcsak kéket, hanem szomorút is jelent, ezért aztán el nem múló kísértést érzek arra, hogy a *rapszódia* elé inkább a *szomorokás* vagy a *borongós* jelzőt tegyem.

*

Czigány Lóránt, aki hosszú évtizedekig Londonban élt, azt mondja nekem, olvasta a focistáról szóló elbeszélésem angol fordítását, és nagyon tetszett neki, olyan, mint egy remekbe szabott amerikai novella, szerencsés vagyok, hogy a legjobb műfordítók egyikét fogtam ki magamnak. Ez már felpiszkálja szunnyadozó kíváncsiságomat, látni akarom a medvét! Én magam angolul semmit sem tudok, úgyhogy a lányomhoz

folyamodom, fordítaná nekem vissza az idegen szöveget magyarra. Csak egy-egy bekezdést nézünk meg, de már ennyi is elég a teljes lehangolódáshoz. Arra kell rádöbennem, hogy az angol, legalábbis a miénkhez képest, gyáva nyelv. Idő múltán, nagy ínségemben, már előre bezengtem, mi az, amit az angol nem mer majd lefordítani, mi az, amitől vissza fog riadni. Az, hogy „nagy erővel fejelttem meg, *nehogy vért köpjön a labda*, mire a kapuig elér”, noha a *vér* és *köp* náluk is megvan, így együtt ott nem megy, maga a képtelenség. A minden magyar anyanyelvűnek azonnal befogadható, átvitt értelmű képiségből így lesz a fogalmi megfelelője: *kifárad, elgyöngül, lehanyatlik*. Úgy látszik, az sem lehetséges, hogy a csatár az őt leszerelni akaró védőjátékost *elküldi gyufáért*, mert odaát ezt is csak az egyébként jelentésében hű *becsapja egy testcsellel* alakban tűri meg a nyelv szelleme. Tudom én, hogy minden nyelv alulmarad a másikkal való összehasonlításban, és bizonyára az angoloknak is lehetne mit számon kérni a mi fordításainkon, de azért az mégiscsak fájó, ha a szerző még a honi talajból kisarjadt humorát is leöldösve látja viszont a fordításban. „Szállj le rólam, nem vagy az esetem. Tűzoltó az esetem” – mondja az öreg hátvéd a hozzá dörgölődző csapattársának. Azt, hogy a hátvéd színleg melegnek vallja magát, és azzal rázza le a másikat, miszerint ő ellenben nem a focistákra, hanem a tűzoltókra bukik, nem is olyan rossz humor, nálunk mindenkinél beválik. És mi lett belőle? „Nem vagy az esetem. Sophia Loren az esetem.” Hát ne menjek ki ettől a tetőn?

Már jó régen kimásoltam magamnak ezt az idézetet: „Németül, franciául s latinul lehet szabályosan beszélni, ha betartod a nyelv törvényeit. Magyarul csak bátran lehet beszélni. Ha egy mondatodon nem érződik a kifejezés merészsége, az a mondat már nincs magyarul.” Örkény István írta ezt atyai levelében újszülött fiához, 1954-ben. Maradjunk mi csak ebben!

*

Egy nő legyen szép, de legalább helyes, hogy férfiként is vonzódni tudjak hozzá. Kimondom úgy, ahogy van, engem soha nem boldogítottak, de még teljes mértékben hidegen is hagytak az úgynevezett belső értékek, a lelki gazdagság mindenféle kivetülései. Ez nekem mind smafu és bakfitty, meg sem rezzenenek. Mindhiába hárfázik olyan gyöngyen és csacsog öt világnyelven egy nő, hiába vasal, mos, főz és takarít serényen, nem fogom kiválasztani magamnak, ha egyszer nem esik jól ránézni! Ezt a gyógyíthatatlan megmérgeződést minden bizonnyal még az állati létből hoztuk magunkkal. Igen, én a hím ősi ösztönével akarok szeretni. Akarom az ajka ízét, a járását, a testszagát, a szeme villanását. A mozdulatát, ahogy kisöpri homlokából a hajfürtjeit. Mióta az eszemet tudom, csak akkor estem szerelemben, ha már a találkozás legelső pillanatában ezek együtt álltak. El kell dőlnie mindennek, még hozzá visszavonhatatlanul, már a kezdet legelején. Egy csöppet sem hiszek a fokoként kialakuló, lelki fundamentumon nyugvó szerelem valódiságában. Ha nem sújt le ránk a villám a maga fenyegető, egyszersmind ígéretes dörgedelmeivel mindjárt

az elindulás pillanatában, nincs miben reménykednünk többé, nem jutunk soha fedél alá. Igaz, rá is fizethetünk erre, engedelmeskedvén a természet parancsának, hívó szavának, mint ahogy rá is fizettem aztán nemegyszer, de sebj. Az a legelső, eszményi pillanat, az idő eszméltető kezdete mindent felülír, mindent megér.

*

Ha széptani műben olvasok a reménytelenségről, akkor én a helyemen vagyok és jól érzem magam, mert tudom, hogy nem valami szirupos hazugsággal akarnak megetetni. Ugyanezt tényregényben, dokumentumban, emlékiratban már alig bírom elviselni. Valóságos alakjában találkozni a gazsággal, alattomos, ártó szándékkal, kínzattal, mindazzal, amit Arany János nevezetes *Hamlet*-fordításában így ad vissza: „méltatlanok bántalmazzák a tűrő érdemet”, élő mivoltában érintkezni a mindenkori sötét erők működésével, ez nekem már, földi pályám végpontja felé botorkálva, igen nagy megpróbáltatás. Kibírni a vele járó eleven fájdalmat? Ehhez én már többnyire gyenge vagyok.

Ezt kellett legutóbb lapról lapra átélnem Tormay Cécile nagyszerű naplójának olvasásakor. A tanácskormány idején játszódó *Bujdosókönyv* a nagyszony üldöztetéséről számol be a történetek ijedten született, azonnali szavaival. Ezt a hajtóvadászatot csak ökölbe szorított kézzel és el nem múló belső remegéssel lehet végigkövetni. Minden rokonérzésem, odatapadó részvétem a menekülő üldözötté. Egy vagyok vele a fenyegetés égöve alatti gyötretés minden didergő és sajgó pillanatában. Övé a tisztelgés is, földig hajolok e törhetetlen honleányi attitűd előtt.

Mindazonáltal ekörül azért van egy kis baj is. Ez pedig éppen az amúgy megsüvegelendő honleányi helyállás aggálytalan voltában mutatkozik. Vagyis azt hiszem, van itt valami, amit ő sem ért egészen. Olyasmi ugyanis még csak fel sem sejlik benne, hogy ezen az utolsó leheletéig példás kurázsival védett világon, ahol egész néprétegek érezhették magukat otthontalannak, ezen az úri Magyarországon azért lett volna mit megdönteni. Csak éppenséggel nem annak a torz lelkű, vérszomjas csürhének kellett volna ezt végbevinni. S akkor bizonyára ez a mi jajos-bajos huszadik századi történelmünk is másféle irányt vehetett volna.

Másféle irányt? Az meg micsoda? Ilyenkor szokott rendre megszólalni a tudós történészek kórusa, mondván, hogy erről nincs mit beszélni, mivel a történelemben a feltételes mód nem játszik, maradjunk csak a valóságosan lezajlott folyamatok szakavatott leírásánál és értő elemzésénél. Ó, áldott együgyűség! A dolog ugyanis pontosan fordítva áll, mint ahogy tanult barátaink sulykolnák. Maguk is mondják, hogy a történelem menetiránya koránt sincs eleve elrendelve, minden és mindig végbemehetett volna másként is, így hát a valóban izgalmas, elmemozdító kérdések épp akkor kerülhetnek terítékre, ha vállalni mernénk végre a mérlegelő képzelet kockázatát.

*

Tudjuk, a világűrben nincsenek irányok, nincs le meg föl, jobbra meg balra. Ámde ez is csak addig igaz, míg bele nem helyezük az önmagára eszmélő megfigyelőt is. Ő már el tudja dönteni, hogy egy objektum alatta van-e vagy fölötte, távolodik-e tőle, avagy közeledik. Végre egy hiúságunkat legyező, felajzó hír! Kijárt ez már nekünk.

*

A stilsztának kitűnő, gondolkodónak inkább letűnő Esterházy Péternek két aranyköpése futott be új világunkban páratlan karriert. Az egyik ilyen széltében-hosszában ünnepelt, unalomig citált megszólalása valahogy így hangzott: „Az író jól teszi, ha nem népben-nemzetben, hanem alanyban-állítmányban gondolkodik.” Ennek a tetszetősnek ható formulának azonban szemet szűrő bibije van, tudniillik ott kreál egymást kizáró ellentétpárt, ahol ilyesmi nyilván nincs, nem is volt soha. A magyar irodalom felkentjeinek beprogramozott kedélyét persze ez a kicsinyke hamisság nem tudja megzavarni. Rajtuk kívül ugyanis ki hinné, hogy a népben-nemzetben gondolkodó írók legjobbjai, mondjuk egy Kodolányi János vagy Sinka István, nem gondolkodtak egyszersmind grammatikában is? Hiszen ez, fölösleges is mondani, a mesterség minimuma, legelemibb kívánalma. Aki ennyit sem tanult meg, hagyjon fel minden derekasnak hitt igyekvéssel. Ámde aki semmi másra, egyedül csak erre tud figyelni, és be is éri ennyivel, talán annak sem kellene okvetlenül írással bíbelődnie.

A másik, ugyancsak viharos tapsot arató bemondása a politikai köpönyegforgatókat véli célba venni, imígyen: „Manapság felettébb nagy a tülekedés a damaszkuszi úton.” Hogy ez az állítás már a legelső keresztkérdéstől ugyanúgy elvezethetne, mint az előbbi, ki törődik vele? Csak hosszan és szünet nélkül lelkendezni kell, máskülönben még kiviláglana, hogy a damaszkuszi út a megigazulás, még hozzá a kockázatvállalással együtt járó megigazulás útja, ezért aztán a mondat inkább ekként szólhatna: „Schol egy teremtett lélek a damaszkuszi úton.”

Hát így morzsolgatjuk ma a napjainkat Pannóniában.

*

Azt mondják, lehet úgy is hazudni, hogy igazat mondunk, és viszont, igazat mondani úgy, hogy hazudunk. Manapság ezt a közhelyet főként a politikai aréna csatárai igazolják nekünk kifogyhatatlanul és rendületlenül. Jó kis játék ez. Az ellenzék megrója a kormányt azért, mert már hosszú évek óta nem emelte a családi pótlékot, de nem teszi hozzá, hogy a gyermekes szülők adókedvezményét ellenben jócskán megemelte. Eközben a kormánypárt másról sem beszél, mint az adókedvezményről, és egy szava sincs a családi pótlék befagyasztásáról. Mind a kettő igazat mond, és mind a kettő hazudik. Úgy látszik, ez így marad az idők végezetéig. Már annak is

örvendhetünk, ha kivételképp olyan eset is akad, amikor csak az egyik fél kényszerül a maga hazugságát elzengeni, a másik meg páholyból nézheti. Nemrégiben a minden országglakónak könnyebbséget hozó rezsicsökkentésről kellett az ellenzéknek okvetlenül valami kárhozatosat mondani. Amire azt fundálták ki nagy bajukban, hogy maga az intézkedés kirekesztő és igazságtalan, mivel a nagyobb fogyasztó többet nyer vele, mint a kisebb. Csak azt nem tették hozzá, hogy ez minden létező árcsökkentésre igaz, mert ha történetesen a Túró Rudi árát viszik le, akkor ugyanaz a helyzet áll elő, vagyis állításuk szerint soha nem szabad árat csökkenteni, hiszen az szükségképp az igazságtalanság bűnébe visz. A kormánypárt ezúttal már kibújhatott a kötelező hazugság kényszere alól, hátradőlhetett, megengedhette magának a sokatmondó hallgatás főúri passzióját.

*

Ki gondolta volna, hogy az aranyló szabadság, a bele nem avatkozás, a megértő elfogadás, egyszerűen a liberalizmus eszméje olyan, többé-kevésbé szabályokkal és meghatározott szellemiséggel körülbástyázott diszciplína berkeiben is felüthet a fejét, mint a nyelvészet? Márpedig ez történt.

Az új irány apostola egy Kálmán László nevű, roppant felkészült, kellemes orgánumú nyelvész, aki jó ideje már az éter hullámain is hirdeti tanait. Nem nehéz rokonszenvezni vele. Magam is úgy gondolom, senki egyéni nyelvhasználatát nincs okunk és jogunk kifogásolni, még a sokak számára elrémitő suksükölést sem, ha egyszer egész vidékek nyelvi közösségei beszélnek így, és ez semmilyen fennakadást nem okoz a megértésben. Legfeljebb annyit jegyezhetünk meg, hogy az irodalmi nyelv ezt nem fogadja be, nem él vele, de az irodalmi is csak egyike a számos nyelvszokásnak.

Nyelvészünk kínosan ügyel rá, hogy semmilyen minősítő szót ki ne ejtsen a száján, annál messzebb kirívónak tetsző hibák esetében sem megy, mint hogy ő ezt így nem írná, nem mondaná, de elítélni azért nem merészelné. Még ezzel is együtt tudok menetelni. A bajok akkor kezdődnek, amikor ez a tág keblű megengedés parttalanná válik, s a *helyes* és *helytelen*, az *üdvös* és *kárhozatos* szavak végképp törlődnek a szótárából. Ezen a ponton már elválnak útjaink. Persze senkinek nem tilthatunk meg és nem parancsolhatunk semmit, büntetést sem róhatunk ki rá, de hogy véleményünk se lehessen róla? Még akkor sem, ha magát a nyelv szellemét éri a bántás? Most például, ahogy ezeket a sorokat írom, azt kell hallanom a rádióból: „Nem lehet ráhúzni a dolgokra ugyanazt a kaptafát.” Hogyan csináljam azt, hogy én ettől ne menjek a falnak? Aki ilyet bír mondani, melleleg az illető nem valami akárhonnan szalajtott, fura szerzet, annak nyilván fogalma sincs arról, mi az a kaptafa. Azt már ne is említsem, hogy ugyanez a nyilatkozó mindjárt utána ezt mondja: „Minden párt a maga kocsonyáját sütögeti.” Értem én, hogyne érteném, mit akar mondani, de csak akkor, ha magamban átírom a szavait, vagyis kijavítom a hibát. Az, hogy a megértésben ily módon nem támad zavar, édeskevés nekem. Én bizony, egy cseppet

visszafelé haladván a törzsfelfődésben, kívánatosnak tartanám, hogy a megértéshez ne kelljen odacsatolnom még a magam jóindulatát is! Aztán meg mi legyen a kikristályosodott nyelvi vonzataink idéetlen összevegyítésével? Ezeket se bántsuk? Ha egyre-másra azt halljuk, még hozzá úgyszintén tanult szereplők szájából, hogy ennek meg annak nem lehet „gátat szabni”, akkor mitévők legyünk? Ezt is helyeseljük? Miközben tudjuk, hogy *határt* lehet szabni, gátat meg vetni, állítani, emelni vagy „feltúrni” lehet, ahogyan Ady „ezer vakondja” tenné? És mi legyen akkor, ha azt halljuk, hogy ez meg az nem az „idei évben” történt? Ne jegyezzük meg, hogy idei cseresznye van, még idei nyár is, de mi a frászkarika lenne az az „idei év”? *Ez évi év?* Aztán meg mit kezdjünk azzal, hogy valamihez „olcsó áron” jutottunk hozzá? Hiszen nem az ár olcsó, hanem a portéka, az ár meg *alacsony*, *potom* vagy *jutányos*. Ne sirassam én e két utóbbi, immár elveszni látszó szavunkat, csak mert a nyelv változik? A romlás, a züllés is változás. Azt is ünnepeljük? De ki ne hagyjam a mindenfelől harsogó, újmódi nyelvi költést! Ez a fattyú a „nehéz feladvány” és a „kemény dió” tiltott nászából szemtelenedett a világra. *Nehéz dió!* Őt is fogadjam be a családkba, amikor a pusztá létezése is elborzaszt?

Ezeket kérdzem, illetve csak kérdzném nyelvészünktől, ha nem emlékeznék vissza arra az esetre, amikor elszólta magát. Helytelenített ő már egyéni szóhasználatot, súlyos nyelvi kihágást. Igaz, csak egyetlenegyszer. Van valaki e hazában, akinek magyartalan fogalmazása, hibás szófűzése és rossz hangsúlyozása a büntető egékig nyilallik. Ő az egy szem kivétel. Ez pedig az általa mindhalálig megvetett miniszterelnök, számára nincs kegyelem, nincsen pardon!

Sapienti sat. Itt már, ahogy mostanában mondják, nemcsak a lóláb lóg ki, hanem az egész ló.

*

Az ötvenes években kiírták az írószövetség falára: „Írók, alkossatok remekműveket!” És alkottatok? – kérdzték egyszer Abody Bélától. Azt nem, mondta ő, de legalább tudtuk, hogy mihez tartjuk magunkat.

*

Párbeszédtöredékek motoszálnak a fejemben. Fogalmam sincs az eredetükről, de egy rakattal vannak, és nem hagynak békén. Hármat ideírok a kegyeltjeim közül.

Az első:

- *Asszonyom, ön hisz a küszöbre szegelt lópatkó varázserejében?*
- *Nem, de állítólag arra is szerencsét hoz, aki nem hisz benne.*

Ez ugyan honnan mászhatott a fejembe?

A második:

– *A szomszédom eddig egy ismeretlen senki volt, de most másort csináltak vele a tévében.*

– *Így aztán már ismert senki lett belőle.*

A harmadik talán egy kétsoros vers, de lehet, hogy csak egy kis részlet. Emőd Tamástól, Kozma Andortól, esetleg Kóbor Tamástól?

– *Uram! Lángész lobog önben!*

– *Uram! Önben nemkülönben.*

Csinos kis miniatűr. Meleg szavakkal tudnám ajánlani mai, egymást ernyedetlenül fényező irodalmárainknak.

Nem hagy nyugodni a dolog, érdeklődöm az ismerőseimnél. A legtöbbje Karinthyra tippel, őt mondja szerzőnek. Megkérem a lányomat, írná már be ezt mindentudó telefonjának keresőjébe. Jó környéken kutakodtam, Kozma Andor az elkövető, a versikének pedig a pompás *Kölcsönös babér* a címe. Ezek a múlt század eleji, harmadvonalbeli költők néha nem is olyan harmatgyengék.

*

Ennyi édes arcú nőt! Villamoson, hivatalban, játszótéren. Mindenfelé és mindenütt. Nem olyanok, mint azok a furakodó, rusnya szépségkirálynők. Hanem mint a mi törékeny, csodaúszó Kapás Boglárkánk, a Földi-Kovács Andrea névre hallgató, finoman okos riporternőnk meg az időjárást jelentő, kecses mozgású Brockhauser Barbaránk. Vagy a Kortárs folyóirat tördelőszerkesztője, a drága kis Kovács Nóra, őt vétek lenne kihagyni a sorból. Létezik egy másik Magyarország is a magát mindenáron láttatni akarón kívül! Ráadásul ők még tudnak is valamit, egynémi csekélységet. Micsoda ország ez, milyen áldó kéz hullatta ide a lányainkat, asszonyainkat? Állítólag már az egykori krónikaírók is feljegyezték, hogy a magyarok ilyenek, olyanok meg amolyanok, és szépek. Ne aléljunk el ettől, de ne is szégyenlősködjünk miatta. Szemrevaló fajta ez a miénk. S hiába ment végbe azóta a Kárpát-medencében az a temérdek népkeveredés, úgy látszik, a gének maradványai máig átütnek az évszázadokon. Netán a mindenféle vérfrissítések még javíthaták is az összképet? Azt mondják némelyek, van olyan európai ország, ahol legalább négy hónapig kell róni az utcákat, mire egy elfogadható külsejű nővel szembetalálkozunk. Nálunk meg? Szálljunk fel egy autóbuszra, és máris legalább három, de inkább négy kedves arcon legeltethetjük a szemünket! Akik éppen akkor a legédesebbek, ha még egy kétévesforma kisgyerek is ott kucorog az ölükben. Elmenni innen? Kivándorolni más, idegen szállásterületre? Innen?

*

Van nekem egy szerelmetes szavam, nyelvünk kacsacsőrű emlőse. Nem győzöm csodálni a létrejöttét, különös alakjával elüt minden megszokott nyelvi képződményünktől. *Kiakolbólít*. Nagyjából ugyanazt jelenti, mint a *kiebrudal*, csak míg emez szabályosan, ahogy illik, az *ebrúd* főnév igeképzős megtoldásával jött a világra, az én kedves szavamat, merőben szokatlanul, már egy határozóragos főnév,

az *akolból* tojása keltette ki. Ez kapja az *-ít* képzőt, a *ki-* igekötő pedig cselesen előreugrik. *Kilökni az akolból*, ez a jelentése. Nem csoda, ha némelyeket zavarba ejt ez a *bólit*, nem tudnak mit kezdeni vele, és azt mondják, de még írják is helyette: *bólint*. Holott ennek az igének itt az égvilágon semmi keresnivalója nincsen. Vaskos félreértések helyett higgyünk inkább nyelvünk találékonyságában és furmányos teremtmékedvében!

Van egy másik rajongott szavam is. Ez inkább tájnyelvi, értelmező szótárainkban nem is találom. Az *alkony, esthajnal* jelentésű *napszentület*. Ez a szó nekem már önmagában is költemény. Ha nagy ritkán, kegyelmi pillanatokban összetalálkozom vele, valamiféle vallásos áhítat költözik belém, úgy nézek fel rá, mint egy oltárképre. Ennél az egy szónál több nem is kell, hogy most már halálomig, az utolsó vonaglásig hű maradjak anyanyelvemhez. Bőven elég nekem ez az egy szó.

*

Kérdezem egy fizikustól, van-e az anyagnak legkisebb, tovább már nem osztható kvantuma, merthogy az atom, tudjuk jól, nem az. Készen áll az óvatos válasszal: „Jelenlegi tudásunk szerint a szubatomi, a mikrorészecske az.” És vajon a negyedik dimenzióknak, az időnek nevezett valaminek létezik-e ugyanilyen, legparányibb mértékegysége? „Minden bizonnyal. Az a kicsike idő, amíg az abszolút, az áthághatatlan iramlású fény ezen a nullához közelítő térfogaton áthalad. Ennél kisebb idődarabka nem létezhet. Minden nagy idő ezekből a piciny adagokból rakódik össze.”

Mit akarok én ezektől az elvont dolgoktól, miért nem maradok veszteg? Igazán beérhetném Lucifer, illetve Madách jó öreg, átlátható válaszával: „Nem az idő halad: *mi* változunk.” Miért nem elég nekem ennyi? Egyre csak kíváncsiskodom, firtatok és bolygatok, még akkor is, ha lassan már bele kell ebbe bolondulni.

*

Mint ahogy a Shakespeare életműve körül villongó, el nem múló csatározásokba is. Egyfelől a szerzőséget körömszakadtáig védelmezők sértett hada, másfelől a kételkedők igencsak meggyőzőnek tetsző érvei. Holott Mark Twain már régen eldöntötte ezt a kérdést: „Shakespeare darbjait nem Shakespeare írta, hanem egy másik ember, akit ugyancsak Shakespeare-nek hívtak.”

*

Jó ideje gyászolom már az élsportot, béke poraira. Hova lett belőle a lovagiasság, a játék tisztasága, a romantika, a becsületes küzdés pátosza? Csak a győzelem számít, és mindent, ami szép lehetne benne, a hideg célszerűség tipor maga alá. Semmi sem szégyellnivaló, ha az áhított célt, a nyertesnek járó pontot bezsebelheted vele. Lehetsz

alattomosan durva, felrúghatod hátulról a téged kicselező ellenfelet, tenyeredbe áshatod színlelt fájdalomdban az arcodat, nyolcat hömbölyödhetsz a fűvön, amikor hozzád sem értek! Minden hitványság előtt szabad az út. Régebben ezeket férfiatlannak tartották, s ha olykor mégis megesett, röstellini kellett. Én már úgy vagyok veled, minél magasabb színvonalú egy összecsapás, annál kevésbé akarom nézni. Ma már nem a született tehetségéből fakadó, kiérlelt tudás dönt, hanem az organizált kitenyésztettség. A pályán sem játékokat élvező fiatalok küzdenek, hanem harcra edzett gladiátorok. Ezt az egész kerek mennyországot mozgató, bűnben fogant háttérrel, a sportra élősdiaként rátapadó, ocsmány üzleti gépezetről, a gazdát cserélő, csillagászatilag is észveszejtő pénzüsszegekről meg a lelki-furdalást nem ismerő, egyfolytában dúló vegyi háborúról nem is beszélve! Csoda, ha mindez elundorítja a nézőt? Azt hiszem, esszétanulmányai egyikében N. Pál József tapintott rá a dolog lényegére, amikor a baj legfőbb okát abban vélte megtalálni, hogy élsportolóink a kibocsátó közösségük hőseinek születtek, de a kor vasból vert törvénye miatt sztárrá kellett lenniük. Ezzel pedig átléptük a Rubicont, nincs többé visszaút. Fájdalmas gyászunk most már mindörökre velünk marad.

*

Díjat visszautasítani nem szabad. Eleve úgy kell élni, teszi hozzá G. B. Shaw, hogy ne kapjuk meg. Páskándi Géza meg azt mondja, mindenki szidja és leszólja a díjakat, mindaddig, amíg őt magát is ki nem dekorálják eggyel. Most légy okos, Domonkos! Ha komolyan vesszük a díj átvételekor rendre elhangzó nyilatkozatokat, hogy amit csinálnak, nem a kitüntetésért csinálják, akkor magam ez ügyben inkább a gunyoros írral tartanék. Forgassuk bárhogy, írónak lenni, az mégiscsak egy szabad szellemi pálya volna, ahol a munkálkodás önmagában hordja a jutalmát. Pénzzel is megfejtelt kitüntetéssel átvenni óhatatlanul leköteleződéssel jár, s ez még akkor is zavaró, ha baráti kéz nyújtja. Hogyan mondhatnék én ezek után egyetlen bíráló szót is róla? Márpedig ehhez a jogomhoz okvetlenül ragaszkodom. Azt a szabadságomat se vegyék el, amivel különben nem élnék. Én még az írószövetség templomába se kíváncsoltam soha, nem kértem a felvételemet, és ezt már ifjoncként, még a pályán innen eldöntöttem. Amikor láttam a filmhíradóban, amint Aczél György, a kultúrpolitika pápája hinti az ígét, a hívek meg, a szövetségi tagok, mellesleg a kor legjobbjai, Illyés Gyulától Déry Tiborig, üdvözült mosollyal ajkukon, áhítattal hallgatják, hogyan kell regényt írni. Ezt azért mégse, gondolta az én éretlen fejem, ebbe az utcába rettentő nagy égés lenne belemenni!

*

Kolozsvári Papp Laci könyvbemutatóján ülök. A szerző maga olvassa fel új esszékötetének valamelyik részletét. Ahhoz a ponthoz ér, ahol a szerelem misztériumát taglalná szárnyas szavakkal. E misztérium mibenlétét és mineműségét. Am egyszerre megáll az olvasásban, kipillant hallgatóságára, és hűvösen azt mondja:

„Ide ugyan *minisztérium* van nyomtatva, de annyi baj legyen!” S már a legcsekélyebb megrendülést sem tanúsítva, arcándulás nélkül, zökkenetlenül olvas tovább. Irigylem érte. Hogy ennyire meg tud bízni az olvasójában, aki majd nyilván ki fogja bekkelni ezt a hülye félreütést! Nekem ez soha nem ment volna. Én egy-egy ilyen sajtóhibának mindújra s betű szerint hetekig a betege lettem. Mondhatnám, egész pályafutásom a tőlük való állandó rettegés jegyében telt el. Nem is ernyedtem el, beleadtam apaitanyait, előhívtam éberségem és akkurátusságom utolsó tartalékát is, hogy tőlem telhetőleg elejét vegyem ezeknek a gonosz tréfáknak. Egyfolytában résen álltam. S mivel mindezt jó lelkiismerettel, lankadatlanul megcselekedtem, mi sem természetesebb, mint hogy legfőképp engem ért utol az ellenséges hibák egész üldöző hadereje! Mindenkinek a magáét.

*

Állítólag Molnár Ferencet, amerikai emigrációja idején, figyelmeztették barátai, hogy legyen résen, mert újsütetű ifjú szeretője mindenki mással is, úgyszólván szíre-szóra lefekszik. Mire ő: „Igen, tudom. De pénzért csak velem.”

*

Öreg szomszédunktól, Rakics bácsitól már tizenhárom évesen megkaptam az örök érvényű intelmet és eligazítást: „Jól kell bánni a lányokkal! Elvégre minden vagina náluk van.”

*

Egy nagy halom szakdolgozat fekszik az íróasztalomon. Ezekből kellene valami könyvfélét összeeszkábálnom. Mindenekelőtt a címekeket veszem szemügyre. Ezek között, ha felidézem Karinthyék hajdani nyelvi játékát, mindösszesen két variánst találok. Az egyik így szól: *Kicsoda micsodája a micsodás micsoda tükrében*, a másik meg: *Micsoda a kicsoda micsodás micsodájának margójára*. Az a *tükrében* és *margójára* el nem maradhat. Edzett vagyok, de ez már nekem is sok. Még soha el nem álltam vállalástól, most szégyenszemre mégis meghátrálok, inkább a szép és okos semmittevést választom. Hiába a magas sordíj, jobb lesz élni lágy kenyéren és a forrás tiszta, hűs vizén.

*

Hajdani, amúgy kiérlelt éngyulladásban szenvedő egyetemi évfolyamtársam és barátom mondja nekem végső vigaszul: „Nincs miért izgulnod! Távozásoddal majd betöltöd azt a mérhetetlen űrt, amit a jelenléteddel keltettél.”

Dembrowszky Réka: Beolvadás

Szombathelyi Noémi: Örök pillanat

(P I N C E S Z E R I I .)

...Ha van miből!
Jól néznénk ki.

KALENDÁRIS BORIVÁS

Vincétül Mártonyig (mög vissza)

Hóru! hóra. Akár havazik, akár nem.

Január, azaz tél hó, mint Boldogasszony hava. Vince napi vesszővágás! Sőt, ha mögcsordul Vince, tele lössz a pince! Ha mög nem csordul, üres lössz. Etelközi testvéreinknél „Fényes Vince, tele pince. Ködös Vince, üres pince”. A baranyaiak szerint meg sokat igyál, hogy bő legyen a termés! Rajtad ne múljék...

Február, télutó, böjtelő hava. 3-án Balázs; ha akkor metszed a szőlőd, a szent megvédi jajtól, bajtól. 24-én Jégtörő Mátyás: ha esik az eső, elveri a jég a szőlőd, a borod a legjobb esetben savanya lesz. Húshagyó keddi asszonyfarsang a Balaton-felvidék szőlőhegyein: az asszonyok, akiknek egész évben nem ajánlatos a borospince környékin mászkálniuk, csapatostul látogatnak ki a pincékhez és éccakába nyúlóan verik az üstdobot. Nyakalnak inuk szakadtáig! ... Hogy a vérmesebb férfiúja nem akkor álljon ki útonállni szőlőhegyről gyüvet? Mert egyesek szerint nincs forróbb szerető a szőlőhegyen farsangoló asszonyoknál!... Hamvazószerdai böjtkezdet előtt valamivel.

Március, tavaszelő, böjtmás hava. 12-én Gergely napja: ilyenkor Tokaj szent hegyén pendül a kapa, azaz kezdik a szőlőben a kapálást... Sándor napi bormustra... Tapolcán, 2015. Böjtmás hava 18-án, sokadszor. A vendégsereg végigkóstolván a táj java borát, ki tudja, hogy végzi. Mert hogy, ugye, Sándor, József, Benedek, zsákban hozza a meleget! Ki ne örülne neki... Mást ne mondjunk: József napig csipegess, / azután meg siess! – persze, a metszéssel! Hogy gyorsan leöblítse. 25-én Mária szent ünnepe, Gyümölcsoltó Boldogasszonyé! Hogy ha még nem kezdted meg, állj neki, mess...

Április, tavasz, Szent György hava. 1-e a Júdás-akasztás, no meg a bolondok neve napja. E nap előtt, egyes túl-a-dunai gazdák úgy tartják, nem érdemes a szőlőmetszést elkezdeni, mert a késői fagyok elviszik a termést. Inkább a vessző sírjon, mint a gazdája – mert hogy ha későn állsz neki, szó, mi szó, elcsöpög a szőlő. 24-e Szent György. Mint Wiki Pédi írja: Kőszegen a szőlőhöz, borhoz kapcsolódó szokás, a szőlőjövésék ünnepe, amely feltehetően középkori jogszokásból alakult ki. A városban ekkor zajlik le a tisztségviselők újraválasztása, s ekkor mondtak le a hegy mesterek is, akik ilyenkor a szőlőhegyről frissen levágott hajtásokkal tértek vissza. Ezeket egy díszes borítójú könyvbe rajzolták, a „szőlőjövésék könyvét” 1740 óta vezetik.

Május, tavaszutó hó, pünkösd hava. Ha pünkösdkor szép az idő, sok bor lesz – állítják Baranya vármegyében. S mi hiszünk nekik. Május 6: Babevő János neve napja. Már mint Sopronban. A jó soproni németek – nem osztrákok, ezt bemutatták 1921-ben – a szőlő sorai közé babot ültettek, s babtermesztőként maradt rajtuk a *poncihter* megnevezés, ami aztán a borukra is átszállt. A fagyosszentek, Szervác, Pongrác, Bonifácra mondják mások: Sok bort hoz a három ác, ha felhőt egyiken se látsz. A Pongrác-napi eső a mezőnek jó, a szőlőben kárt tesz. E három napon ne kapáld a szőlőd, mert odalesz a termés, üres marad a hordód. Orbán nap 25-én; ez a szent a szőlők fő-fővédelmezője. Ha nincs dér, áldomást rá, mert akkor már nem jön fagy! Ha süt a nap, szőlőhegyi szobrárt felvirágozik, borral locsolik, kaláccsal ajándékozik, mondván, Igyál Orbán, termett a szőlő! Ám ha hideg köszönt Orbánra, bekenték sárral, ütik, verik, leköpi. Netán elfagyott a szőlő? Orbán megitta a borunkat – állítja még mindig Viki Pubi.

Június, nyárelő, Szent Iván hava. 8-án Medárdus napja. Ha ekkor napos, meleg az idő, jó gyümölcstermés várható, ha esik, bőven lősz búza, ám savanyú lesz a bor. Egykori úrnapi hagyomány a Balaton-felvidéken: a körmenet sátrának növényeit hazavitték és kereszt alakba összekötve a szőlőterület négy sarkára szúrta a gazda, ezzel a szentelménnyel óva a kertet és a termést. Hogy ősszel legyen mivel áldomást innia gazduramnak.

Július, nyár hó, Szent Jakab hava. 25-én tartják Szent Jakab napját. A hagyomány szerint e napon a szőlő abbahagyja a növekedést és édesedni kezd. Anna napja táján már megkóstolhatod a csemegeszőlőt, lassan nekiállhatsz a tőke termését a bendődbe menteni.

Augusztus, nyárutó, Kisasszony hava. 7-én Donát napja. Szent Donát főleg jégeső, villám ellen védi szőlőinket, szőlősgazdáinkat! Az Aradi-hegyalja Gyorokjának védőszentje – hogy lenne véletlen borvidéken istenházánkba csalogatni a jó ókeresztény vértanút, óvna bennünket is! Máshol donátbúcsú, a szent szobra és kápolnája a szőlőkben, a harangot neki szentelik (verje el a jeget!)... Kolozsvárt a török ellen is védett, írja Bálint Sándor. 15-én, Nagyboldogasszony napján tudni való: Ha Boldoganyánk fényös, jó borterme lősz! 24-én Bertalan: a pécsi szőlősgazdák búcsúja; a szőlőbeli kápolnánál remete imádkozott jó szüretért, ha meg vihar támadt, harangozni kezdett... A hónap végén már megkezdődhet a szüret az elsőként érők szőlőkben, ez pedig leginkább a sokak által emlőgetött *csabagyöngye*.

Szeptember, őszelő, Szent Mihály hava. A hónap 1. napja Ögyedé, a Tizennégy Segítőszent egyikéé; Erdélyben valaha megesett, hogy a gazda ilyenkor hajnalban meztelen körbejárta a szöllejét, a sarkoknál összeköti a vesszőket, hogy elébe vágjon a gonosznak. E naptól tilos szekérral a szőlőbe hajtani. 5-én Lőrinc (újfont) hazavágja a dinnyét, a szőlő viszont épp ellenkezőleg, a jó fekvésű szőlőkben elkezdi érni a kései szüretelésű szőlő is. Amennyiben 8-a, Kisasszony táján lehül az idő, savanyú lehet a bor. A jó kis őszelői napos idő érleli az igazán finom bort... Majd 28-a Vencelé, a cseh nemzeti királyé, aki maga szüretelte és sajtolta a misebornak valót; érdemeinek az elismeréseként több szőlőhegyünk védőszentje lett, de Tállya és a budai Tabán temp-

lomában az oltárra is fölkerült – vési agyunkba Bálint S. tanár úr, Wiki meg arról beszél, hogy a tállyaiak fölszöλλözük, boral kínálják oltári Vencelüket... Őszelő hava 29. napja Szögedében Borszűrő Szent Mihály. De csak ha korai a szüret, odáig fajul e hó végire a dolog, hogy kiforr. A nagyja. A hordót begyugni azért majd csak Márton napra! Szögedében ne, a legmelegebb csonkahazai, legnaposabb alföldi városunk homok pörzsölte szölleiben ne?!... Mőg a napos Dél-Alföldön. Mert a Nagy Magyar Alföldön jobbára csak most kezdődik a tőkék fűrtfosztása. Szüreti mulatság fölvolulással, bállal, Csősz bácsi, lipim-lopom a szöllőt!... Gigádon át szűrhetőd az idei bort! Vivát!

Október, ősz hó, Mindszent hava. 15-én ünnepeljük szent Terézt, akivel a hűvösebb helyeken, úgymint Erdélyben, de Wiki néni szerint Somló szent hegyén is, a szüret kezdete. Szüret! Szüretre föl. Amoda le, délnek, már az újbor fogy... Hagymányosan ilyen későn, 28-án, Simon és Júda napján kezdik a szüretet Tokajban.

November, őszutó, Szent András hava. Márton napi újborkóstolás, libasülttel? Ma. Régön: Borfujtó Szent Márton! Mint Bálint Sándor jegyzé, a szögedi nagytájon az újbor ekkorra mögnyugodott, a hordóba a dugót belegyughatjuk, a nedűt mög löhet kóstolni! Ízlelhetőd, melyik a jobb, az ó vagy az új. „Mártonnak köszönd!” Akkor: Mártonra! Mártonra. Ha, ne adj Isten, a közelben lúd kezd gágogni, annak is annyi! Amúgy sem való szöllőskertbe lúdas lúd! Süljön, ropogjon, falhasd... a Márton napi újborkóstolóhoz. Dugonics Andrásra fogják, hogy mondta: a bornak Szent Márton a bírája, ezért e szent napon a borocskát föltétlen kóstolni szűkségös!

December, télelő, Karácsony hava. Szent János áldás... Karácsony harmadnapján pap bácsi az ünnepi szentmisén mögáldja a gazdák odahordott újborát, hogy utána netán a plébánián közös kóstolással ne folytatódjék az áldomás. Ha nem is az utolsó csöppig! Mert haza is kell vinni, hogy minden hordóba kerüljön egy kicsit a szentölt borbul. Így az egész termés istentől áldott. Kétszerösen, hisz egyszer mán mögáldotta a papunk a szöllőszentöléskor... Akkor: igyuk meg Szent János poharát!... Ha ezzel kezded, pórul jársz, mert ez dukál búcsúzásul is:

– Na, akkor utoljára...

János, János.

De ezt még űlve!

Hogy aztán az ajtóban, állva, nagykabátban.

SÖRRE VÖRÖS, MAJD FEHÉR BOR

Már akinek

Állítólag az ember fiatalon a sört kedveli, fölnőve a *vörös borra* kap rá, míg érett fövel a *fehérnél* köt ki.

Mi magunk majdnem.

Kezdetben vala a zűr, a zavar. (Világos és barna) Sörre, (*kődivinka, ezörjő, kadarka, csondorádi és szögedi vörös, tokaji, egri és szekszárdi bikavér...*) borra, (törköly, szilva, vegyes, körte, barack...) pálinkára, (főként csokoládé-) likőrre, (ne adj isten kubai) rumra, (orosz avagy lengyel /Csiszta vodka viborova/) vodkára, minden a-val kez-

dődő (a sör, a bor...) italra fanyalodott az ember. A fiatal! Mert honnét tudná, mi az igazi? A java. A legjobb. Már az Alföld legmélyén! Ne adja az a Kaporszakállú avval etetik, hogy a matrózfröccs az igazi: korsó sörbe deci rumot öntesz, három ilyen fölhajtasz és már azt sem tudod, ők ütnek-é le téged, vagy ők tégödet...

Majd valahogy csak rájössz, hogy a sok rossz hatvanas-hetvenes évekbeli *micsurini magyar borok* közül még mindig a legjobb a *Bikavér!* Az *egri*, a *szekszárdi*, a bárhonnan való. A mindenütt kitűnő háziasított *vörös* – tudod meg utóbb, borlovagrendi (rendkívüli és meghatalmazott, valamint utazó) nagykövetként, hogy a háziasítás nem más, mint a szőlőskert valamennyi fajtájának az együttese. Persze nem árt a kettőt – *fejéret*, *vöröst* – különválasztani. Ámbár. A *bikavér* a Kadar Janosi tizedekben is *bikavér* vala – ha nem is mindig *egri*, avagy *szekszárdi*, de valóban kék szőlő véréből kevervén! Rosszabb esetben idegen vörösítő festőborral élvezve a helyzetet.

Aztán (ez) a helyzet fokozódik. Pontosabban javul. Különösen, ha értő helyre kerülsz, értő kezekbe. Mint teszem azt szerénységük az Úr 1970-es éveiben Csopakon a Nádas-düllőbeli Kállai-szőlőbe és pincébe. Ipaméba! Hol ugyanis az ember megtudhatta, mi is valójában a BOR. A *bor*. Szerényen és visszavonhatatlanul.

Dolog és szerelem és élet.

Ajaj.

Hajaj.

Rizlingszilvánija ízét 40 évvel később is a szádban érzed. Beléd ivódott, mint maga Csopak.

Csopaki a Rómainak is mondott kút mellől. Mely szőlő lábát (a kert végében) a Nádas-kút vize által táplált erecske mosogatta.

'Érett fővel!... Haha.

Ha.

Csak rálelj, időben!

S akkor el ne eresztd.

– Így könnyű! – fakadt ki negyedik feleségét nyűvő egykori cimborámból valaha, midőn kis lakunkból távozott.

Mert meglátta, kit raboltam magammal Kastély(i)-szőlőkbéli otthonomba a Nádas-kút mellől.

Hogy megint igaz lögyön: Jó bor, jó egészség, / Szép asszony feleség...

Egy életre!

El nem eresztem.

Egyiket sem.

A *fehér bor*, hogyan.

– Ehhön, testvér, valóban érottnek köll lönni!

FEHÉR, KONTRA VÖRÖS

Vőfély boros beköszöntője

Hol, hol! Iratoson.

Szerzőnk a maga kisíratosi írói falurajzának népismereti kötetében veszi sorba, hogy s mint. (...van a fehér és a vörös borral a kelet-csanádi magyar.)

A bort beköszöntő két verszet eltér, érdemes egymás mellé tenni őket! Barják 2, Antal 3 versszakot alkotott ugyanabból a szövegből.

Szív-vidámításul Isten a bort adta,

A mi házigazdánk hordóját kifúrta,

Teli üvegeit ide behozatta.

Ez az a vörös bor, ennek neve: bánom,

Ez mártotta sokat sárba a nadrágom.

Nem is iszom többé vöröset, csak fehérét,

Majd ettől könnyebben hordom a fejemet.

Ebből a jó borból mindnyájan igyanak,

Hogy a menyegzőben vígan mulassanak,

Köszöntsék egymásra, el ne aludjanak. (Barják)

D. J. K.

Szív vidámításnak Isten a bort adta

Szent Dávid oltárjánál azt mondotta:

Ami házigazdánk hordóját kifúrta

Teli üveg borát ide fel hozatta.

Éljen.

Ez a vörös ennek a neve bánom

Ez mártotta sárba a nadrágom

Nem iszok többé vöröset csak fehérét

Attól majd könnyebben hordom a fejemet.

Éljen.

Ebből a borból mindnyájan igyanak

Hogy a lakodalomban reggelig mulassanak

Köszöntsék a poharakat hogy el ne aludjanak

De egy poháral a vőfénynek is adjanak.

D. J. K.

(Antal)

FEHÉR BOR, FEKETE BÁRÁNY

Adomának adoma, de

A ménesi borok 2015 eleji aradi bemutatója kapcsán regéli el a helyi lap, a Jelön szerzője azt az adomát, amely magyarázza, miért szeretjük jobban a fehérét, mint a vöröset.

Juhással készít tudósítást a tv-s csapat. Mivel kezdené, ha nem evvel a tudósító:

– Oszt mondja, báltya, ösznek-ë rëndösen a juhok?

– Hát, igön – hangzik a válasz –, a fehérök.

– És a feketék?

– Hmm, azok is.

A tévés koma csak les, aztán tovább kérdez.

– És báttya, tejet adnak rőndösen a juhok?

– Hát igön, a fehérök.

– És a feketék?

A bácsi megvonja a vállát:

– Azok is...

– És gypajút adnak-e a juhok?

– Hát igön, a fehérök.

– És a feketék?

– Hát, azok is.

A tévés nem tudja mire vélni mindezt, ezért mögkérdozi:

– Bátyám, miért tősz különbségöt a fekete és a fehér juh között?

– Hát, mert a fehérök az enyémök.

– És a feketék?

– Hmmm, azok is...

... Hogyne; szeretem a bort, a fehérét. S a vöröst? Hát, azt is.

Hogyne, a vörös... De ha bort akarunk inni, jöjjon a fehér!

... Biza még az újabban (a kadarka miatt pár száz éve) vörös bora miatt híros Makra-alján is. Mert eredetileg az aradi Högyalja (Árpád-háziak látta, tehát királyi) bora is fehér vala. A vörös csak... ráadás.

Hmmm, gyühet az is.

VINCZE NAPJÁN A VINCZE-REND

Békésben is bor a bor

Hogy a Viharsarokban jó bor teremjen... Kerüljön ki a pincékből! Kész csoda, ha igen.

Csabán, Kígyóson, bárhol: ha helyi, háti termékként került elé bor nevezetű *lőré*, jobb volt idő előt odébbállni. Mire föl a rendszerváltozást követő évtizedben a kertbarátok megyei borversenyein már rácsodálkozhattál: no, lám, itt is bor a bor? Azaz... iható! Sőt. egészen remek is lehet.

Igaz, a bor mellett a kiskertekben termő gyümölcsből készülő pálinkákat is versenyeztették, és azok még veszélyesebbek voltak. Mert a békési – pontosabban például a valójában bihari – geszti szilvapálinkának párja sosem volt. Tán a szatmári, ha.

Szóval hogy, békésben bor. Viharsarki rőttenetős?! Nem, efféle, azaz kellemetes is. Nyalogatni való.

Az alföldiek Szent Vincze Borrendjének békésvármöggyei lovagi széke 2015-ben is összemérte a borlovagrend tagjainak a nedűit – olvasod a helybéli sajtó nevezetű faliújságon. Csabai és gyulai nyert a helybéliek közül, mindkét körösközi vörös bor vala. Mert ez a divat? Vagy tán Ménes melléköngéje? Hogy errefelé ezt kéne föl-

kapni? Nem tudom, 20 éve prima *csabai fehér* és *gyulai fehér* is került a kóstolásban részt vállaló újdondász kupájába.

Szent Vince napján, szőlőmetszés helyett ezúttal borok párbaja, torkok, ízlelő-bimbók (bor)vitézi próbája... filmszakadásig.

Szerencsére lelkész atyánk megáldotta az új borlovagokat, a versenyborokat, nemkülönben a boros kedvű kertészeket, a viharsarki szőlőskertek királyait és királynéit!

– Békésvármegyében a fehérszőlők közül a *magyarrizling*, a *cserszegi fűszeres* és a *csabagyöngye*, a kékszőlőkből pedig a *kékfrankos*, a *kadarka* és a *cvejgelt* a legjellemzőbb!

Isten éltesse őket sokáig.

...Csabán bor? Hogyne! A gyökértetű előtt annyi volt a szőlő a kertekben, különösen a gödrökön, vasúton túl, Új-Csabán, hogy tót neve megyéb lett volna: Viny-nyica! Csaba-Szőlős. A lassan negyvenezres, iparosodó, mezővárosias helység szegényeinek, akik oda húzódtak új hazát alapítani.

Új ház, saját ház: új haza?

Ház, haza.

A magadé.

Netán egy kis szőlővel. Ha meg szőlővel, borral!

Egészségedre! Na zdravje.

Na, még egy kicsikét. Leccúszik az!

CSONGRÁDBAN CSONGRÁDI NÉLKÜL

Csongorádi vörös, itt?!

Miért lönne... A Balatonnál balatoni borocskamentesen... Jól üsmered!

Kéröd Szögedében – Alsóváros valamennyi utadba kerülő csapszékében, megyéb mulatójában – a helyit!

Mér, nem jó a...

Mutatja a borjegyzéket: a fehér mind *badacsonyi*, a vörös: *egri*. De, mondom.

Helyi, *csongorádi piros*, nincsen?

Nevet, nem érti.

Fehér. Amikor fehéret kérsz. Maradunk a badacsonyi magyarrizlingnél, hogy kihozza ugyanezt boglári változatban, mármint az üveg címkéje szerint.

Ránézel; már nem is kérdezel, úgysem értene az egészből semmit a csongorád-vármögyci boroslány! Aki amúgy csinos lönne.

Ha lönne.

Mi is.

Hosszú!

Mutatja a címkét, hát nem balatoni?

Balatoninak balatoni, de. Honnan tudná – Szögedében –, hogy Boglár nem Badacsonyi.

B-nek B, de. (Akár ha öt.)

Röndben! Mire föl a fogadáson a helyiek mivel nem kínálnak: *pusztamérgesi rizlinggel!* Az eddigi legjobbal.

Nem mert helyi, hanem mert.
Hát még milyen löhet – lönné – (ha vóna) a *csongorádi*?!
Szögedébe mér kapnál *szögedit*? Mer ha mögeröltetnék maguk.
Az Istennek sē!
Valami jó kis homoki...
Nem vinkó. Bor.

RÉKASI MAGYAR

Szögedi nép magyarbora

Tömösrékas – tudtuk addig, míg kezünkbe nem került a szögediek Szent ez a föld... című, Bálint Sándor emlékezetére kiadott néprajzi tanulmánykötete – némöt lakóinak köszönhetjük kitűnő boraikat! A sváb szőlészöknék-borászoknak, akiket a boldognak aligha mondható emlékezetű XX. század eltakarított Tömösközünkből is! EU ide, komenizmus amoda. Volt ott, mi több, él ma is magyarság – sőt, egyenesen szögedi! Mert mint az egyik szörző írta, napsugaras házak, ö-zó nyelvjárású népek, szögedi jellegű nevek (mint amilyen az Ördög mög a Bába) néznek – vissza – ránk.

Rékas! Rékasi vörös, fehér, piros...

Dógos kertésznép a szögedi! Mely benépesítette – volna – Dékvidékünket.

Népesítötte, amennyire engedé a hasburgi hatalom. Mely Délvidékünket ütözövezetnek – egészségügyi zónának, kordonnak... – szánt a magyar és a rác közé. Pontosabban a magyart sakkban tartani... Magyarországon. Magyarországon! Nem máshol, nem. Itt. Otthon. Honnét elűzte török, tatár, sváb a magyarját. Hol aztán a visszatelepődő magyarnak engedélyt köllött kérnie magyarsága mögőrzésire.

Maradt a borunk... A szögedi népnek köszönhetően.

Hogy úk, Magyarhonban, magyarul is tanuljanak! A magyar állami – királyi (igaz, nem magyar király vala, csak nevében magyar királyi) – tanodába.

Fuj...

Idd, koma! A rékasit.

Ígön-ígön köllem(et)ös.

MOLDVÁBAN BOR FAKAD

A bodza csak bot marad

...mondja a moldvahoni magyar ember. Mert ő csak tudja! Moldvában-Moldovában-Csángóföldön-Másik(Első?)székelyföldön-Etelközben a hunnivadék hogy ne tudná, mivel ajándékoz meg bennünket a szőlő?! Vesszeje, fürtje, leve, hordóban erjedő java.

Bora!

...Egészen Huszvárosig, Csöbörcsökig, meg vissza.

Jó szerémi huszítáink vitték oda, hol addig nem is hallottak róla. legföljebb ha már megjárta e tájat – túlélte a mindenféle csűrhejárásokat – Hunor és (vagy) Magyar csapata.

„A szőlőből bor fakad,
A bodza csak bot marad”
– tartá Csánglia népe. Joggal.
Hogy botra kapva...
Borra, koma.

PITYÓKABOR

Székely fordítás

Zetelaki magyar kínálja anyaországi vendégét *pityókaborral*! Mondván, ennél eredetibb székely bor a világon nincsen. Hogy lenne.

Székelyföldön, Hargita alatt lönne bor? Netán pityókábul.

Kolompírból!

Hogy lönne.

Pájinka, ha.

Vodka!

Rákiu, ha igaz.

– Monopol!

Melyik a rosszabb.

Az üvék? Hogy lönne! Tiszta magyar bor.

Az vóna. Küküllő-mentéről.

El ne hidd.

Szekér pityókával mész világgá, borvilággá, hordó borral térsz meg. Ne te, ne.

Ne.

Azaz pityókáért kapott *küköllei*... Gyönyörű.

Gyönyörű, mint a székely nagylány, székely menyecske.

TALICSKA, UTÁNFUTÓ, KESZTYŰ?

A lényeg, hogy hazajuss

Hogy hazatalálj? Nem föltétlen. Érj valahogy otthonodba. Valaki, valami által.

– Ha utánfutót is hoztok! – adja meg Bornemisza Pista, a helybéli kertbarát körjeles tagja, miután azt kérdik tőle köri társai buzgón, velük tart-é a harmadik szőlőhegy hasonló szerveződésének pincészerére!

Szent Márton, András, Orbán; mindegy, csak a szőlő, netán a bor jeles ünnepe legyen! Nyitás, zárás, kóstolás, miegyéb szőlész-borász dolgok révén.

Jussán!

– Na, akkor: János-áldás!

Ha más nincs.

Valami csak kerül!

Abbiza.

Bor bé, ész ki.

Kománk előre gondol! Mert előrelátó. Tudja, mi fán terem. Mi mivel jár! Bor be, ő le. Már akkor, amikor.

– Szóval, lesz utánfutó, vagy nem lesz?
 Hogy abban hazahozhassák a negyedik szőlőhegy szintén zenész társulata üléséről a pincéből.
 – Utánfutó?! Megteszi a kesztyű is!
 Nyihaha.
 – Ha azt fölveszed, mászhatsz kedvedre.
 De hazáig úgy hogy löhetne.
 Na, mindegy. A lényeg, hogy.
 – Menni megyek.
 Ő ne?
 Talicska is megteszi. Hazáig nem, de a társasgépkocsi-megállóig. Vasúti indóházig. Repülőtérig. Valameddig!
 – Valaki csak hazához.
 Biztos lehetsz benne.
 Azt meg se merte kérdezni, hogy nem fér-é el valamelyik kiskocsi hátsó ülésén. Mert tudván tudja – naná, majd sört iszunk! –, üresen egy ülés sem marad. Amikor ilyen fontos szakmai dologról van szó.
 Szó, szó.
 – Bor, mondom bor.
 Az más.

HEGYKÖZÖN AZ ÜRMÖS

Ürmös szerelem

Mert hogy készít *fehér ürmöst* is! Hol fehéret, hol vöröset. De tán ez a vörös az igazi.

– Fekete *Viktóriából* készül; Pankotán nemesítették. Egy sort megszedeck, a legszebbet leszemelem, 300 literes hordóba kerül! Felfordítom a hordót... rátöltöm ennek a mustját... Az ürmöt, levelét, virágját musttal fölfőzöm, másnap ráteszem, együtt forr ki (a hordóban az ürmösbor). Csapig leeresztem; addig feltöltöm vízzel, ha kiforr, ez a *lőre*. Másodszor is! Harmadjára... ez az a *savanyú lőre* (amiről a nóta szól: Lőre, lőre, cudar lőre, de *savanyú lőre*, Vesztél volna, de vesztél volna a homokos földbe!...)

Mennyi a szőlője, s abból *Viktória*? – kérded az építész mérnök szőlős gazdát Váradon a Részek író táborában, hol tiszteletét tette a borkóstolójával. Három darabban van a földje, egy a háznál, kettő távolabb a hegyközi falu határában. 7.500 tőke ebből a szőlőfajtából...

Sedevi Imre.

– Úgy szerelem, mint a feleséggel!

Az asszony mellette ül, de épp mással trafikál.

– „Többet vagy a pincében, mint az ágyban!”, szolt rám. Kiegyenlítettem.

Meleg Vilmos váradai színművész (az igazi költészet hibátlan megszólaltatója) – hogyne, hisz SM-műveket is előad – koccint velünk, hármásban ürmösözünk tovább, s nem nehéz elhinni neki:

– Minden estem, minden színházi bemutató után ezt az *ürmöst* isszuk!
Mert hogy ez a kedvence.
Le vele!
Le a vörösével.
Ürömrre öröm, meg fordítva.
A fő, hogy.
Hogy ne csúszna!
Nem keserű, nem savanyú; épp a legjobb.
– Bor íze van neki.
Hogy a csudába ne.
Csak nehogy túlzásba vidd, haver, a kiegyenlítést! – szólsz rá tenmagadra. Mert azért hetven évesen már meg kell gondolni. Nem csak úgy durr bele!
Bele.
... Csak, közben, az *újlaki ürmös* elfogyott. Az utolsó csöppig.
– Miért, meddig kéne?
Lőre, lőre..., de *savanyú lőre...* is jöhetne! Ebből hógyne.
Mit mondasz?!

TOKAJI FÉNYÍRDÁBAN

Borvarázslat, boszorkányosan

– Készíttessen magáról csoportképet! – hirdette vala a tokaji fényképész.

Pincézés után valamivel?

Talált!

Lyukpince, ugye, a tokaji. Bele a hegybe! Hegy alá. Srévizavé.

Hogy így kifúrják...

– Át ne üssük a Kopaszt!

Adomagyűjtőnk szerint óegyiptomi (ha már nem tokaji) a bölcsesség: Ha iszol, meghalsz, ha nem iszol, meghalsz.

Varázslat? Boszorkányosság? Állítólag a Tarcal högye pincéiben tárolt – érlelt – (javított) *alföldi borocska* egy idő után úgy megtokajisodik, mint a huzat! S maga is ízig-vérig *tokajivá* válik.

Jól tudták ezt azok a népboldogítók, akik a legócskább lőreből is *'tokaji'*-t varázsolnak... egyenesen a moszkovai asztalokra.

...A tarcali (tokaji) pincék penészetétől – s nem a Kopasz (hogyne, a Tarcal) boszorkányainak fürdővizétől – nemesednek meg túl-a-tiszai boraink! *Szinte tokajivá* válnak!

Szinte.

Szinte bor.

A Blaskó Mihály bátyánk által gyűjtött hegyaljai történetek, ősi legendák (maradékának) bűbájosainak hogy ne inná meg az ember a lábvizét! Mármint ha bor tesz lenni. *Boszorka-lé* leve.

SZEPSY ASZÚ

Hegyalja java, az Úrágjáról nézvést

– Minden évben óriásiak a várakozásaink. Várjuk a még soha nem volt óriási évjáratot. Vagy legalább azt, amiről kétszáz éve beszélnek. Az 1811-es évjárat a legnagyobb idáig. Azt várjuk, hogy egy ilyen kimagasló évjárat majd helyreállítja a borvilágot, és marketing gürcölés nélkül Tokaj oda jut, ahova illene eljutnia. De a remények (mert jön egy szélvihar májusban, majd egy jégeső, egy rohadás, hernyótámadás, vagy túlzott gombásodás, vagy éppen akkor nem jön a gombásodás, amikor kéne szeptember, október táján) szállnak elfelé az évjáratral. Mi meg eresztünk lefelé a szüret végén, Mikulás napja környékén. És mivel három teljes hónapig tart a szüret, húznunk kell egy vonalat és néhány napig többet kell innunk az átlagosnál.

– Ha felvetődik a kérdés egy beszélgetésben, hogy egy *Szepsy aszú* ára nyolcvan euró, akkor jön a húha! Ezzel szemben néhány vetélytársunk borának az ára, például Sauternes-ből, több száz euró. A sauternes-i árat nem kérdőjelezi meg senki és azt sem, hogy egy német Trockenbeereauslese akár kétezerbe kerül! A természetes édes borok rossz gazdasági körülményekkel néznek szembe a világon, mert nő a technológiai édesítés szerepe.

– Fantasztikus, hogy a növény, az ásványok, a nap, a levegő, és még a jégeső is azt szolgálja, hogy valami olyan dolog kerüljön elő, amilyen még a világon nem volt, amilyen még 1811-ben sem. Nem versenyzünk! Nem versenyről van szó, hanem arról, hogy kerüljön a helyére a termék. Hogy jó legyen itt élni, és ne menjenek el innen a fiaink és az unokáink.

– 1992-ben „befolyásos külföldiek a szemembe mondták, hogy ez így nem jó, mire én megsértődtem, hisz ezt így csináltuk a múlt rendszerben is, de ők nem érezték harmonikusnak, és komplexnek.

– A magam útját járom és nem fogadom el azoktól a kritikát, akik nem dolgoznak, vagy nem úgy dolgoznak. Egy reggel 1992-ben felébredtem, kimentem a szőlőbe és leszórtuk a felesleges szőlőt a földre, ez volt az első hozamkorlátozás. Az egész szakma évekig ezen nevetett, még anyósom is zokon vette.... le kell szedni, ha csúcsmínőséget akarunk. Nem fűrtszámra! Hanem tőkéről tőkére, ahogy ma csináljuk, az egyes tőkék teljesítményéhez igazodva. A kétszáznegyvenezer tőkét évente háromszor-négyszer átnézzük. Segítsünk a tőkének, hogy azt tegye, amit szeretne.

– Amikor megcsináltuk az első cuvée-t, az 1999-est és bemutattunk Londonban a Master of Wine intézetben, akkor két nagyhatalmú ember is nekiugrott a bornak, hogy mit akarok ezzel az egyáltalán nem hagyományos termékkel? És nem azért ágáltak, mert féltek, hogy tönkre fogok menni bele. Nem sajnálatról volt szó! Nyilvánvaló volt, hogy a termék sikeres. De miért ágáltak annyira? Mert nem tetszett nekik, hogy egy jöttment magyar erősebb terméket tesz le az asztalra, mint ők.

– Aki még nem járt a vidékünkön, az tegye meg és menjen fel a Szent Tamás tetőre, az Úrágjára. Az Úrágya kultikus hely, ilyen kultikus helyeken könnyű felkészülni a feladatokra. Az Úrágjáról nézhetek fel valamikor a szabad, Isten-hívó magyarok az égre, a Napra. A borvidék huszonhét településének négyszáztizennyolc

dülőnevéből ez a legkifejezőbb. Olyan vidéken élünk, ahol csupa ilyen hely van. Valamikor az ősök is felmentek a magaslati pontokra nemcsak azért, mert ott a földenergia másképp nyilvánul meg, hanem mert könnyebb olyan tudatállapotba kerülni, hogy erősítsék az Isten-tudatot magukban.

...Mondja, Szepsy, mondja (Szepsy István Mádról) a Múcsarnokban, mondja 2014 pünkösdi havában Tallián Hedvignek, aki utóbb továbbadja mindezt világhálós naplójában.

HOZZ BORT A MAGYARNAK

Ergye (indícs) borért

„Ej menjünk innen el
mer itten megvernek
ne menjünk addig el
amíg hegedülnek

hozz bort a magyarnak
pálinkát a tótnak
sört a németnek

ne higgy magyar ne higgy
ne higgy a németnek
bárhogy ígéretnek
bárhogy hitegetnek

hozz bort a magyarnak
pálinkát a tótnak
sört a németnek”

Rögvest, de rögvest.
'Vodka'; 'viszki'; 'rum';
Bumm.
Da bibere: Innya kő!
Bort, mi mást.

2015-ben nemzetközi fölmérés 200 országról, hol milyen, mennyire egészséges az étrend! Mi hátulról (rögvest az örmények után) a másodikok vagyunk. S hogy mit ajánlanak, mit nem! Az ajánlottak közt szerepel a bor.

Rég megmondtuk...

...ne higgy a németnek,
jenkinek, muszkának...
...hozz bort a magyarnak!...

Sulics Boglárka: Az élet utat tör

FRA STJEPAN PAVIĆ

Fráter. Vagyishogy: szerzetes. Boszniai ferences. Klasszika-filológus, tanár, műfordító és műgyűjtő. A bosnyák ferences hagyomány ugyan hosszabb történelmi magyarázatot kívánna, röviden csak annyit, hogy a török hódoltság hosszú évszázadai alatt különös jogállása volt ennek a szerzetesrendnek. II. Mohamed szultántól engedélyt kaptak lelkipásztori tevékenység folytatására, paraszti ruhában járhattak, önvédelmi célból fegyvert viselhettek. Kijárt nekik a fráter megszólítás, hiszen „bátyja” volt a ferences szerzetes minden boszniai katolikusnak. Sajátos kultúra örökségét őrző közösség volt és maradt ez a szerzetesrend, melynek mai képviselője Stjepan testvérünk.

Doktori disszertációjában Ivo Andrić (1924-ben védte meg a gráci egyetemen) Bosznia művelődéstörténetében meghatározó jelentőségűnek tartotta a ferencesek tevékenységét. A fiatal író az első világháború idején (egészen pontosan 1915-ben) mint délszláv nacionalistát Ovčarevóba, egy Travnik melletti faluba internálták, ahol jónéhány évtizeddel később plébánosként Stjepan is szolgált. A templom szomszédságában mellszobrot állíttatott Nobel-díjas földijének. Annak az írónak (katolikusnak keresztelték, és jugoszláv tudatú lett belőle), akinek az életművében talán a legteljesebben jelenik meg ennek a negyed százada újra önállóvá lett közép-európai országnak a sorsa. Tragikus történelme, a nemzeti-felekezeti különbségek XXI. századra sem föloldott feszültségei. „Bosznia gyönyörű ország, érdekes, semmiképp sem mindennapi, akár természeti adottságait, akár embereit nézzük. A mint bányakincset a boszniai föld mélye, éppúgy a bosnyák ember kétségtelen sok erkölcsi értéket rejt magában, amelyeket a többi jugoszláv ország embereiben és földjében aligha találkozhattunk. De látod, mégis van valami, amit a bosnyák embereknek, legalábbis az olyan vágásúaknak, mint te, ne kell látniuk, és soha nem lenne szabad szem elől veszíteniük: Bosznia a gyűlölet és a félelem hazája.” – írta Andrić 1946-ban megjelent, azóta a legutóbbi háború szörnyű tapasztalaival ismét időszerűvé lett, gyakran idézett elbeszélésében (*Levél 1920-ból*).

Együtt készültünk egyszer Fra Stjepannal Száva menti szülőföldjére. Mikor a határhoz értünk, rendjének hagyományos habitusában (mondhatni, barna csuhájában) ült a volánánál. A határbódénál a vámtisztviselő megpillantván őt, csupán mélyet bölintott és udvariasan intett, mehettünk tovább. Jártunk aztán vele a svájci szépségű Bosznia útjain Szarajevótól Kraljevka Sutjeskáig (merthogy a középkorban egy ideig királyság is volt az ország), nem utolsósorban pedig Visoko városáig, mely nemzetközi hírnévre a szomszédságában található állítólagos piramisai miatt vergődött. Ebben a kisvárosban, ahol kisebbségben vannak a katolikus horvátok, volt a híres klasszikus ferences gimnázium tanára, majd évekig igazgatója Stjepan Pavić. Aki teológiát Sza-

rajevóban végzett, klasszika-filológiát pedig Zágrábban. Változatos életútja során volt falusi plébános, Bécsben a horvát katolikus misszió vezetője és tanár. 1974-ben a „horvát tavasz” (a 68-as prágaihoz hasonló reformmozgalom és függetlenségi törekvés 1971-ben) elleni bosszúhadjárat idején a titói bíróság öt évre ítélte, ebből 18 hónapot töltött börtönben. Ezután következtek az említett tanári esztendőik Visokóban.

Három évtizede foglalkozik műgyűjtéssel, szálás alakját vasárnaponként gyakran lehet látni Zágráb híres bolhapiacán, a Brit téren, különböző rendű és rangú árusok, műkereskedők vásári gyülekezetében. Giccsek és ócskaságok, festmények, használati tárgyak, könyvek sokaságában keres és talál újabb és újabb csemegéket. E tevékenységének igazi megkoronázása volt, amikor szűkebb 2011-ben szülőföldjén Dubrava (Brčko kanton) ferences kolostora mellett a Fra Simun galériában kiállítás nyílt gyűjteményéből. Szenzáció számba megy a XX. századi horvát és bosnyák képzőművészet általa gyűjtött anyaga. Mintegy hétszáz műtárgy: festmények, szobrok, régebbi korok alkotásai, hozzá még néprajzi gyűjtemény és a témához kapcsolódó könyvek. A horvát és boszniai művészettörténet térképére letörülhetetlenül ráíródott ezzel a település neve.

Stjepan Pavić munkásságának másik fontos területe a műfordítás. Klasszika filológusként a latin nyelvű irodalom, költészet egyik elkötelezett fordítója. Az utóbbi években sorra jelentek meg műfordításai: 2011-ben Szent Bonaventurának, a XIII. századi ferences teológusnak *Beszélgetek a lelkeimmel* című munkája, majd 2013-ban a középkor egyik legolvasottabb könyve, Jacobus de Voragine *Arany legendája*. Ezért 2015-ben megkapta az év legjobb műfordításáért járó díjat. Ugyanebben az esztendőben jelent meg fordításában a XIX. századi boszniai ferences költők latin verseinek horvát változata. A horvát kultúra fontos fejezetét jelenti az egészen a XIX. század közepéig a latin nyelven született irodalom. Mint ismeretes, a szabor 1847-ben döntött a horvát nyelv használata mellett. Ha elgondoljuk, egész Európában itt volt a leghosszabb ideig hivatalos a latin nyelv. A boszniai ferences költők műveiből lépten-nyomon az is kiderül, milyen szoros kapcsolatok fűzték ezt a kultúrát Magyarországhoz, közelebbről pedig Budához. Bosznia katolikusai egyházkormányzati szempontból a XIII. század közepétől a kalocsai érsek alá tartoztak. 1699-től 1783-ig felsőfokú ferences tanintézet működött Budán, ahol számos boszniai fiatal végezte tanulmányait.

Az országúti (Margit körúti) ferences templom és kolostor jelentette hosszú ideig azt a szellemi központot, amelynek hatása, szellemi kisugárzása fontos tényező volt a boszniai ferencesek számára. Stjepan barátunkkal együtt tehetjük tiszteletünket a budai templomban annak a Matija Petar Katančićnak (1750–1825) az emléktáblája előtt, aki latinul, horvátul és magyarul is verselt. A pesti egyetem numizmatikai és heraldikai professzora volt, s 1791-ben verssel köszöntötte a hazatérő szent koronát. A boszniai ferences költők ünnepi alkalmakra írt versei – szóljanak ferences előljáróikhoz vagy akár a királyhoz, gyakran említik hálával Pannóniát, Budát, más magyarországi városokat, ahol tanuló éveiket töltötték. Kapcsolatainknak e kevésbé ismert fejezetébe is bevilágítanak Stjepan Pavić kétnyelvű latin-horvát kötetének alkotásai.

Túl sok időnk nem volt az ismerkedésre. Éppen hogy szót tudtunk váltani, amikor először találkoztunk. 1989. október 21-ét írtak. Skrabalo úr a Horvát Liberális Párt képviselőjeként érkezett az MDF második országos gyűlésére. Azt már nem tudom megmondani, kinek vagy milyen szervezetnek az ajánlására jött el hozzánk ez a szemüveges, mosolygó, kerek arcú, kissé bicegő úr. Az MDF Külügyi Bizottságának a vezetőjeként nekem kellett fogadni őt a közgazdasági egyetemen. Szerettem volna többet is megtudni a horvát politikai viszonyokról, de sietni kellett, így néhány udvarias mondatnál sokkal többre nem tellett. Annyit vettem ki szavaiból, hogy elkezdődött a demokratikus átalakulás Horvátországban, pártok formálódnak és az út mindenképpen a függetlenség valamilyen változata felé fog vezetni. Föltűnt, hogy milyen kitűnően beszél magyarul. Akkor még nem tudtam, hogy zombori születésű, és azt sem, hogy az 1974-ben kiadott világirodalomtörténeti szintézisbe ő írta az öszefoglalást a magyar irodalomról. Arról sem volt fogalmam, hogy milyen fontos szerepet játszott a horvát ellenzéki közéletben már a nyolcvanas években, hogy jól ismert alakja Zágráb szellemi életének. Őszintén szólva Jugoszlávia eléggé eltakarta előttünk a hetvenes-nyolcvanas években Horvátországot. Még Krležát is gyakran mint jugoszláv írókat tartották nálunk számon. Az 1971-es „Horvát tavasz” reformfolyamattól alig tudtunk valamit. Pedig épp a horvát nemzeti tudat újraformálása volt az egyik fontos célja. Volt némi hasonlóság a mi helyzetünkkel, nálunk a szovjet imperializmus, nálunk a jugoszláv homogenizációs program jelentett veszélyt. A kommunista közbeszéd – ott és itt is – a nacionalizmust tartotta a fő veszélynek.

Évekkel később azután más minőségben találkoztunk a horvát fővárosban. Akkor én már elhagytam a politikát, ő viszont 1992 és 1995 között pártja és választói képviselőletében tagja volt a horvát szábornak. Talán az egyik előadásomra (a közép-európai nemzeti kérdéstről) jött el az Európa Clubba a Jurisic utcába, utána meghívott magukhoz ebédre. Igazi polgári-értelmiségi közeg fogadott nálunk, egy két háború között épült néhány lakásos házban laktak, nem messze valahol a Száva partjától. Úgy éreztem, hogy ebben a nemzedékben – nálam mintegy tíz évvel volt ő idősebb – életforma, viselkedés, beszédmód még nem távolodott el annyira a mienkétől, mint a későbbi évszázadoknál. Együttlétünket mintha bácskai szellemnek Kosztolányira emlékeztető változata lengte volna át. Ivo Skrabalo Zomborban született, másik ágon családi kötődése Dalmáciához fűzte, felsőfokú tanulmányait (filmművészet meg nemzetközi jog) azonban a horvát fővárosban végezte. Jó kedélyű, szellemes embert ismertem meg személyében, testi hibáját észre sem lehetett venni.

Foglalkozása, jobban mondva hivatása szerint filmrendező volt, dramaturg és forgatókönyvíró. Megkerülhetetlen alakja hazájában ennek a művészeti ágaknak. 1984-ben jelent meg könyve a horvát film történetéről. Egyesek akkor ezt a munkáját nacionalista szemléletűnek tartották, hiszen nem kapott benne kellő hangsúlyt a „jugoszláv” kontextus. Rokonszenves volt gondolkozásában, hogy következetesen elutasította mind a posztkommunista jugoszlavizmust, mind a horvát nacionalizmust

délibábos változatait. Igazi közép-európai értelmiségiként szabad szellem volt, nem fukarkodott a kritikával, ha úgy találta, a politikai hatalom túllépett a törvényes kereteken. Így tett a nagy politikai fordulat előtt és utána is. Hajlamos volt vállalni az ütközéseket a közéletben, ha meggyőződésével nem tudta összeegyeztetni a dolgokat. Talán a zombori tradíció és magyar tudása járult hozzá ahhoz, hogy fontosnak tartotta a közép-európai országok együttműködését.

1993-ban együtt szálltunk a spliti autóbuszra Raguzában, a nemzetközi PEN-kongresszus befejezése előtti napon. Ezen a néhány órás úton hasznos útbaigazítást kaptam tőle a független Horvátország politikai életéről. Hiszen kívülről gyakran csak összegubancolódott hálónak látszott, privatizációs botrányokkal, a hatalom ígézetében tett furcsa „megtérésekkel”, nem egy köpönyegforgatóval. Az új Horvátország háborús válság, hazateremtési remények, hamis kompromisszumok és nagyszabású tulajdonátjátszás között született meg. Elmagyarázta nekem, miképpen osztotta meg magát a kommunista elit a demokratikus pártok között. A tengerparton a határnál (Neumnál a horvát partszakaszt vagy 30 kilométeres darabon megszakítja Bosznia) egyenruhások szálltak föl a buszba, értetlenül forgatták magyar útlevelemet, a képviselő úr jött a segítségemre, ő magyarázta el nekik, hogy én is a PEN-rendezvényen voltam.

Testvére, Zdenko tőle eltérően más politikai közösséghez tartozott, a jobbközép kormánypártnak volt a tagja, s ebben a minőségben külügyminiszter, majd nagykövet is volt Budapesten. Az 1996-os politikai válság idején azután hiába választották meg Ivo Skrabalot Zágráb főpolgármesterének, Tuđman elnök megtagadta kinevezését. A horvát filmélet meghatározó alakja volt a 90-es években, többek között a pólai nyári filmfesztivál igazgatója. Méltó sikert aratott 1998-ban az érdeklődők körében következő filmtörténeti munkájával (*A film 101 éve Horvátországban*). Azután egy ciklusra ismét megválasztották képviselőnek. Lehetőségei szerint támogatta a zágrábi magyar tanszéket, nem egy alkalommal megjelent rendezvényeinken. Azt már csak itthon újságban olvastam, hogy fájdalmas hosszú betegség után 78 évesen hunyt el hét évvel ezelőtt Zágrábban.

IRVIN LUKEZIĆ

2003 elején kerültünk kapcsolatba – eleinte villámpostán –, amikor ő vette át a tervezett fiumei konferencia helyi szervezésének a gondját. Nedjeljko Fabrioval még a székesfehérvári magyar-horvát írótalálkozón (2002 tavaszán, azóta is egyetlen a maga nemében) született meg az a gondolat, hogy érdemes volna Fiumében egy tudományos összejövetelt rendezni a város magyar kulturális hagyományairól. Mikor azután a részleteket megbeszélendő, tavasszal a helyszínre utaztam, energikus, jó szervezőhajlamokkal bíró, ifjabb kollégát ismertem meg a személyében. Hamar kiderült róla, hogy Fiume múltjának megszállott búvárlója. Eredeti végzettsége és munkahelye szerint is irodalomtörténész, de mindaz érdekli, ami a kikötőváros és környékének tör-

ténelmével kapcsolatos. Legyen az irodalom, helytörténet, művelődés – a szó legszélesebb értelmében. Tudnivaló, ez sajátos – mondhatni páratlan – városi tradíciót jelent a maga soknyelvűségével, szellemi találkozásaiival, egymás mellett különböző történelmi narratívákkal. Ahogy Fabio regényében (*Város az Adrián*) az elbeszélő nem olasz vagy horvát szemszögből mesél erről a világról, hanem a városéból, amelynek hagyományában szerves alkotóelemek az egyes nyelvek és kultúrák. Irvin Lukezićet is Fiume szellemi örökségének az összetevői érdeklik, külön-külön, és egybehangzásuk is, maga ez a sajátos együttesnek.

Így idézte föl például annak a helyi olasz nyelvjárásban író XIX. század végi költőnek, Mario Schittarnak az alakját, aki a Petőfi-fordításirodalom egyik nálunk alig ismert képviselője. Könyvet írt a város diplomáciatörténetének fontos fejezetéről, a fiumei konzulokról, a város szlovén hagyományairól. Ott sorakoznak „horvát” könyvespolcomon vaskosabb és vékonyabb könyvei – esszékkel, tanulmányokkal a Város szövegkorpuszának megannyi részletével. Magyarul ugyan nem tud, de horvát és olasz források alapján igyekezett teljesebbé tenni a képet magyar vonatkozásokkal is. A „Quarnero ege alatt” című könyvében (2005) fölkutatta például Baross Gábor miniszter fiumei látogatásainak korabeli visszhangját, méltatta Császár Ferenc itteni munkásságát (a sokoldalú író és tisztviselő volt 1830-tól a gimnázium első magyartanára), bemutatta Jókai olasz recepcióját, amely valójában ott kezdődött, Fiumében.

Megtartottuk azután 2003 októberében – szép sajtóvisszhanggal mind a két országban – a magyar-horvát tudományos tanácskozást. Igazán jó hangulatú rendezvény volt, a magyar társaság vidáman énekelte a katonadalt a fiumei kikötőről. Hazafelé autózva olvashattam a városban megjelenő országos napilapban, a *Novi List*-ben kettőnk egész kolumnát kitöltő párhuzamos cikkét. Igazán eredményes eszmecsere-t tudhattunk magunk mögött, hiszen ez az alkalom további kapcsolatok kiindulópontjául szolgált, anyaga a következő évben horvát és magyar kiadványban (*Fiume és a magyar kultúra* címen) egyaránt napvilágot látott. Akárhányszor jártam később a városban, rendre találkoztunk. Új terveken töprengtünk, kávéházakban, vendéglőkben vagy a Korzón sétálva mérlegeltük, mit tehetünk a folytatásért.

Fiume büszke a hagyományaira, s a független Horvátországban ma már sokkal többre értékeli a város örökségének magyar fejezetét. Az egykori magyar közösségnek a XXI. századra hírmondója sem maradt, a jugoszláv időkben ideköltözöttekből rekrutálódott a helyi magyarság mai Baross Egyesülete. Fontosnak gondoltuk, hogy magyar lektorátus nyíljon a Fiumei Egyetemen. Hiszen jelentős és értékes magyar anyag található az ottani állami levéltárban, egyetemi könyvtárban, városi múzeumban, földolgozásukat a legjobbban helyben dolgozva lehetne elvégezni. Egy hozzáértő magyar lektor fontos munkát végezhetne a városban az egyetemi nyelvtanítás mellett, gondoltuk. Irvinnek mint intézetvezetőnek sikerült az egyetemi bölcsészkar kari tanácsa elé vinni az ügyet. Megszületett a döntés is, a kari tanács szándéknyilatkozatban foglalt állást a magyar lektorátus létrehozása mellett. A magyar-horvát felsőoktatási együttműködés keretében lett volna ez elképzelhető. Tízegynéhány éve, amikor Irvin Budapesten járt, még a Balassi Intézet főigazgatójához is elkalauzoltam. A Magyar

Nemzetben pedig egy interjúban beszélt erről a lehetőségről. Amiből végül sajnos nem lett semmi. Amúgy a szomszéd országokban nem tudok sehol hasonló törekvésről, hogy egy ottani egyetem kívánt volna magyar lektorátust indítani.

A fiumei szál elvezetett bennünket Rómába is. Ott laktunk a Via Julián, a Magyar Akadémia épületében, ott került sor arra az esti programra, amelynek során Irvin Fiume horvát én meg magyar világáról beszéltem. Egy esős tavaszi estén még egy kis borozóba is ellátogattunk, ahol kíváncsiságból mindketten az olasz tokajit kóstoltuk meg, amelynek csak a neve emlékeztetett az igazira (lehet, azóta már e néven nem is szabad forgalmazni). És persze fölkerelkedtünk az örök városnak arra a szélére, ahol a fiumeiek múzeuma található. Ahol az 1945-47 után a Fiuméből és környékéről elmenekült olaszoknak épült kis lakótelep. Az olasz világnak csak egy töredéke maradt a kikötővárosban, legtöbbjük Olaszországban talált magának hazát. A csöpp múzeumban azokat a tárgyakat, emlékeket lehetett megtekinteni, melyeket a távozók magukkal vittek. Irvinnek, aki jól tudott olaszul és ismerte ezt a hagyományt, mindez ott a szűkebb pátriát jelentette.

Egy szép kora nyári napon hívott el kisebb Fiume környéki kirándulásra. Sorrendre mutatta azokat a látnivalókat, amelyeket magyar írók (Császár Ferenc, Jókai Mór) nyomán kérdeztem tőle. Végül Grobnyiban kötöttünk ki, ahol édesanyjánál voltunk hivatalosak ebédre. A dombon ülő vár – ellátni innen a tengerig – a Frangepánoké, majd a Zrínyieké volt, egészen a tragikus 1671-es esztendőig, amikor a bécsi udvari kamara a Wesselényi-féle összeesküvés kapcsán eltulajdonította. Csak később tudatosítottam, hogy 1665-ben néhány napot itt töltött az erdélyi Bethlen Miklós – Frangepán Katalin (Zrínyi Péter felesége) vendégeként. Irvinnek ez a hely a szülőldet jelenti. Családi történeteket mesélt, majd körüljártuk a várat s a mellette álló templomot. Fiumétól tulajdonképpen a Fiumara folyó (Recsina horvátul) választja el Grobnykot. A túloldalon volt a Grohovo nevű település, az is horvát falu, mondta, de közigazgatásilag a városhoz tartozott s nemegyszer megtörtént, hogy a magyarbarát grohovoiaiak, akik tisztességesen megölték Szent István király napját, összeverekedtek ezen a grobnykiaikkal.

BALÁZS GÉZA

Szombathely város nyelve

A VÁROSOK NYELVÉNEK LEÍRÁSA

Városaink nyelvének (nyelvjárásának, regionális köznyelvének) leírása még gyerekcipőben jár, annak ellenére, hogy számos (megközelítésmódjában, módszerében különböző) kezdeményezést ismerünk. Négy típusú kutatást különböztethetünk meg. Az első megközelítésmódok nyelvjárástudományiak voltak és főleg a városokban beszélt nyelvjárásokra összpontosítottak. Mivel „tisza nyelvjárást” városainkban ritkán beszélnek, kifejlődtek a regionális köznyelvi (a nyelvjárások és a köznyelv kapcsolatát mutató) kutatások. Ezek továbbfejlődéseként jelentek meg a szociolingvisztikai kutatások, amelyek a társadalmi rétegződések szerinti nyelvhasználati különbségeket kívánták feltárni. Ezekkel ritkán érintkeztek, inkább párhuzamosan folytak főleg néprajzi megalapozottságú, művelődéstörténeti városnyelvi kutatások is. (Hasonló jellegű városnyelvi, városnéprajzi kutatásokra lásd a következő példákat: Rihtman-Augustin, 1984, Kallmeyer 1987, Niederhauser 1990. A témához kapcsolódó figyelemfelhívó előadásom Szombathelyen, az egyik dialektológiai szimpóziumon hangzott el, s Szombathelyen is jelent meg: Balázs 2000.) A magyar városok nyelvének leírásában leginkább Szegedet és Budapestet tekinthetjük példának. A pesti nyelv (vagyis inkább szleng) nyelvészeti leírását Bárczi Géza (1932) sürgette, Balázs Géza (2013) pedig egy kulturális antropológiai-nyelvészeti munkát jelentetett meg ennek kapcsán. A budapesti szociolingvisztikai interjú (Buszi) már a kizárólagos nyelvészeti megközelítést mutatja. A debreceni „cívís” nyelvének szótári programját még Csűry Bálint indította el, de csak napjainkban sikerült befejezni a munkát, amely tartalmaz egykori néprajzi leírásokat, szótárt és szólástárt (Kálnási 1999, 2005, 2009). A szegedi nyelv művelődéstörténeti-néprajzi-nyelvjárási monográfusa a nyelvész-néprajzkutató Bálint Sándor (1957, 1970) volt, napjainkban pedig megjelent egy szociolingvisztikai leírás is (Kontra—Németh—Sinkovics 2017), amelyet a Buszi mintájára Szöszinek is neveznek: szögedi szociolingvisztikai interjú. Akadnak még kiadványok más városaink nyelvéről is: Hatvan (G. Varga 1980), Orosháza (Zilahi 1981), Békés (Végh 1983).

SZOMBATHELY NYELVE

A Szabó Géza nevéhez köthető szombathelyi dialektológiai „iskola” mind a hagyományos, mind a modern dialektológiai irányzatokat befogadta, műhelyéből számos inspiratív dolgozat került ki. A szombathelyi városnyelvi kutatást először regionális köznyelvi keretben Szabó Géza (1978, 1980) vetette fel. A Szombathelyhez kötődő dialektológiai szimpóziumokon később is szóba került Szombathely nyelvének, nyelvjárásának kutatása. Szombathely felvilágosodás kori nyelvész professzora, Kresznerics Ferenc már gyűjtött helyi szavakat, szólásokat (Dobri 1993, Tóth é. n.).

Szombathely nyelvének szociolingvisztikai keretben való leírását Hajba Renáta (2012) el is végezte. Dolgozatát így összegzi: „Értekezésemben Szombathely beszélt nyelvének jellemzőit igyekeztem feltárni – különös tekintettel a regionális köznyelviség átmeneti nyelvhasználati sávjára. A nyelvjárás – regionális köznyelviség – köznyelv közti nyelvi változás felderítése céljából szociodialektológiai szempontú szinkron változásvizsgálatra, a nyelvi mozgás megragadására vállalkoztam, amellyel eddig a regionális köznyelvi kutatások kevésbé foglalkoztak. Meghatároztam tehát a város nyelvhasználatára jellemző nyelvi jelenségek körében mutatkozó változási irányokat, illetve elkülönítettem egymástól a nyelvjárás és a regionális köznyelvi sávot. Továbbá elkészítettem a helyi regionális nyelvhasználat szociolingvisztikai állapotleírását. Kutatásom annyiban is hiánypótló, hogy vizsgáltam a település területi tagolódású nyelvi rétegeinek nyelvhasználatát. A látszólagosidő-vizsgálat mellett követéses valóságosidő-vizsgálatokat is végeztem a nyelvi változás nyomonkövetésére.” (Hajba 2012: 149.)

Úgy vélem azonban, hogy Szombathely nyelvének művelődéstörténeti-antropológiai-néprajzi jellegű leírásával még adósak vagyunk. Ez azért is lenne fontos, mert ez szorosan kapcsolódik a város művelődéstörténeti hagyományaihoz, és a városba érkező nem szombathelyi illetőségűnek rögtön feltűnnek a szombathelyi beszédszakások. Szombathely városának nyelvhasználatában erőteljesen feltűnnek a környező nyelvjárás jellemzői; Szombathely regionális köznyelve közelebb áll a nyugati nyelvjáráshoz, mint a köznyelvhez. Írásomban – hangsúlyozottan tallózó anyaggyűjtéssel és esszéisztikus módon – ezzel kapcsolatos észrevételeket, szempontokat kívánok fölvetni.

SZOMBATHELYIZMUSOK, SZOMBATHELY REGÉNYE

Lipp Tamás (1983) Diágregénye 1967-ben játszódik – ki nem mondva, de felismerhetően – Szombathelyen, az akkor alakult tanárképző intézetben. Ezt megerősítette nekem Maróti István¹, aki tanúja volt eseményeknek. A főiskolás regény egy KISZ-vezető jelölést mesél el: az azzal szembeni diktatórikus fellépést, koncepciófegyelmet, valamint lázadást, árnyékhatalmat. A regényben megjelenő „szombathelyizmusok”, azaz szombathelyi jellemzők: határ menti város, „mely mindig közelebb esett Bécshez, mint Budapesthez” (198), 50-es évekbeli pályaudvar freskókkal, „kitérős” villamos, felszabadulási emlékmű kimustrált tankkal, az Alpokból érkező metsző szél, a jól megduzzadt patak, Nagy Zúgó, nyomós szél, néhány kilométerre innen katonaiskola (utalás Otlíkra). További szocializmus-jegyek a regényből: négerkocka, népművelő, oktatástechnika, demokratikus centralizmus, interurbán, csúcstíká, haladó hagyomány, hangulatjelentés. Amikor Lipp Tamás felidézi Magyaródi József gigantikus URH-hálóját, a „valóság szövetét”, amelyet a Főiskola köre épít, az internet mai világát előlegezi. A megidézett személyek Maróti István szerint mind azonosíthatók (de ez most nem célunk). A szerző eredeti szóhasználata és hasonlatai: fanyar és hűvös volt, mint a téli birsalma (131), szeme úgy jár körbe, mint a vízcicsibor (215). További fontos utalások: „az események, – ha nagyon odafigyelünk rájuk – kiformálják a maguk sza-

vait” (166), „amióta világ a világ, reggel 8 és 12 között még soha semmi fontos nem történt” (225), „szükségünk van az ismétlődésekre” (336), „Még alig múlt öt óra, de már az egész város kihalt” (345) – szombathelyi mondás: a tyúkokkal fekvő város, „Most már tudom, hogy azok a történetek, amelyeket végig tudunk mondani, ide kötnék bennünket, ehhez a tájhoz” (362).

SZOMBATHELY NYELVE

Szombathely lakosainak nyelve szociokulturális okokból ugyanolyan heterogén, mint bármely más városunknak a nyelve. De azért van egy domináns nyelvhasználat, amelyet az idegen rögtön észrevesz, ha megérkezik Szombathelyre. Más tájról származó, Szombathelyen tanuló egyetemistákat kérdeztem meg arról, hogy mi ragadta meg őket legjobban a szombathelyiek (ott élő, helyi főiskolások, egyetemisták) nyelvhasználatában. Három egyetemista csoportban 35-en válaszoltak a kérdésemre, s ezekből állítottam össze a következő jelenségcsokrot.² Mielőtt azonban nyelvi szintenként rendezve bemutatnám az anyagot, a legjellemzőbb, minden szombathelyi számára közismert nyelvi rigmust vegyük szemügyre. Több változatban, többféle írásmódban létezik ugyanis egy „Vas megyei” jellemző nyelvjárási rigmus, amelyet gyakran hallani (az interneten számos helyen megtalálható), s amelyet nem föltétlenül kritikai vagy élcelődő jelleggel mondanak (persze ettől még lehet, hogy valaki megsértődik hallatára).

Vas megye és Szombathely sajátos nyelvéről egy internetes fórumon (Milyen Vas megyei tájszavakat ismertek?)³ többek között ezek szerepelnek: „Smarni és porozinkó – császarmorza, Granatirmars – krumplis tészta, bakszekér (de ennek van másik neve is anyáéknál, de nem jut eszembe), kulló – kétkerekű szállítóeszköz, plutyka – kelkáposztafőzelék, akadékbán van – útban van, muslinca – muslica, cseresnye – cseresznye, rajt – rajta (van valamin), esszcájj – evőeszköz (a német Esszeug után), stafíring – hozomány, vőfény – vőfély. És a borsodi vőlegényem kedvence: baca (gyerek) :D Ez kb. rendetlent, rosszat jelent :) Meg ugye a zs-zés: húzsvét, Vazsvár, ázsványvíz, stb. Huszonéves születésem óta vagyok Vas megyei, de az Őseim is itt élnek már pár száz éve. Hirtelen ennyi jutott eszembe.”

VAS MEGYE, VASVÁR...

A rigmus köznyelvi változata:

(1) Vas megye, Vasvár, ott terem a lekvár.

A rigmus nyelvjárást utánozó változata:

(1a) „Vazs megye, Vazsvár, odderem a legvár (lekvár)”, hozzáteszik: „a vazsiak így beszélnek”⁴

A rigmus szövegváltozata:

(2) „Vazs megye vazsvár, harizsnya, legvár!”

A rigmus további szövegváltozata, amely állítólag valamelyik helyi állomás hangosbemondóját utánozza:

(3) „Vazs megye vazsvár, a vonad nem áll meg dzsag lazzsíd”

(3a) „végülis vazs megye vazsvár odderem a legvár, meg zsárvár vazsudállomás a vonat csak lazzsit de nem áll meg”

Az első (1) és a harmadik (3) rigmus összekapcsolva, amely anekdotának is beillik:

(4) „Vazs megye vazsvár, itt terem a legvár, a vonat nem áll meg csak lazzsit, kérem a kedvezs utazsokat a menetiránt kifeszített hálóba ugorjanak...”

A jelenséget nevezhetjük nyelvjáráscsúfolónak, vagy semlegesen: nyelvjárásutánzónak, a vasúti hangosbemondó utánzásának mondanivalója pedig valamilyen tréfát, anekdotát sejtet. A nyelvjárásutánzó hatását minden esetben az elhangzás körülményei jelentik. Megfigyelésem szerint csak jóindulatú tréfálkozás, és nem következik belőle feszültség. Egy saját magam által gyűjtött „igaz történet” szerint egy alföldi férfi azért szeretett bele későbbi feleségébe, mert olyan „édesen” mondta, hogy: „ollan kedvezs vagy”.⁵

HANGTANI JELENSÉGEK

A most következő nyelvi jelenségeket tehát Szombathelyen tanuló, nem szombathelyi egyetemi hallgatók észrevételei alapján állítottam össze.

Kétféle e hang, a nyílt e-nek á-ba hajló ejtése: „á mint álámér vágány mellett tessék vigyázni”.

Felső nyelvállású, rövid magánhangzók: kut, ujság, husát, utközben (kút, újság, húsát, útközben)

Visszaható hasonulás, a v zöngésítő szerepe: ödven, od van, tezsvér, egyenezs vonal, illedve (ötven, ott van, testvér, egyenes vonal, illetve). Ez a visszaható hasonulás ihlette a korábban már említett „Vas megyei” nyelvjárásutánzót.

Magánhangzó-közi helyzetben mássalhangzó megnyúlása: pappír, hüttő, szöllő, magassan, erőssen, ellem (papír, hűtő, szőlő, magasan, erősen, elem).

ALAKTANI JELENSÉGEK

A tárgyrag előhangzóval való illeszkedése: tányérat.

Kötőhangzó betolódása: kinyittani (kinyitni).

A vásárol ige rövidített alakja: bevásáni, bevásáttam (bevásárlani, bevásároltam).

Határozószó-rövidítés: benn, rajt (bízok benn, elgondolkodik rajt ~ bízok benne, elgondolkodik rajta).

Határozószó utáni tárgyrag elhagyása: bennünk (elvittek bennünk színházba).

Mutató névmás teljes alakja: az miatt, ez helyett (amiatt, ehelyett).

Vonzat: megyek/sietek a buszra/vonatra (buszhoz, vonathoz).

SZÓKÉSZLETI JELENSÉGEK

ágyruha (ágynemű)

baca (gyerek; buta)

bacán (szedetten-vedetten)

becsuk; becsukja a rádiót (kikapcsolja a rádiót)

betesz; beteszi az ajtót (Kérem, tegyék be az ajtót ~ csukják be az ajtót)

csuklya (kapucni)
elszab; elszabta a képet (eltépte a képet)
granatér (krumplistészta)
kagyula, kagyiló, kagyilló (meztelen csiga)
kettyós (bolond)
kimos; kimossa a haját (megmossa a haját)
kinyit; kinyitja a tévét (bekapcsolja a tévét)
lalás (stikkes, buta)
lehúz; lehúzza a redőnyt (leengedi a redőnyt)
megbacul (szerencsétlenül viselkedik)
melence (vájling)
ölöndül (zajong)
plutyka, pulutyka (kelkáposztafőzelék)
préshurka (prézshurka) disznósajt
rempül (szid, csepül)
smarni (császármorzsa)
tócsi (krumplis étel)
vágás, a kenyér vágása (a kenyér szelése)

SAJÁTOS NÉVADÁS

A városi helynevek gyűjtésének már számos példája van: az egyszerű helynévlistáktól a gazdag művelődéstörténeti (lexikális anyagot is felvonultató) közlésekig. Szombathely város helynévanyagának feltérképezése még hátravan. Most csak néhány történeti példát mutatok be – részben kedvcsinálás céljából (talán akad valaki az ELTE Savaria Egyetemi Központ magyar szakán, aki ennek nyomán készít efféle munkát, példát szakdolgozat gyanánt).

Néhány adat az egykori szombathelyi nyelvész professzortól, Kresznerics Ferenc-től: Ördög gátja, Szőke föld, Pityer. És a leírásuk:

„Ördög’ gátja: Egy szoros mély út a Szombathelyi szőlő-hegyben, hol hajdan a Nemeteket meg szorították a Magyarok, és meg verték” (Kreszn. I, 189).

„Szőke’föld Szombathely mellett. In antiquis documentis vocatur Terra Grisei” (Kreszn. II, 231)

„Pityer. Vendég-fogadó a Szombathelyi határban” (Kreszn. II, 134)⁶

A szocializmus alatti katonai szlengben a Vas megyei katonák neve krobót volt, Vas megye pedig Krobócia (a krobót eredetileg a horvátokat jelöli). Internetes bejegyzésekből: „tudod mit? dobok egy mailt a Karagity századosnak (azóta talán ezredes, 94-ben volt főnököm) hogy hol is van Krobócia.:))) ő kőszegi, és mi 94-ben úgy tudtuk, úgy tartották hogy gyakorlatilag EGÉSZ Vas megye az Krobócia”; „még jó hogy Szombathelyen voltam határór 1994-1995-ben és tudom hogy hol van Kro-

bócia... nem Zalában hanem Vasban Szentgotthárdól fel egész Zsiráig”; „még a századosomat is úgy hívták hogy Karagity,köszegi krobót ember.:)))”

SZOMBATHELYI SZÓLÁSOK

Nincs szombathelyi szólásgyűjtemény sem, pedig már Kresznerics is feljegyzett szólásokat. Az egyik szombathelyi szólásnak több változata is van:

Ivott a kupái kútból; nem heába, hogy ittál a kupái kutbúl; Szombathelyi, ivott a kupái kutbúl. Hogy mit jelent? „Ezzel a mondattal Szombathely táján azt jelentik, hogy valakinek az esze elbujdosott. Kupái kút Szombathelyen a Zöld-fa vendégfogadó előtt volt, de már régen be tömték, a ki ebből ivott azt mondták, hogy megbolondult.” Kapcsolódik ehhez valami nehezen megfejtendő adoma is egy „Répási nevezetű Szürke Barát és ennek húga, Répási Jurka” kapcsán, akik – föltehetőleg bolondok lévén – „Szombathelyen tartózkodván hol szánakozásra, hol nevetségre indították a Várost”. Haláluk után „a kupái kutbúl való ivás most is fenn van a Szombathelyieknél, kiket leginkább avval csufolnak, hogy a kupái kutbul ittak.”

Egy másik szólás, a hozzá kapcsolódó anekdotával:

Kinek nem tetszik a szittyen szotty fogadjon az Kippen koppot. Másként: Kinek nem tetszik a tittyen tottyom fogadjon az kippen koppot. Eredete Kresznerics szerint: „Szombathely körül egy Plébánosnak volt egy vén szakácsnéja, egyszer a Plébánosnak kedve durrant. Le vesz egy húszast. Azt mondja a szakácsnéjának: tied lesz a húszas, ha egy lábon a szobában fel alá ugrálsz egy fertálig. A szakácsné ugrál, de nem győzvé a másik lábát is leeresztette. Vissza rántja a Plébános a húszast. Újra kezd a szakácsné ugrálni, de másodszer is, harmadszer is le tette a másik lábát. A Plébános semmit nem adott neki, hogy folyvást nem ugrálhatott egy lábon. Erre megharagudván a vén szatyor azt mondta: kinek nem tetszik a tittyen tottyom fogadjon az kippen koppot.”

Ma is ismert mondás: Még a hamut is mamunak mondja. Kresznerics korabeli változata: El-fáradtam még ma a hamut is mamunak mondom, (ezt hallottam egy kőfejtő rabtul 11-ik Márciusban 1802 Szombathelyen). Kresznerics magyarázata: „Csak innen is kitetszik, hogy a H.-bötünek kemény a kimondása, minthogy a fáradt ember még a hamut is mamunak mondja.”

Tégy jót az ördöggel pokolba visz érette. – Az öreg Bölétül hallottam 23-dik 9-ben 809.⁷

Kresznerics további Vas megyei szólásai közül néhány megtalálható az Aranyigazságok című népszerű, a kétszázadik évfordulóra megjelent könyvben (Kiss és társai, 2016: 76, 79): Ízetlen, mint a csepregi ital, Hijába Kámba a búcsúra, ahol pap nincs.

További, Szombathelyhez kapcsolható szólások: Szombathely, a magyar Weimar. A szép hasonlat forrása Szombathely 19. századi fejlődéséhez kapcsolódik: „Ezt a szellemi fellendülést méltatta az Idők Tanúja című lap 1862. november 22-i számában, amikor Somogy Lipót püspökről írt emlékezésében, említve a líceum tanárainak, és a városban élt tudós férfiaknak, Bitnitz Lajosnak, Szilasy Jánosnak, a két

Szaniszlónak, a Szenczyeknek, Nagy Jánosnak a nevét, így ír: „... Vannak városok, melyek őrhelyeivé lettek az ily férfiak dicső emlékének, melyek Magyarország egyik 'Weimar'-jává tették Szombathelyt” (Dobri 1993: 513).

TOVÁBBI MAI SZÓLÁSOK

„Szombathely, a nyugat királynője” – úgynevezett metaforikus szólás. „Szombathely a tyúkokkal fekvő város” – arra utal, hogy a szombathelyiek korán fekszenek, hamar elcsendesül a város.

NYELVHASZNÁLATI (PRAGMATIKAI) JELENSÉGEK

Egy különleges jelenségre hívta fel a figyelmemet egy Vas megyei származású, s röntgenorvosként sokáig Budapesten dolgozó nő. Azt mondta, hogy mindig fölismerte a Vas megyei betegeket – a mosolyukról: „Van valami sajátos mosoly a szemük sarkán”.

ÖSSZEFOGLALÁS

A írás a városantropológia és városi népnyelv kutatása módszerével kívánta leírni Szombathely nyelvének főbb jellemzőit: népi adatközlők (főleg szombathelyi egyetemisták), valamint folklorisztikus és irodalmi források alapján.

SZAKIRODALOM

- Balázs Géza (2000) A városi népnyelv és a folklór. Antropológiai nyelvészeti kutatás a városban. 11–19. In: Nép–nyelv–társadalom. Végf József emlékezetére. A Berzsenyi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai IV. Szerk.: Szabó Géza, Molnár Zoltán. Szombathely, 2000.
- Balázs Géza (é. n. ~ 2013) A pesti nyelv. Városnyelvi kalauz. Inter Nonprofit Kft., Budapest.
- Bálint Sándor (1957) Szegedi szótár. I–II. Akadémiai, Budapest
- Bálint Sándor (1970) Szegedi példabeszédek és jeles mondások. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Szeged
- Bárczi Géza (1932/1980) A „pesti nyelv”. A városi népnyelv kérdéséhez. In: A magyar nyelv múltja és jelene. Gondolat, Budapest
- Dobri Mária (1993) Kresznerics Ferenc, 1766-1832. Vasi Szemle, 4. sz. 511-539.
- G. Varga Györgyi (1980) Szövegmutatványok Hatvan regionális köznyelvéből. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 4. Budapest
- Hajba Renáta (2012) Regionális nyelvhasználat Szombathelyen. PhD értekezés, ELTE, Budapest.
- Kallmeyer, Werner (1987) Stadtsprache als ein Schwerpunkt soziolinguistischer Forschung in Europa. In: Soziolinguistics 1. 5. 80—99.
- Kálnási Árpád (1999) Cívis beszélgetések Debrecenből; KLTE Magyar Nyelvtudományi Intézet, Debrecen. (A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai)
- Kálnási Árpád (2005) Debreceni cívis szótár; Debrecen Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézet, Debrecen. (A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai)
- Kálnási Árpád (2009) Debreceni cívis szólások és közmondások; TKK, Debrecen, 2009

- Kiss Bernadett – Kiss Gábor – Miksné Mátyási Eszter (2016) Aranyigazságok. 3700 szólás Kresznerics Ferenc reformkori szótárából. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Kontra Miklós – Németh Miklós – Sinkovics Balázs (2017): Szeged nyelve a 21. század elején. Gondolat Kiadó, Budapest
- Lipp Tamás (1983) Diákregegy. Magvető, Budapest (Rakéta regénytár)
- Niederhauser, Jürg, (1990) Symposium: Verbale Kommunikation in der Stadt (Bern, 2.–4. Okt. 1989). In: Deutsche Sprache 18. 365–75.
- Rihtman-Augustin, Dunja (1984) Zágrábi városi folklór – kutatás, módszertan, eredmények. Ethnographia XCV. 465–72.
- Szabó Géza (1978) Regionális köznyelvi kutatás Szombathelyen. In: Molnár Károly szerk.: A Szombathelyi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei I. Szombathely. 131–138.
- Szabó Géza (1980) Regionális szókészleti kutatás Szombathelyen. Vasi Szemle 34: 104–139.
- Tóth Péter: Nevek, szóeredeztetések, népetimológiák Kresznerics Ferenc kézírataiban és szótárában. nevarchivum.klte.hu/nevarchivum/konyvtar/helynev/tanulmanyok/tothp.doc
- Végh József (1983) A békési nyelvjárás. In: Békés város néprajza. Szerk.: Dankó Imre. Békés Város Tanácsa, Békés, 253–76.
- Zilahi Lajos (1981) Regionális köznyelvi szövegek Orosházáról. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 9. Budapest

JEGYZETEK

- 1 Maróti István irodalomtörténész, a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa, éveken át az Anyanyelv-ápolók Szövetségének főtitkára a szombathelyi főiskolán végzett.
- 2 A gyűjtést a szombathelyi főiskolán végeztem magyar szakosok között 2010–2012 között.
- 3 https://www.gyakorikerdesek.hu/kultura-es-kozosseg__nepszokasok__1208482-milyen-a-vas-megyei-tajszolas
- 4 Több helyen megtalálható, pl. itt: http://www.culturalcapitalcounts.eu/index.php/hu/szellemi-kulturalis-oeroekseg?area=7&category=0&country=0&search_string=&sent=1&detail=326
- 5 Saját gyűjtés.
- 6 A példák Kresznerics szótárából valók, ismerteti: Tóth Péter: Nevek, szóeredeztetések, népetimológiák Kresznerics Ferenc kézírataiban és szótárában. nevarchivum.klte.hu/nevarchivum/konyvtar/helynev/tanulmanyok/tothp.doc
- 7 Kresznerics példáinak forrása: Tóth Péter: Nevek, szóeredeztetések, népetimológiák Kresznerics Ferenc kézírataiban és szótárában. nevarchivum.klte.hu/nevarchivum/konyvtar/helynev/tanulmanyok/tothp.doc

Herczeg Ákos: Savaria régen és ma

Lutor Katalin: pitagorasz-tétel

VERES ZSUZSANNA

Tercio de la muerte

(A HALÁL HARMADA)

„– Igen szerencsétlen csillagzat alatt, igen rossz órában s igen veszedelmes napon szállott alá kegyelmed, kedves jó gazdám, a másvilágra (...) Milyen ép ember volt kegyelmed idefent, mikor még teljesen megvolt az esze, úgy, ahogy az Isten teremtette, akkor lépten-nyomon a legnagyobb igazságokat mondta, a legjobb tanácsokat adta, most pedig, lám, olyan sületlenségeket hadar össze, hogy nagyobbakat már elképzelni se lehet.

– Sokkal jobban ismerlek, Sancho – válaszolta Don Quijote –, semhogy szavaiddal törödném.

– De én sem ám a kegyelmedével – felelt Sancho –, ha mindjárt itt aprít is össze azért, amit mondtam, vagy meg ezután is mondok, ha kegyelmed józanabbul és okosabban nem beszél.”

(Miguel de Cervantes: Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha)

VALLADOLID, SZEPTEMBER 14.

Az előző nap örülete annyira lefoglalt, hogy csak délután tudok időt szakítani arra, hogy meglátogassam Pablót a kórházban. Amint gyalogolok a Paseo de Zorrillán, a fejemben feltartóztathatatlanul tolongó gyötörő gondolatok arra késztetnek, hogy félhangosan mormoljam magam elé a felbukkanó és nyomban el is tűnő kérdésekre adott értelmetlen válaszokat. Szánalmasan érzem magam, kiszolgáltatva az értetlenségből fakadó szomorúságnak és a kígyózó feszültségnek, amitől megfájdul a gyomrom és pocsék a szájjzem. Távolról autók kürtölését és villamosok zakatolását hallom, de amikor felpillantok, meglepődök, hogy milyen kihalt ez a széles sugárút, ahol máskor ebben az órában csúcsforgalom van. Csak néhány diák szállingózik innen-onnan, kutyát sétáltató nyugdíjasok és egy japán turistacsoport; nyakukban óriási fényképezőgépekkel, résnyi szemük kifejezéstelen pillantásából látni, hogy számukra egyik hely olyan, mint a másik, mégis minden utcasarkon készítenek vagy ötven fotót.

A kórház sokemeletes, rideg épület, a recepción félretájékoztatnak, összevissza lifteznek, téblábolok a tompa neonfényel megvilágított folyosókon, miközben egyre erősödik bennem az irrealitás érzése. Hasonló rémálomban vagyok, mint éjszakánként oly sokszor, amiből már megtanultam felébredteni magamat. Igen, csak álom lehet ez a végtelen zöldes homályban való bolyongás – mégsem tudok kizökkenni belőle. Amikor végre benyitok a kórterem ajtaján, elcsigázott megkönnyebbüléssel nyugtázom, hogy ellentétben az éjjeli rémálmokkal, most célhoz értem.

Pablo borostásan, kócosan és sápadtan fekszik az ágyban, kórházi hálóingben, befászlított lába felpolcolva, karjába lassan csöpög az oldatos fájdalomcsillapító.

– Ne haragudj, amiért csak most jöttem – mondom, hogy megtörjem a kínos csendet és elűzzem a lehangoltságot.

Gyengén elmosolyodik. – Nem tesz semmit. Nincs nagy forgalom a szobámban. Nem ismerek itt senkit, engem sem ismernek. Néha benéz az orvos és az ápolónő kicseréli az infúziót.

– Vannak fájdalmaid?

– Állandóan. De nem akarom, hogy még jobban elkábítsanak.

– Mély a seb?

– Nem nagyon. Viszont tizenöt centi hosszú és elég közel van a combtőhöz.

Az ablakhoz lépek. Odakint sötétedik.

– Haza akarok menni – mondja ingerülten. – Utálok itt feküdni ilyen tehetetlenül. Még az ablakig sem tudok elsántikálni.

– Nem veszítesz sokat. Nézhetnéd a mentőket meg a konténereket az udvaron.

– Haza akarok menni – ismétli rosszkedvűen.

– Nem hiszem, hogy szállítható állapotban vagy. – Próbálok nyugodt hangon beszélni, miközben lüktet a fejem a feszültségtől. – Valószínűleg megkeresnek a Rendőrségtől.

– Miért?

– Hogy megkérdezzék, mi történt aznap. Ott voltál mellette, mindent el kell mondanod, amire emlékszel. Mindenki meg van zavarodva, teljes a káosz.

– Nem hiszem, hogy sokat segíthetek – mondja kényszeredetten. – Nem voltam ott végig, és csak a saját dolgomra figyeltem... Egyébként több ezren látták, mi történt.

– Szemtanúkból nincs hiány, de mindenki máshogy meséli el az eseményeket. Hihetetlen, hogy mennyi marhaságot képesek összehordani az emberek, pedig ugyanazt kellett volna látniuk.

– Az egész teljesen érthetetlen... Soha életemben nem láttam ilyet. El sem tudtam képzelni, hogy képesek erre.

Odamegyek az ágyhoz, megérintem a vállát. – Elég rossz bőrben vagy. És ez a kórházi hálóing, így hátul megkötve, kicsit sem szexis. Meghazudtolod a híreket.

Egy négy évvel korábbi videofelvételre célzok, ami Pablo szabójánál készült az egyik ruhapróbája során. Beleegyezett a rögzítésbe, de amikor utólag meglátta, hogy intim testrészek is látszanak a filmen, letiltotta a terjesztését. A fénysebességgel terjedő információ virágkorában azonban semmi sem maradhat titokban, úgyhogy a felvétel nyilvánosságra került, mielőtt észbe kapott volna. Ennek nyomán elárasztották szerelmes levelekkel és ajánlatokkal: mindenféle korú, küllemű és nemzetiségű nők alsóneműket és aktfotókat küldözgettek neki. Pablo húszéves volt akkor, korához képest komoly, a külvilág felé elég zárkózott és a nyilvános szereplésin kamaszosan suta, úgyhogy ezek a visszajelzések sokkal inkább zavarták, mint mulattatták, ráadásul a barátai is ugratni kezdték. Ráragasztották az „El Cuerpo” – „A Test” – becene-

vet, amit mások is átvettek, és hamarosan az újságírók automatikusan a nevéhez kapcsolták, valahányszor riportot készítettek vele. Amikor megleltette nekem, milyen kínos ez számára, azt feleltem, hogy nincs ebben semmi kínos, nem szégyen, ha valaki csinos, akár egy zsákot is magára húzhatja, az is jól állna rajta. Idővel megbékélt a helyzettel és humorral átsiklott felette.

Leguggolok az ágy mellé, megszorítom a kezét. Jó ideig így maradunk, szótlanul.

– Eljönnek a szüleid? – kérdezem.

– Isten őrizz! Anyám babusgatása megőrjítene. Még mindig nem szokott le róla.

– És a menyasszonyod eljön?

– Biztosan nem – mondja kurtán.

– Nézd... Ha akarod, minden nap meglátogatlak, de ki kell derítenünk, hogy mi történt pontosan tegnapelőtt délután. Ez nagyon fontos.

– Nem akarok erről beszélni. Gondolni sem akarok rá. Nagyon felkavar.

– Tudom, de muszáj segítened... Julián kedvéért.

– Hol van most? – kérdezi komoran.

– Senki sem látta azóta. Keresik.

– Ilyesmi nem történhet meg. Nem hiszem el... – felsóhajt, becsukja a szemét.

Mindketten elfáradtunk.

Visszafelé kis kerülőt teszek, hogy benézzek abba az egyszerű hotelba, ahol Julián szokott megszállni, amikor a városban van. A neontáblát már felkapcsolták, a portás söpröget a kivilágított bejárat előtt. Készségesen elmondja, hogy tegnapelőtt délután látta legutóbb Juliánt, viszont nem tud róla, hogy kijelentkezett volna. „Rettenetes, ami történt”, teszi hozzá, aztán valami apró emlékről mesél, amire nem nagyon figyelek. „... és másnap, amikor a szobalány újra bement hozzá a teával, utána szólt: – Nem maga volt az tegnap, akit kizavartam? Ingerült voltam, bocsásson meg. – Különös ember, nem gondolja?” De igen, hagyom rá, különös ember.

– Ha engem kérdez, az egész a politika miatt van – folytatja buzgón, bár senki sem kérdezte. – Amióta ez a mocsok balos Puente a polgármester, felfordult a város. Modernitásról meg európai erkölcsökről zagyvál... Miért, eddig hol voltunk? Sátorokban laktunk, vagy földkunyhóban? Az a baj, hogy a szocialistáknak egyre nagyobb a pofájuk. Mikor még Zapatero volt a miniszterelnök, tudja, az is az ő kutyájuk kölyke, mit gondol, mi volt az első intézkedése? Törvényt hozott arról, hogy a buzik összeházasodhatnak. Ha húsz évvel ezelőtt bárki megkérdezte volna, hogy el tudnám-e képzelni ezt a förtelmet, hát tudja...

De sajnos húsz évvel ezelőtt sem kérdezte senki. Megköszönöm a felvilágosítást és továbbállok. Az este átható ködöt borít a városra, ami nem ritka errefelé ősszel, bár még túl korai. Futó pillantást vetek a Plaza de Torosra. Román és neomudéjar stílusú, vörösesbarna tégláépület. Puritán szigorával szokatlan látványt nyújt Valladolid belvárosában a karámjaival, felvezető udvaraival, a lovak és bikák befogadására használt helységekkel, amiket a látogató általában nem ismer. A fontos viadalokat májusban és szeptemberben tartják, az utóbbit a San Lorenzo-i Szűzanya tiszteletére

rendezett vásárral egybekötve, akinek feldíszített szobrát ezüst baldachinon körbe-hordozzák az utcákon. Az egyhetes ünnepség utolsó corridája tegnapelőtt volt.

A szállodába visszaérve bekapcsolom a tévét, hírcsatornát keresek. Felesleges és ostoba információk özöne zúdul rám.

„...Egy bálna bébi napokig követett egy luxus jachot, mert azt hitte róla, hogy az anyja. A végkimerülésben kimúló állatot Kelet-Ausztráliában vetette partra az ár... Megoldódott az öt évvel ezelőtt eltűnt amerikai üzletkötő rejtélye. A harmincöt éves férfi vadkacsavadászatra indult egy floridai tóhoz, ahol csónakjával beleborult a vízbe és az alligátorok áldozatául esett. Zoológusok szerint azonban az alligátorok nem fogyasztanak emberhúst. A napokban kiderült, hogy férfit felesége és legjobb barátja gyilkolták meg, hogy hozzájussanak másfél millió dolláros életbiztosításához. Az időközben hivatalosan házasságot kötött pár jelenleg vizsgálati fogságban várja a vádemelést... Tornádók pusztítanak Hawaii-on. A szigeten állomásozó katonai alakulatok tagjai petíciót nyújtottak be a kormányhoz, mielőbbi visszahívásukat sürgetve, mondván, hogy az ítéletidő veszélyezteti az életüket... Internetes zsaroló fenyegeti a nemzetközi állatvédő szervezeteket. A férfi ötezer dollár kifizetését követeli, különben levágja és megeszi az eddig házi kedvencként tartott angóra nyulát... Elkészültek a Babel Tornyára keresztelt háromszázharminchat emeletes felhőkarcoló építési utómunkálatai...”

És végre valami, ami érdekel: „Tüntetőcsoportok csaptak össze a rendfenntartó szervekkel az észak-nyugat spanyolországi Tordesillas városban, a hagyományosan megrendezett Toro de la Vega bikafuttatás során. Az esemény rendkívül feszült légkörben zajlott, mert Kasztília és León tartomány vezetése évről évre próbálja visszaszorítani a harci bikák részvételével tartott látványosságokat. Valladolid, ami a Habsburg uralkodók alatt rövid ideig birodalmi székhely volt, már a XV. században is jelentős corridáknak adott otthont. Idén az önkormányzat megtagadta azt a százötvenezer eurós támogatást, amit korábban megígért, így évtizedek óta először nem tartották meg a városban a tavaszi San Pedro ünnep alkalmából szokásos corridákat. Ezt különösen nehezményezték, mivel San Pedro nemcsak a város védőszentje, hanem a toreróké is. A tordesillasi Toro de la Vega középkori hagyományt ugyan engedélyezték szeptemberben a városka patrónusának, Máriának az ünnepén, de a bika nyilvános megölését megtiltották. A szeptember 12-én Valladolid belvárosában lezajló tragikus események utóhatásaként különböző állatvédő szervezetek képviselői és független tüntetők százezrei vonultak Tordesillasba a rendezvény reggelén, eltorlaszolták az utakat és élő láncot alkottak a hídon, amin a bikának végig kellett volna futnia. A rendezvény helyi szervezői és résztvevői, akik már felkészültek az állat fogadására, lóhátról, lándzsákkal próbálták szétkergetni a tömeget, akik a Rendőrség segítségét kérték. A huszonnyolc kilométerre fekvő Valladolidból kikerkező erők csak vízagyú bevetésével tudták szétválasztani a dulakodókat. Az incidens szerencsére nem követelt halálos áldozatot, de tizennyolcan megsérültek. A bika elmenekült...”

A hírt gyorsan elhadarják, képeket alig mutatnak. Megcsörren a telefon. Pablo hív a kórházból.

– Miután elmentél, eszembe jutott valami, de nem tudom, hogy fontos-e – mondja. – Julián említette, hogy a valladolidi fellépés után meglátogatja az apját. Nem lehet, hogy ott van nála?

– Az apját? – kérdezem meglepetten. – Biztos vagy benne?

– Igen. Miért olyan különös ez?

– Tizenöt éve nem beszélt az apjával.

– Ezt nem tudtam. Lehet, hogy mégis rosszul értettem...

Röviddel később újabb hívás. Mikkel az, most tért vissza Koppenhágából. Egy vörös behemót, a vikingek méltatlan utódja: børszerkóban, tetoválásaival kemény légynek látszik, de belül vajszívú konformista. A lázadása csak mulatságos álca, amit rajta kívül senki sem vesz komolyan. Utazó riporter, saját műsora van az egyik dán tévécsatornán, és mint a modern emberek többsége, ő is összetéveszti a lényeges dolgokat az érdekesekkel. A világ végére is elmegy egy-egy bizarr történetért, de érdeklődésében nincs semmi cinikus tolakodás. Rejtélyes módon mindenhova képes beférkőzni, és névtelen forrásain keresztül olyan anyagokat szerez meg, amikhez úgymond törvényes úton lehetetlen hozzájutni. Röviden elmondom neki azt a keveset, amit tudok. Úgy tűnik, a hírportálokból már mindenről értesült. Félórás összefoglaló riportot akar készíteni a tegnapi ügryről, ehhez kéri a segítségemet.

– Tudom, hogy nem mindenben értünk egyet – folytatja, – de borítsunk fátlyat arra a kis vitára. Nagyon szeretném, ha most összedolgoznánk. Hidd el, ebben a sztoriban nincs annyi, hogy harminc percnél tovább lekösse az embereket. Kegyetlenül hangzik, de a hétköznapi nézőnek ez csak egy napi hír a sok közül, legalábbis külföldön. Vannak legalább fotók vagy felvételek?

– Biztosan. A tévé is közvetítette, és sokan kameráztak.

– Nem, nem, nem... Hivatalos felvételek szóba sem jöhetnek. Szerinted kit érdekelnek azok? Amatőr fotókra gondolok, vagy mobillal rögzített, izgalmas pillanatokra a műtőben, az utcán... Valami szaftos trancsírozás. Érted?

– Értem, de engem az igazság érdekel, nem a szenzáció.

– Azt hiszed, hogy érzéketlen tapló vagyok.

– Nem, csak opportunista. De az opportunizmusod most jól jöhet nekünk. Egy darabig közös az utunk.

– Ez az! Látod, megértjük egymást. Lehet, hogy holnapra előkerül az emberünk, és be kell érünk az eddigi anyaggal. Bárhogy is lesz, hadd adjak egy jó tanácsot: ne csinálj belőle hőst. Ezt senkinek sem tudod lenyomni a torkán. Nem azt a világot éljük. Az emberek azzal éreznek együtt, aki hozzájuk hasonló, akivel azonosulni tudnak. Ebben az esetben ez szóba se jöhet.

Sem kedvem, sem erőm nincs vitatkozni veled. Azzal búcsúznak el, hogy keressük egymást, ha megtudunk valami újat.

VALLADOLID, SZEPTEMBER 15.

Mikkel hamarabb jelentkezik, mint gondoltam. Kora reggel kitartóan csörög a telefon. Kénytelen vagyok felvenni.

– Hány óra van? Rosszul aludtam, alig tudom kinyitni a szememet.

– Mindjárt hat.

– Mit akarsz ilyen korán? Nem várhat?

– Viccelsz? Már így is lekéstünk mindenről! – harsogja izgatottan. – Tudod, hol van a Campo Grande?

– A park? Persze. Húsz perc innen gyalog.

– Akkor indulj el azonnal! De ne a főbejárat felől gyere, hanem a Filipinosra nyíló hátsó kapun. Ott várlak.

– Mi történt?

– Úgy néz ki, hogy megtalálták az emberünket. Egy kocogó pár bejelentette, hogy a parkban a tó partján ül valaki egy fának dőlve. Arra figyeltek fel, hogy furcsán merev. Először próbababának nézték. Szólongatták, de nem válaszolt.

Egy szempillantás alatt elillan az álmoságom. Mintha gyomorszájon vágtak volna, elfúló lélegzettel nyögöm ki: – Honnan tudod, hogy ő az?

– A parkőr felismerte.

– És... életben van?

– Te tényleg használhatatlan vagy, mielőtt a reggeli liter kávédat megiszod! Éppen azt magyarázom, hogy találtak egy hullát a parkban. Valamivel öt után hívták a Rendőrséget. Azóta biztos odacsődült a fél város. Kelj fel és igyekezz!

A Zorrillán a Plaza Mayor felé haladva fekszik a Campo Grande közpark. Az 1561-es nagy tűzvész után ezen a tágas, nyílt mezőn rendezték meg a bikaviadalokat és az eretnekegetéseket – mindkettőt élénk érdeklődés kísérte. Cazalla doktor, a tudós teológus, V. Károly gyóntatóatyja is itt adta vissza lelkét az Úrnak, miután azzal vádolták, hogy lutheránus, és a Főtérről számárháton a Campóra hurcolták bűntársaival együtt, ahol tizennégy máglya és ezernyi kíváncsi tekintet várta a gondosan előkészített műsort. A területet mostanra sűrűn beépítették, vagy inkább telezsúfolták madárházakkal, szökőkutakkal, emlékművekkel, szoborcsoportokkal. Ritka pávafajták, fácánok, postagalambok, hattyúk, mókusok és különleges növények otthona. Szép időben esküvőket szoktak tartani a Hírnév Szökőkútjánál, aminek tetején egy angyalszobor az ég felé emelt trombitájával hirdeti a világ hiúságát. A főbejárat széles, rácsos kapuja a Zorrilláról nyílik, innen egyenes gyalogút vezet a másik oldalon levő Hercegi Kapuhoz, ami a Paseo de Filipinosra néz. Ennek közelében van az „estaque”, egy mesterséges tavacska, aminek egyik partja enyhén lejtős, fákkal és bokrokkal szegélyezett. Ősszel a tó zöldes víztükrét ellepika fölé hajló fákról lehulló vörös, sárga, rozsdabarna levelek. A reggelek és az esték ködösek, ahogy ma is.

Lélekszakadva rohanok végig az üres utcán. Nehéz, csipős pára telepszik a torokomra és éget belülről.

Mikkelnek igaza volt: a Hercegi Kapunál kisebb tömeg verődött össze, mire odaérek. Kíváncsiskodó járókelők, fotósok és újságírók, akiket a rendőrök igyekeznek a kifeszített kordonszalag mögött tartani. Vakuk villognak, mikrofonok emelkednek a magasba, kérdések özöne visszhangzik, sajtótájékoztatót követelnek, hivatalos közleményt... Kissé távolabb, rendőrautók gyűrűje mögött fekete halottaskocsi áll. Mentő sehol. Mikkelhevesen magyaráz egy civil ruhás férfinak, aki értetlenül bámul rá és rosszállóan rázza a fejét. Nincs ebben semmi különös, mivel Mikkel alig ötven szót tud spanyolul, az angolul pedig nem megy semmire. Amikor észrevesz, úgy megőrül, mint annak idején Wellington a porosz sereg érkezésének Waterloonál.

– Végre valahára! – kiáltja, megragadja a karomat és odacipel a civil ruhához. – Azt magyarázom a felügyelő úrnak, hogy mi ismertük az áldozatot, és szeretnénk megnézni a helyet, ahol megtalálták. A parkot ugyanis lezárták.

– Az egész parkot?

– Úgy tűnik.

A negyvenes, elég jó megjelenésű férfi Martínez nyomozóként mutatkozik be. Dialektusából rögtön kitérül, hogy nem helybéli. Kiejtése lágy, elkeni a szavakat, hadar. Észreveszi a zavaromat, és közli, hogy pár hónapja költözött át Spanyolországba Buenos Airesből.

– Maga tudja, hogy ki az áldozat? – kérdezi, miközben szeszínű szemével méreget.

– Honnan tudnám? – kérdezek vissza értetlenül. – Nem azonosította senki?

– A parkőr azt mondta, hogy felismeri különféle újságokban megjelent fényképek alapján. De nekem olyasvalakire lenne szükségem, aki személyesen ismerte, és nem túl élénk a fantáziája, ha érti, mire gondolok.

– Miért nem értesítik a családját? Tudtommal a hozzátartozók szokták azonosítani a... a... – Nem bírom rászánni magam, hogy kimondjam a szót. Ő könnyedén kimondja helyettem:

– ...a holttesteket. Természetesen haladéktalanul értesíteni fogjuk őket, de a ronkainagyon messze laknak Valladolidtól. Ez csak egy előzetes vizsgálat. Nyilván észrevette, hogy a sajtó milyen tolakodó, márpedig a felhajtás és a félretájékoztatás ellehetetleníti a nyomozást és botrányt kavár. Ezt nagyon szeretnénk elkerülni, amennyire még egyáltalán lehetséges. A parkba egyelőre nem lehet belépni, mert bűnügyi helyszín. A nyomrögzítők már dolgoznak.

– Maga szerint bűncselekmény történt? – kérdezem döbbenetben.

– Nagyon úgy néz ki, hacsak nem feltételezzük, hogy a saját lábán idejött és leült a tópartra. De ez az ő sérüléseivel elég valószínűtlen.

– De hát mi történt vele?

– Pontosan ezt akarjuk kideríteni. Magától csak annyit kérek, hogy jöjjön be velünk a Rendőrségre, vessen egy pillantást a halottra, és mondja meg, ha felismeri.

– Törvényes ez?

– Gondolja, hogy megkérném rá, ha nem lenne az?

Mikkel elvisz a Rendőrségre. Némán követjük a halottaskocsit. Egyre biztosabb vagyok benne, hogy nem ez a szabályos eljárás: Martíneznek meg kellene várnia a

legközelebbi hozzátartozót az azonosításhoz. Feltételezem, hogy megpróbálja csendben elintézni, mert ha mégsem Julián a halott és értesíti a családját, a felettesei számon kérik rajta a morbid tréfát. Új ember a helyi Rendőrségnél, ráadásul az úgy nagyon kényessé válhat, ha felkapja a sajtó.

Martínez egy üres szobában vár. Látva sápadt rémületemet, megszorítja a karomat.

– Semmi baj. Nem lesz rosszul, ugye? Remélem, nem fog hányni, vagy elájulni, vagy mit tudom én... – Bátorításnak szánt szavaitól kiráz a hideg. – Csak az arcát mutatjuk meg.

Nyikorgó kerekű hordágyat tolnak be. Fehér lepedővel letakart merev test fekszik rajta. Egy idős, komor ábrázatú ember – gondolom, ő az orvos szakértő, aki az előzetes vizsgálatot végzi – kérdően rám pillant. Amikor bólintással jelzem, hogy felkészültem, felemeli a lepedő szélét. Azt hittem, hogy elviselhetetlen lesz, de nem az. Kékesfehérre sápadt férfiarcot látok. Bőre szorosan ráfeszül élesen kiálló pofacsontjára. Idegen és távoli, mintha viaszfigura lenne. Ahogy itt fekszik lehunytt szemmel, csukott szájjal, nem hasonlított senkire, akit ismerek. Már nem. Eltekintve a homlokán lévő barnás horzsolástól, nincs rajta semmilyen sérülés.

– Felismeri? – A nyomozó hangja visszazökkent a valóságba.

– Ismertem azt, aki ezt a maszkot hordta – mondom halkán.

– Hogyan? – kérdezi értetlenül felvont szemöldökkel. Nyilván nem szokott hozzá az ilyen válaszokhoz.

– Igen – felelem gyorsan. – Ő az.

Ennyi volt. Az arcot letakarják, a hordágyat kitolják. Martínez behív az irodájába, kávéhoz és cigarettával kínál. Látom rajta, hogy bosszús és tanácstalan. Fel kell készülnie a rokonok kérdéseire, és ami még rosszabb, a média zaklatására, nyilatkozatokra, számonkérésekre... Mostantól fogva minden lépését ezer szem figyeli majd. A helyzet komolyságára való tekintettel biztosan a nyakára küldenek valakit Madridból.

– Nagyon hálás vagyok a segítségéért és a diszkréciójáért – Jelentősegteljesen kihangsúlyozza az utolsó szót. Hát persze, a „diszkréció”.

– Feltennék néhány rutinkérdést, ha nem bánja. Milyen kapcsolatban állt az elhunyttal?

– Az életrajzán dolgoztam. Anyagot gyűjtöttem hozzá. Egy időben gyakran találkoztunk.

– Viszonya volt vele? Bocsásson meg, de minél többet meg kell tudnom róla.

– Szó sincs ilyesmiről. A szakmai életrajzát akartam megírni. A magánéletéről nagyon keveset tudok.

– De a családját, gondolom, ismerte.

– Nem.

– Nem? Pedig van családja. Szülők, testvér, feleség, gyerek...

– Tudom, de engem a hivatása érdekelt, nem a magánélete. A pályatársai közül ismerek néhányat, és a csapata tagjait. Ők többet tudnak mondani magának.

- Milyen ember volt? Úgy értem, milyen személyiség?
- Nem hiszem, hogy pár percbe bele tudnám zsúfolni mindazt, amit egy év alatt sikerült megtudnom róla.
- Tehát egy éven át rendszeresen találkoztak, és ez idő alatt maga anyagot gyűjtött az életrajzához.
- Igen. Ez még tavaly volt. Az idén egyszer sem találkoztunk, bár távolról figyelemmel kísértem a fellépéseit. Személyes okok miatt nem tudtam korábban eljönni.
- Ideiglenesen át kell adnia nekünk a jegyzeteit, a fénykép- és videofelvételeit és minden egyéb anyagot, ami segíti a nyomozást.
- Mindenbe beleegyezem, csak minél előbb kiszabaduljak erről a helyről. Mikkel a Rendőrség előtt a kocsinál vár.
- Ő az? – kérdezi lélegzet visszafojtva.
- Igen.
- A rohadt életbe! Az egyetlen ember, akiről el sem tudtam képzelni, hogy valaha meghalhat.
- Én sem.

Amint sejthető volt, az ügyet nem sikerült a Martínez nyomozó által kívánt „diszkrecióval” kezelni. A sajtó hihetetlen gyorsasággal informálódott a saját forrásain keresztül, és az esti hírekhez sebtében szerkesztett rendkívüli különkiadást minden országos tévécsatorna közvetíti:

„Példátlan események színhelye volt az észak-nyugat spanyolországi Valladolid városa. Szeptember 12-én délben két ismert állatvédő szervezet felhívására békés tüntetők százai gyűltek össze a történelmi Főtéren, majd figyelemfelkeltő performanszuk előadása után lassú menetben vonultak a Plaza de Toros felé, ahol a San Lorenzói Szűzanya ünnepi hetén hagyományosan megtartott corridát délután hat órára hirdették meg. A teltházas eseményre hetekkel korábban elkelt minden jegy, mert két fenomén, Julián Cortés és Miguel Ángel Luz nagy érdeklődéssel várt mano-a-manójára került sor. A tüntető tömeg időközben ezres létszámúra dagadt, és a corrida bojkottjára szólították fel a Plaza vezetőségét. Ennek ellenére a bikaviadal időben elkezdődött és rendben zajlott, noha több szakmai baleset történt. A harmadikként fellépő, huszonnégy éves mexikói torerót, Pablo Serranót súlyos combökleléssel kórházba szállították, ahol jelenleg is kezelik. Időközben ismeretlen személyazonosságú rendbontók jelentek meg a nézőtéren, hangosan szidalmazták a torerókat, belekötöttek a közönség több tagjába, tettelegességet provokáltak. A Plazában szolgálatot teljesítő rendőröknek ekkor még sikerült megfékezniük és kivezetniük a rendbontókat. A negyedik bikával való előadás alatt azonban többen beugráltak a ringbe, megpróbálták megakadályozni, hogy a picador megszúrja az állatot. Rövid, heves szóváltást követően ketten rátámadtak Cortés egyik banderillerójára. Mialatt a rendőrök szétválasztották és elvezették a randalírozókat, a matador próbálta kézben tartani az egyre zavartabbá és agresszívabbá váló állatot, ami bravúrosan sikerült is neki. Közvetlenül az öléshez való beállítás pillanatában valaki bedobott egy kalapot a

ringbe, célzottan a bika szarvára, aminek következtében az állat felkapta a fejét a csalogatóként elé tett posztóról, és beleöklelt a matador nyakába. Mivel a sérülés nem bizonyult életveszélyesnek, a maestro befejezte a faenát: újra beállította a vonakodó bikát, és ezúttal pontos kardszúrással végzett vele. A nyaki seb vérzése miatt azonban kénytelen volt bemenni a műtőbe, ahol elsősegélyben részesítették és – tiltakozása ellenére – a Plaza orvosa elrendelte azonnali kórházba szállítását. Az épületet időközben körülzárta a tüntető tömeg a Calle Coso és a Calle de Toreros felől is, és „Gyilkos! Gyilkos!” skandalással megrohanták a sérült matadort hordágyon cipelő egészségügyi alkalmazottakat és az őket kísérő rendőröket. A pillanatok alatt kirobbanó verekedés ellenére a sérültet nagy nehézségek árán sikerült betenni a mentőautóba, ami néhány méteren keresztül lépésben haladt, majd megállt, mert eltorlaszolták az útját. Ezután felkapaszkodtak az oldalára, ütlegelték a mentősöket, végül kirángatták belőle a sérültet, kézről kézre adták az emberek feje felett, mígnem érthetetlen módon eltűnt a tömegben. A harmincnégy éves Julián Cortés holttestét ma hajnalban találták meg a valladolidi Campo Grande területén. Egyelőre nem tudják, hogyan került a parkba, és mi történt vele az előző két és fél nap során. A tömegverekedésben legalább ötven ember súlyosan, némelyek életveszélyesen megsérültek. Állapotukról a Rendőrség egyelőre nem ad felvilágosítást. Valladolid szocialista polgármestere »letaglózóan tragikusnak és középkorisan brutálisnak« minősítette az esetet, hozzátéve, hogy a demokratikus értékrendet képviselő XXI. századi Európában nincs helye olyanoknak, akik békés polgárokat lincselésre uszítanak. Megígérte, hogy a Rendőrség a legrövidebb időn belül előállítja a hangadókat és a tetteseket, akiknek bíróság előtt kell felelniük...”

Pablóval nézem végig a híreket a kórházban. Döbbenettől megkövült arcán lassan peregnek a könnyek. Aztán a párnába fúrja a fejét és zokog. Mélyről jövő, görcsös zokogás rázza, ami egy sebzett állat szívet tépő nyüsztésévé fajul. Szeretném átölelni, mint egy gyereket, de hevesen elfordul és int, hogy hagyjam magára.